

లోని రాజకీయకళాకాలలయందు ముప్పదియేండ్లకాల మాంధ్రపండితులై వెలసిరి. ఆంధ్ర విద్యాపారుగతు లని పేరెన్నికగన్నవారు. ఆంధ్రులలో మహామహా పాఠ్యాయదిరుద మందినవారిలో వీరే ప్రథములు వీరు ఆంధ్రభాషాసంజీవని యను పత్రికను నడపి ప్రసిద్ధిగాంచిరి.

పదొమ్మిదవశతాబ్ది ఉత్తరాధ్యమున ఆంధ్రవాఙ్మయము అంగ్లవిద్యాసంపర్కముచే శ్రోత్రపాఠిడలఁ బోవసాగెను. నాటకసారస్వతము నూత్నముగ నాంధ్రమున పుట్టి పెరుగఁజూచెను. సంస్కృతనాటకము లెన్నియో ఈ భాషలోనికి తర్జుమాచేయఁ బడెను. ఆతరుణమున వెలసినవిజ్ఞానలలో నొక్కొక్క యొక్కొక్కపత్రికతో సంబంధము ననుకూర్చుకొని అన్వేష్యగ్రంథములపై విమర్శప్రతివిమర్శలు చేయుచు మోమోటమిలేక వాగ్రంగమున సంకులనమరము నెఱపుచుండిరి. పండితులనేకు లనుమోదకులై పత్రికా ప్రచురణములకు ప్రోద్బల మొసఁగుచుండిరి. కొన్ని విషయములం దావిమర్శనములు వ్యక్తిదూషణములపాలయి పారకులకు వినువెత్తిచినవి. భాషాజిజ్ఞాసువుల కవి యే కొంచెమో యుటయోగపడినను పరస్పరవివాదములచే నలునులెన్నినట్లును స్రవశల్కపరీక్ష చేసినట్లును నెరసులు వెదకుటవల్ల నాపత్రిక లాసంపాదకులకాలమందే చివర కల్పా యుష్కములైనవి.

శ్రీపంతులుగారు సంస్కృతాంధ్రములం దనమానపండితులు. మహామహా పాఠ్యాయ నిరుదము వారి భాషావైదుష్యమును జాటును. తొలుదొల్ల నీవిరుదమునందుటయే పండితలోకమున కీయనపై మత్సరమునకు హేతు వని కొందఱిమతము. వీరి బిల్వే స్వరీయముపై “అముద్రితగ్రంథదింతామణి”యందు ప్రకటితమైన విమర్శనమే యట్టి మత్సరమునకు మూల మని మఱికొందఱి యభిప్రాయము. ఆయన యింటఁగాని, బయటఁ గాని యెల్లవారితోను సర్వకాలసర్వావస్థలందును వ్యాకృతభాషనే భాషింప ననుకట్టిన ఁడు. ఆపట్టుదలకై ఆయనమిత్రు లాయనను “ఆంధ్రజాన్మక్” అని పిలుచుచుండి ఁట! ఇది యెట్లున్నను, ప్రిన్సిఫ్ వేల్సు హిందూస్థానసందర్శనసందర్శము వర్తించుచు, కేశభాషాకవులు అన్నిభాషలలో పద్యములు వ్రాసి అండ్లాచవాదములతోఁ జేరింపఁగా, రచనలలోని ప్రాధికి లండన్ క్రాక్ పెర్ పూర్వమరీకం వెసీవారు శ్రీపంతులవారికే మునించిరి.

ఉ. ప్రిన్సిఫ్ వేల్సు నాఁ బరఁగు క్షేతముఖాధిపు రాక సాకుచే
తన్మముదంచితంబుగను తారకహారము పంచి వేల్చి
విన్యభవల్ల నీ వెనసి విశ్రుతసత్కృతి నాంధ్రభాషకు
మున్నమూర్ఖిత్వర గుణముగ్ గవిరత్నమ ! ధిరరత్నమ !

—బిల్వేశ్వరీయము.

అహ ! మనభాషకే యి దంతగౌరవము ! !

శ్రీ పంతులుగారు సీలిచంద్రిక, ప్రిన్స్ ఆఫ్ వేల్స్ హిందూస్థానసంపర్యనము, శంకర విజయధ్వజము, సింహాచలయాత్ర, బిల్వేశ్వరీయము, ధనంజయవిజయవ్యాయోగము, నర కాసురవిజయవ్యాయోగము ఇత్యాదు లనేక గ్రంథములకు కర్తలు. వీనిలో సీలిచంద్రిక చిన్నయనూరిగారి సీలిచంద్రికకు శేషగ్రంథముగ రచితమైన పచనకావ్యము. ఇదియు బిల్వేశ్వరాదులును ఒకప్పుడు యూనివర్సిటీపరీక్షలకు పార్శ్వగ్రంథములుగ వెలసినవి వీరిచేలి కడుపెడును. ఆపెడునుదనము ప్రకృతనాటకమున నైతము ప్రత్యక్షము.

పరస్పరవైషమ్యముచేతనైననేమి భాషాద్ధరణాశయముచేతనైననేమి ఆస్థాన రచనలను పండితులు తీవ్రవిమర్శనములకు గుఱిచేయుచుండిరి. బ్రహ్మశ్రీ వేదవ వేంకటరాయకాస్తులవారు శ్రీకొక్కొండవారిగ్రంథమును తీవ్రఖండనములచే విమర్శించిరి. శ్రీకొక్కొండవారు శ్రీకాస్తులవారి ప్రతాపరుద్రీయమును చీల్చిచెండాడసెం నాటకములలో గ్రామ్యభాషాప్రయోగమును నిరసించిరి. నెల్లూరిలోని “వాగ్దల్లి” ఆ పత్రికయొకటియే శ్రీవేదము వేంకటరాయకాస్తులవారి కాకుంకలము తొలిపద్యములల శతాధికదోషములు చూపినది. ఇరుపక్షములవారిని గావలసినవారు క్షామించుచుండి ఉద్బంధపండితు లీలాగున చెలరేగి వ్రాసినవ్రాతలు మన కీనాటి కొక్కొంత యేపపుట్టిం నను నాఁటి కవి యుక్తము లనియే ఆదరణ మందినవి.

నాఁటివిమర్శన లెల్ల పదప్రయోగాద్యోచిత్యమునుమాత్రమే విశేషముగ నా యించియుండెను. ఇట్టి విమర్శనములను ఖండించుచు శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులవ తమ “తెనుగుపత్రిక”యందు “భాషాభివక్తుల భేషజ” మనుపేర కవిప్రయోగవ నెల్ల నారయక యేలక్షణగ్రంథమునో ఆధారముగ నిడుకొని గ్రంథములతీవ్రవిమర్శ లకు గుఱికావించు టుచితముకాదనియు, సమకాలికపండితులు పత్రికలలో దూః ఘాంధ్యము లగు వ్రాతలకు వశులగుట సారస్వతాభివృద్ధికి బాధక మనియు పలువిధవ మాచించియున్నారు. వారియాక్షేపణములకు సమాధానముగాని వారిమత మనం మన్న యధిక్షేపముగాని నేటిపఱుకును వెలువడ లేదు. కనుకనే శ్రీకొక్కొండవారుచే భాషాసేవకై వారిని సంస్మరించుచు, ప్రసన్నరాఘవవిమర్శ భాషాభేషజములలో ప్ర కితమైన గుణదోషముల నిష్పక్షపాతముగ పరామర్శింపఁగోరువారికి మూలగ్రంథ మ పశ్యకముగావునను, బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల రామస్వామికాస్తులవారికిని శ్రీపంతులవారికిని సిన చిరకాలమైతిని పురస్కరించుకొనియు, సీగ్రంథమునకు పునర్ముద్రణ మత్యంతావ మైనది. ఆలోచము దీర్ప సంకల్పించిన భాషాద్ధారక శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరకాస్తుల. ఆంధ్రలోకమున కెంతయు నాదరణీయులు. వారి భాషాసేవ చిరస్మరణీయమై శతావధివ్రాత వ్రాయు నవకాశము నాకొనఁగిండులకై వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుఁ

చెన్నపట్టణము.

3 మే, 1945.

వేదము లక్ష్మీనారాయణశ

శ్రీరస్తు రాఘవాయ నమః.

ఆంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటకము

పీఠిక

హ్మి. శ్రీతమధ్యా మంబాం జగతాం శ్రీబిల్వనాథ మసి పితరమ్
తచ్చివమిథునం శివదం శివాయ చేతోంబుజే భ జేఽహమిహ.

క. తమమధ్యం బిల్వేశ్వరు, నిని జగములకెల్ల జననినిం జనకునిం ద
ద్విసుతశివమిథునమును శివ, మునకై నేపంతుఁ జిత్తమున శివదంబున్.

చ. భువి జయదేవరామకవిపుంగవఃశ్చిత్త మై ప్రసన్నరా
ఘవ మునాటకం బెసగుఁగా యది ప్రాకృతపంక్తికాత్మకం
బవు నిది తత్సమాంధ్రకృతి యంచితమాంధ్ర ప్రసన్నరాఘవం
బవు ననఁ జేయ నెంచితి నహాయుఁడూ దేవుఁడే నేను రత్నమన్.

క. పద్యమునకుఁ బద్యంబును, గద్యమునకు గద్యమును దగం బొడకట్టక
హృద్యంబుగ నీకృతియం, దాద్యకృతిం గాంచినట్టు లర్హులు పొగడన్.

ఉ. ఔం గనుకక దదర్శ మిట నారయఁడి రసికు ల్పమాబుగా
బాగుగ నున్నచోటులకు బన్నుగ మూలకృతీకు నెన్నఁడి
బాగుగ లేనిచో ననుఁ దవం దెగడుండు ప్రసన్నరాఘవం
బేగద నాటకం బిది మహికోమహనీయమై యాశఁ డద్దయున్.

తే. అరసి సిద్ధాంతి శివశంకరాఖ్యశాస్త్రి, కరుణ నాంధ్రప్రసన్నరాఘవము దీని
సంకీత మొనర్పు నీతండ్రి కనియె మైత్రి, “నాత్మవత్సర్వభూతాని”యనువడువున.

చ. అవుటకు బ్రసన్నరాఘవసమాహ్వయనాటక మిద్ది రాఘవం
డవుటను దాతభక్తిభరుఁ డాక్రమముం గ్రహించి యీకృతిక
ప్రవణత నాదుతండ్రికి నిరంకరకీర్తి భువిం బ్రవర్తిలక
దిని బహుసౌఖ్యము ల్వలయఁ ద్తు పిగ సంకీత మే నొనర్చెదన్.

- “సీ. సరసుతుఁ డననేల సురసుతుఁడును నగు భర్త కనిరతత దానవరత
 రమ్మండు విద్యచే సొమ్మత మితహితసత్కృభాఁజముం కాంతవృత్తి
 సింహసంహనచుండు స్థిరత కౌర్యముచేత సంతరరుల కెల్పె నరు లెవ రింక
 గణనీయుఁ డతఁడె లోక త్రయజయమునఁ గామరోమాశలఁ గననికతన
- గీ. రాజపూజ్యుండు స్వాశ్రితరక్షకుండు, యమనియమముఖయోగాంగుఁ డాత్మబోధుఁ
 డుచితవేషుండు భూసురుం డుత్తరుండు, శ్రీముఖాభిఖ్యుఁ డితఁడె నాఁడెలఁగునతఁడు.”
 (విల్వేశ్వరీయము.)

వృత్తములు

- ఓంకారవాచ్యభక్తున, శంకరహితసచ్చరితునకాత్మజ్ఞానకుఁ
 శంకాతంకాజ్ఞానకుఁ, శంకరనారాయణైక్యసజ్ఞానునకున్. ౧
- సరసింహకులమరునకు, సరసింహ సువినుతునకుఁ బ్రణయవినయనకుఁ
 సరసింగరాయశర్మకు, సరసారధిదేవరూపనామరతునకున్. ౨
- మహితాదివేదనకుఁ బాఁహవిశ్వామిత్రగోత్రభవభాగ్యునకుఁ
 మహిఁ గొక్కిండగృహాఖ్యున, కహితపద్మకాజ్ఞానకు మహాభిజ్ఞానకున్. ౩
- శిథిలేతరనిజమతునికి, బుధవినుతాచారునికిని బుణ్యాత్మునికిఁ
 గుధరవరసుధీరునికిఁ, మధురహితమితావృభావజప్రాధునికిన్. ౪
- వాదప్రతివాదాభా, వాదరునికి దీనబాంధవాపసునికి స
 త్యోదారునికి సుదారుని, కాదృతవినయనికి ధార్మికాగ్రసురునికిన్. ౫
- యతిభక్తునికిం గోవిం, దతనయశాగోష్ఠవునికి సరసాంబాస
 త్పుతునికి రామాంబావతి, కతులమతికి నాజనకుని కధికమకృతికిన్. ౬

ప్రథమాంకము

కా. చేయుకొ శ్రేయము నన్ని విద్యుమలతాశ్రీకాంగుశ్రీశీకల్
జ్యాయశోణసరోజకోరకరుచుల్ వగ్దాక్షునల్నేతులున్
ప్రాయు న్నల్ప మొగంబులందు నెది యెత్ న్నాల్పమిచ్చివాల్పంటిచ
న్తోయిం జెక్కినలందుఁ బ్రతముల నెంతో వేడ్క నువ్వెత్తుగన్.

వ. నుఱియును.

కా. ఆరూఢి న్సుఖదం బవు న్న రిముఖాబ్ధాంచన్ద్రుత్తాధురీ
ధీరోదాత్తమనోహరం బదె నదాత్తిం బాంచజన్యన్యనం
బారాల్లంఘితమేఘునాదవిభవం బై కుంభకర్ణవృధన్
గురించుం దితిజేభరాజికెది ప్రీల్కొల్పం దకాస్యాశలన్.

వ. అదియునుంగాక.

ఉ. పొక్కిలితమైనల్వ గడుఁ బొత్తునఁగం బొగడంగఁ గన్నులం
జక్కఁగ విప్పెలర్చఁగను జందురుమో మలరంగఁ గిన్నమై
గ్రక్కున నుక్కుమిఱి మధుకై టఘుల స్సరసంబుగా సిరిన్
మక్కువ వాక్పతిం గ నెడుమాధవుఁ డేలెడు మమ్ము నిమ్ములన్.

[నాం ద్యం త మం దు]

సూత్రధారుఁడు : [ముందు నూచి సహర్షంబుగ,] బోరా ! వీప్రకారముగా
నీపారిషదులు నిజాన్యకారదారవిందలాన్యలాలసార్యాలాచనఖంజనుండును, నిఖిల
మునిజనమనోరంజనుండును, కపర్దరంగన ర్తితగంగాతరంగనికరుండును మందాకినీహరి
చందనలాలాటికాయమానమకుటఘటితనవసుధాకరుండును, అక్కటికమున కిక్క
యును, ముజ్జగమ్మలనుకమ్మలఁ గలిగింపఁగల తెలిదామరదుంపమొలకయును, హిద్దుబ్బ
సంపన్నుండు నైన శంకరునియాత్రయందు గుమిగూడియున్నవారు? కనుక, వీరి
ప్రాయఁ జేరి, స్వకలావలాకనానుగ్రహముకై వేడుకొనియెద. [అంతయు విను
ర్పించి] అవుఁబో, వేడుకొలున నేమి? ఎందువల్ల ననఁగా;

క. శేర్పరులు రూపుచేతనె, యేర్పఱుపంగలరు పరులయింగిత మూహన్
జేర్పడనిమొగలిపూవు ద,లిర్ప న్వలపునను నకులలిలం బోలన్.

[విలీకించి సహర్షంబుగ] తగు నీయనుసంధానమువలననే, సామాజికసమాజముచే జోధింపబడినవాఁడు నీడె నాయొక్కచెలికాఁడు రంగతరంగుఁ డిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు.

నటాఁడు—[ప్రవేశించి] ఓయిభావా ! నభవారు నాచే నీకుఁ జెప్పించుచున్నారు. ఎట్లనఁగా, భరతరాజు [అని నగమమాట చెప్పబడఁగా].

సూత్రధారుఁడ—[చెవులుమూసికొని] హా ! అయ్యుక్తమయ్యుక్తము. అవుఁగాక. నిశ్శేషమగు సందాక విందు.

న—భావా ! ఇప్పు డిది యే మయ్యుక్త మని నీవు చెప్పితివి ?

సూ—ఓయీ ! ఇద్దియొకద, పెద్దవాఁడుండఁ జిన్నవాఁడ నైన నాయెడ రాజవదము చెప్పబడియె. నేనన్న భరతమాత్రుడనే. మఱి నాయన్న గుణారాముఁడు రాజవదభాజనుండు.

న—ఎట్టిగుణములఁ గలయట్టివాఁడు నీగుణారాముఁడు ?

సూ—ఓయీ ! పేరనే యుత్తరము దత్తము.

న—[నవ్వి] గుణములహిందిక పేరనే యెట్లు ?

సూ—అట్లే

లే. గుణగణములను రూపించుఁ గుఠుక మొదివి, నొప్పనాగికిఁ బేరె యిఁజ్జోజీయందు మొగి నువర్ణంబు శ్రీభాదమును మఱియును, బాలియ రత్నాకరసుధాకరు లెటు లటుల.

మఱి యిది యేమి ? గుణారామునందుఁ బేరుచేతనే గుణాధిగమ పెట్టని యపహాసింపబడియె? ఎవఁడు జనకుఁడనుపేరుగల యేలికయోలగంబున హరచాపాగోపణంబును రూపకము నభినయించి, కడుఁ దనిసిన యాయొడయీని నే నీయఁబడిన రంగవిద్యాధరుఁ డను ఖ్యాతిం గాంగంబోలెఁ బడసె, వాఁడుగదా !

న—అతఁ డిప్పు డేదా డలరించుచున్నాఁడు?

సూ—దక్షిణాపథమును. దాక్షిణాత్యం డగు నొకానొక నటాపకడఁ డీగుణారామునా మము తనదియే యని చెప్పటచేత నీతనియొక్కరంగవిద్యాధరుఁడనుఖ్యాతి వానిచే నభివ్యాజ్యమయ్యె. అయ్యది విని గుణారాముఁ డాదెన కరిగె. మే మిప్పుడు విడిమి, నుకంఁకు డనుపేరుగల గాయకునితోఁ జెలిమిచేసి దాక్షిణ్యాత్యం డగు నహినిపతియొక్క యోలగంబున రంగసంగర ముపక్రమించినాఁడని.

న—అహ ! మహోపక్రమము.

సూ—ఇం దెప్పుడువు పుట్టదుగద ! ఎట్లు లన్న.

అ. బిసమనోజ్ఞభుజ నువికసితాంబుజనేత్ర, శరదుదీర్ఘపూర్ణచంద్రవదన
చంద్రికాస్థిత యవు సత్కీర్తి నవహృత, దయితక బోలె నెనయుఁ దడవఁ డెవఁడు.
కనుక, సామాజికులయొక్క సందేశరహస్యము సంశయము జెప్పము.

న—ఎది యన నిదియె గద, నీచే నభినయింపఁబడఁదానిం గాంచెదము.

సీ. ప్రతియంకమునగు * సర్వరసాంకురంబు * న్నకముచుమావలి * రాజితంబుమఱియు
* ఘర్షితరాంకునికై * వడివక్రతి నైన - నాహ్లాదిత మైప్రక * టను
సందర్భమై లో * కనన్ముతంబై నాట్య * ముఖ్యప్రబంధమ స్పృఖింపగని
వేదరాశికి నెట్లు వేదాంతకాస్త్రమ ట్టవును సాహిత్యవిద్యకు నెది దువ
నమరు నమరాద్రివలె నువర్ణాప్తిరుచిర * , వదకలన నచ్చరంగనభంగియత్తు *
ప్రకటనీయాధ్యమున నిధిబగిది గవికృ * , తంబు శ్రుతిరంజనంబు గేయంబు నుకృతి *

నూ—[విమర్శించి, సహర్షంబుగ] మారిపో! ఏ మని పేరుపొందిన దీనాట్యప్రబంధ మని
యెఱుంగుచున్నావా? [వెండియు విమర్శించి, విహసించి] ఓయీ! యేనాడల నత్తమిల్లి
యున్న నల్లగల్వరేవున గడలికడళుల గమికడ నెమకునెట్లు దీనినామధేయమును వేఱు
గా నిరూపించుచున్నాను. ఓయీ! ఇదే యీవద్యమునం దాచింపండి యేడేసియక్కర
ములంగల పదిబంతుల నొగిల్రాసికొ "ప్రసన్నరాఘవనాటకము" అని, మఱి
యెత్తుగీతి నాల్గడుగుల యంత్రాక్షరముల గ్రనుంబుగం బరిచ "రత్నకృతి" యని
నువ్యక్త మవును.

న—[వద్యముం బరించి విమర్శించి సహర్షవిస్తయంబుగ] ఆహా! ప్రసన్నరాఘవనాటక
మనునది యీదృశ్యప్రబంధమునకుఁ బేరుగరిగాని, రత్నకృతి యన నేమి?

నూ—క తనమధ్యాభిల్యేతుల, తనయుం డగు బ్రథితుఁ డయ్యెఁ దచ్చిష్ఠ్యుడు న
ద్విచతుఁడు కొక్కొండార్థముం, డన వేంకటరత్నశర్మ యతనికృతి యిదో.

న—ప్రసన్నరాఘవనాటక గ్రంథమునకుఁ గొక్కొండ వేంకటరత్నశర్మ కర్తయూ?

నూ—ఈయాంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటకప్రబంధమునకు.

న—ఈభాషాంతరీకరణమునకు ముందీనాటక మేభాషయం దుండెను?

నూ—దేవభాషయందు.

న—అహహా! ఇవు లనేమ కలువలవికసనమునకు వెన్నెలయమున చదువులయన్నయొక్క
మక్కువ పెంపుసొంపు. దాని యనుభావమువలననే కవుల కిటువంటి వింత తీర్పుఁబలు
కులు వెలయుచున్నవి.

నూ—కట్టిది యీ కనిచేతనే చెప్పఁబడియెను.

చ. చదువువెలంది త్వచ్చరణపారసరేణుకణంబుచిత్తభూ
మిం దనదనజ్ఞగాలి శెది మించు నదే కవితాలతాకృతిక
బొదలెడునీచెవిం జీవురు పొందికమాత్తేచలభిరస్సగ
ద్దదితనుపారిజాతకలికాస్త్రుకంబునఁ బాద మూసెడిన్.

[విమర్శించి] పలుకు మించుబోజి యను రాయంచ యెవ్వనియొక్క మొగమ న
నిమ్ముగ నెనసి, నలవమోము గామరతోట చెఱుట యుబుసుదోక నెనయుఁ
ఆ కవిబ్రహ్మ యవు వాల్మీకిమనియందు నాచిత్తము మఱియుఁ గౌతుకాయత్త
చున్నది.

న—ముజ్జగంబులందు నిది యిట్లే కదా.

ఉ. శ్రీరఘురామునీర్తినటి చెచ్చుగ నాడఁగఁ దోడ మ్రోయు వా
ద్యారవమాద్యముం గలుగు నట్టిఁ దెసంగెడుఁ బుట్టపుట్టువా
వారక యేని మోమునెలవల్లన గల్గినకావ్యసత్పుధా
వారిధిఁ ద్రావి నత్కవి నవస్తనయిత్తుతతు ల్రసందిడున్.

[విమర్శించి] ఎవనికీర్తియనెడు పున్నమవెన్నెలచే ముద్దిడఁబడినదై వాల్మీకియొ
యుం జదువునంద్ర ముల్లసిల్లెనో, ఆరామచంద్రుడే నాయెద యను వెనె
పులఁగను నలరించుచున్నాఁడు.

నూ—ఇది యుక్తము.

తే. చంద్ర నందును శ్రీరామచంద్రునందు, నల్లగల్వలనెయ్యంపుఁబెట్టుజిగిని
సౌబగుమిఱుమిటారులచూపునందు, నెవనికి న్నది ముడమొంద దెనక మెనఁగ.
మఱియు, మారిషా!

తే. వడిగఁ బుడమికి డిగియెడి బవ్వుకిమ్మ, దారిఁ బడియెడియలజడి దలఁగు నెట్టు
రామగుణకీర్తనామృతరమ్యవాపి, యందుఁ గ్రంకక యుండిన ననువు మీఱ.

న—తునుమితారామమ్మును దుష్టదలువోలె నేల యీకవు లందఱు రామునినే వెండిర
గొండాడుచున్నారు ?

నూ—[విచారించి].

తే. తమ్మునెత్తుది నెందునుం దనువుఁదమకు, నుగుణమణిగణ మిడుఁ గాన నుకవులెల్ల
నల్ల శ్రీరామభద్రునె యభినుతింతు, వారి కవి దోషమే గుణవర మగుఁగద.
ఇదియునుం గాక, మారిషా!

ఉ. దేనికి నచ్చరిత్ర మవు దివ్యము బీజము ప్రజ్ఞమొల్కఁజై
జ్ఞానికకాండనంగతియుఁ గాండము గావ్యము నూత్నపల్లవం

బా నొగి సూక్తిపూతకవితాపనిజం బది రామనక్కథా

నూనఫలంబు లేక మఱియు నిష్కథీకృతమేనిచే నగున్.

ఎవండు వెండియు నీ ప్రబంధముచేతఁ గవితాకామిసీకేలికర్ణపూరవిహారలిల ననుభవించుచున్నాఁడు ?

నూ—[పొలయలుకగా] మారిషా!

మ. ఎనయించుం దగ నేనివాగ్విలసనం బేనాక్షిబింబాధరం

బున కెంతే నధరత్నము న్నధురసన్నుర్తిం గవీంద్రుండు వ

శ్చైను గన్నాఁడతఁ డాతిభేయమును గొండిన్యుండు నీపీనులకొ

దినుసారం జయదేవుఁ డొందఁడొ మహాదేవాత్మజుం డాదటన్.

మఱియును,

ఆ. లక్ష్మణునకుఁబోలె లలినుమిత్రాగర్భ, జన్మఁడై నయితనికి న్నదమున

రామచంద్రచరణరాజీవమున భ్రమ, దృఢమరభావ మొందు స్వాంత మరయ.

న—చంద్రచరితము నెఱుంగని చకిరముయొక్కసరణి నెక్కరణి నే ననుచరించి నాను !

భావ ! ఈకవియే నాకుఁ దన కృతిపుస్తకమును సాదరముగ నొసఁగి యాచొప్పనం

జెప్పెఁ గాపాడఁదగిన దిది పలుకుదొంగలవలననని. ఆయనయును నాచే నవినయముగ

నిట్లు విన్నవించఁబడియె.

క. పీనున నిడి యునిచి మెడకొ, బూని తలం దాల్చి చేత మొనయించి యెడకొ

స్త్రీనావహరభయమునఁ, బూనికి నీపల్కుముతైముల నేఁ గాతున్.

నూ—మారిషా ! ఈయశికకంక యాకవి కేల ?

క. నులలితవచనమృత్తకొ, లలనం గృతినిద్రునిదాని లాలసుఁడై మ్రు

చ్చిలి యెవఁడే న్గడలికి నవ్వలిదరిఁ జేరిననుమేలు వడయునె చెపుమా.

న—భావా ! ఈతండు ప్రమాణప్రవణుండుగాను వినఁబడుచున్నాఁడు. కాన నే నిందు

రేయెండ యెండలందువలెఁ గవిత్వతార్కికత్వములయం దేకాధికరణవృత్తిత్వముం

గాంచి కొఠకముఁ గాంచుచున్నాను.

నూ—ఇందేమి కొఠకము ?

చ. గొనబగువాణి యెవ్వరిది కోమలకావ్యకలాకలాప యా

ఘులులకు డిందునే యరయఁ గర్కశకర్కవచోవిజృంభణకొ

అనువుగ గోగు లుంచఁబడు నన్నులచన్నుల నేరీచేత నె

న్నును మదకుంభికుంభదళనమ్మన నమ్ములువోపె వారిచేన్.

స—బావా! నిజకవిత్వకత్తవినోదముదితు లీనభిమ తె ట్టచ్చునియొక్క కవిక జొక్కుదురు?

నూ—ఇది కలిగినదే. మారిమ! ఈతనిచేతనే చెప్పబడియె.

ఉ. చెందుచున్నో వైభవము చేతను సంతస మెంతయేనియుం

బొందుదు రన్యూతలను మోదముఁ గొందఱునాధు లెందు మా

కందము స్వామివలమునఁ గల్గియుం దా మకరందపూరముం

జెందఁగఁ గోరదే కలశజీవననేకము పైకమేనియున్.

స—అహ! ఈతనిపలుకుల సరళతయు మృదుళతయు.

నూ—ఓక్కచో పక్రతయుఁ గరిసతయు.

స—[సకారుకంబుగ] ఎ ట్టిరెంటికి రామణీయకము?

నూ—అట్లే. ఇట్లే యిక్కవిచేతనే వక్కాణింపఁబడినదిగద యిది!

ఉ. పక్రములం గవీశ్వరులవాక్కుల దూఱుదు రేనిఁ బ్రాకృతుల్

పక్రముల స్పృగాతులయపాంగము లెన్నరయేని నీరసుల్

పక్రతఁ గోరదే బుధులస్వాంతము దచ్చతురత్వవిశ్లేష

పక్రముఁ గ్రొన్నెలన్నివుండు బల్విడిఁ జెల్వంగ మాళిఁ దాల్పఁడే.

మఱియును.

చ. పరఁగ నుధాభియం దమృతపానముఁ బల్కఱునేయుచుం బయో

భరుండుదురూపము ల్వఱుపు ధారుణివై పడఁగండ్ల నవ్వియుం

గరకలు గ్రాలెడు స్నానముకాలమునం గరిసంబులై యటే

నిరతనుధోద్గిరంబులుమనీషులనత్పృతిభోక్తు లా మ్మెడున్.

స—యుక్తము. ఈకవి కంతగకరణ మేమో ప్ర మోద మేదురము. అందువల్ల

సుధాశీతలంబులు సూక్ష్మ లుల్లసిల్లుచున్నవి.

నూ—ఉ. దేనికిఁ జోరుం డొం దుఱుము ధీరమయూరుండు గర్జపూర మా

లేన్గ వైస భాసుండు పరివృవిలాసము గాళిదాసుఁ డా

నా సరయంగ హర్షుండు సుహర్షము బాణుండు పంచబాణుఁ డా

నేనికిఁ గాద దిక్కనిత యిష్టపథామణి కాతుకాక్తికిన్.

మఱియును.

ఆ. కాదు బ్రహ్మవిద్య గాదు రాజ్యేందిర, గాని కవుల కవును గనితలలిత

జోక నిడఁబడుచును లోకోత్తరునీకయి, మాతురీతిఁ గూర్పుఁ గూర్కిఁజేర్చి.

[నేభ్యవండు.] బాగోయి కుశలనోత్తంస బాగు.

నూ—అహ! యాజ్ఞవల్క్యుశిష్యుడు దాల్భ్యాయనుఁ డీతఁ డిక్కడనే యున్నాఁడు. ప్రథమును ఋనినవాఁడును, శూద్రులఁ జూడఁగూడనివాఁడును చగు నితనియెదుట నిలుచుట మన కనుచితము. కనుకఁ దొలఁగువము. [అని నిష్క్రమించిరి]

ఇది ప్రస్తావన.

[తరువాత దాల్భ్యాయనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. కాదు బ్రహ్మవిద్య యను నా పద్యమునే పఠించి] ఇట్లే యిది. అట్లుగదా; ఈరాజు జనకుఁడును సకలజగజ్జననయన సశినద్యుమణి యపు నొకానొక పురుషుమణికిఁ దనదుకన్నయ నొసఁగ నెన్నికఁ గన్న వాడై మాగురువుచే నుపదేశించబడిన బ్రహ్మవిద్యయందును, కులక్రమాగతమైన రాజ్యసంపదయందును, బొత్తిగా నాదరములేనివాఁ డాయెను. [చెని నిచ్చి] ఎక్కడిదిది నింగి స్వీణియయొక్క మ్రోత? [విమర్శించి] తగును. మాగురువును జేవచ్చువాఁడును, వాతాహతకలకర్షణితపీణాగుఁజుండును, వేల్పునిరాబారియై నైన నారదునిచేతఁ గలిగినది గాఁబోలు. [మ్రోచుచు] అహ! శబ్దసామ్యమువలన మోసపోతి ఇది కమ్మనివలకులఁగల తుష్టైవకవయా? [మోడియు నాలకించి, సహర్షకౌశుకంబుగ] అహ! భగవంతుఁ డగు యోగీశ్వరుని యగ్రహవహి! దేనిచేత నే టువొట్టి వనియొక్కయు నూలఁ జేటవఱుచునునట్టి యుల్కపైనిస్థిఁ బడసివాడనో! కనుక నివి వలకువలకుల నన్నిటి నాకర్ణించెదనుగాక. [అలకించి] ఒక్కఁ డేమి వక్కాణించెను? చెలికాఁడా! కలాలాపుఁడా! ఎక్కడనుండి వచ్చినాడఁ పని యడుగఁబడుచున్నాడవు? మఱియొకఁ డేమనెను? శిలీ! మధుప్రియా! అనవరత వికసనంబగు నమృతకరీధర కకర్ణ మంజుల మందాశిని కిమలవనమువలననుండి నేను వచ్చినాను.

దా—అహ! వీనివలకు విన్నాణమును, పేరుపొందికయును, [మఱియునాలకించి] కల దొకానొక శ్రోత్ర వార్త. కలాలాపుఁ డే మనియెను? కలదుగదా, ఒకానొకప్పుడు త్కుల్లకమలమయం బగు దండనొసఁగి దండమిడి నుప్రసన్నుడైన నుధాకరమాళితో నేయిచేతులబలియుండు బలిసందనండు బాణం డిట్టనియెను. జేవా!

అ. లంకతేనికయిబలంబునం బలమఱు, వెండిశొండకంటె వెలయుబలిమి

గలుగు నెద్ది ముఱ్ఱగంబుల నే నందు, సఫలముగ నొనర్తు నదృశ్యజితము.

వక్కాణించఁబడియె ముక్కంటిచే.

క. కల దది నాయది దివ్యము, విలు మును పునుపఁబడె జనకవిభునొద్దఁ బురం

బులు మూఁడు మిడుతకనఘను, జెలువఱుగ నె నేనిములికి చిచ్చున మెచ్చన్.

అది విని తన వేయిచేతులఁ జూచుకొనుచు, బాణుండు బయలుపెడలే. నేనును వేఱి తోడ నిచ్చటికి వచ్చినవాఁడ. నీ వెక్కడనుండి యిక్కడికి నరుగుచెంచివాఁడ. వెండియు వాకొనుము. అచ్చటి వృత్తాంత మెటువంటిది? [చెవినిచ్చి] సభాస్థిర డేమి వాక్రచ్చె? నేను వాసపుని వనమువలననుండి వచ్చివాను. అందు నాచే నొ నొక నిశాచరుని గర్జిత మిది వినఁబడినది. ఓరోరి! తోటవాండ్రారా! రాత్రిం చక్రవర్తి రాజహాళినిఁ బూజింపకయ్యుండ, నెట్లు కోయఁబడిన కునుములుఁ గల నందనవనము? వారిచే బలుకఁబడినది. ఓయి లంకమన్నీనిలెంకా! ఇది మన్నింపఁ నది. ఇప్పుడు, జానకీ స్వయంవరావలోకనోత్సృజిత సకలనరలోక విమాన వితానవైశ్వానేతకై మిక్కుట మపు పువులయొక్క యక్కఱగద? అది యాలించి, వా వార్తయే లంకేశునకుఁ బూల కానికగా నొనర్తు నని చనియెను. నేనో వినోదంబు నిచ్చటికి వచ్చితి.

దాల్భ్యాయనఁడు—[సహర్షకౌతుకంబుగ] ఆహా! ఏమో శ్రోతృవృత్తాంతరహస్య. మధుకరద్వయమువలన నాచే వినఁబడినది. [అలోచించి] అయ్యో! ఇయ్యది వె బెడదకుఁ బుట్టికట్టి మొలక. ఎట్టులన్న, ఈ సీతా స్వయంవర వార్త, బాణ రాణులయొక్క చెవుల కెక్కినది [నిరూపించి] ఒక్కపక్షంబున నిష్పాదం బక్కఱలేద శ్రమరోక్షలు భ్రమారోపితంబులుగాను సంభవించుచున్నవి. [వెండియు విచారిం] ఇది భ్రమరమాతృకములు గావుగా? ఎట్లన్న,

క. మందేతరవరరసని, వ్యందమహోదారసుందరాలాపంబుల్

నందులవలెఁ గన శ్రవణ, నందకరంబు లివి సెలఁగు నరు లరుదందన్.

[నేపథ్యమందు,] మనీ! యుక్తముగా నూహించితివి. మేము వందులమే కదా? మా దెనలనుండి వచ్చిన కుబువుల గొనములగముల నెన్నకొ జనకరాజుచే నియోగింఁ బడినవారము.

దా—[తనలో] ఆహా! మహోత్సవము! నావచన మెది తుష్టైద దోయిచే జిగిరి నదో, యది వందిద్వయముచే బండినది. అందువలన నొదవినది సీతాస్వయంవరా సరము. కావున నేను భ్రమరవృత్తాంతమును గురువునకు విన్నవించును. [అ నిష్క్రమింతుఁ డయ్యె]

ఇది శుద్ధ విష్కంభము.

[అంత వండు లిరువురు ప్రవేశించుచున్నారు.] వారిలో నొకడు—చెలికాడా! నూపుర
కుడా! చూడు చూడు.

క. శ్రీలింగ దమతమదిక్కున, భూతలపతు లన్నపీరపుంజము పొలుచుకొ
నీతాస్వయంవరముం గనఁ, గొతుకముఁ నూడినట్టికడలగమి యనన్.

నూ—సెయ్యిడా! మంజీరకుడా! చూడు. ౧. ఇయ్యెడ, కలుగొమ్మలమెగమ్మల
కొమ్మల నునుచుగమ్మలచే జేయబడిన గడ్డలకుఁ గొమ్మల వారును, కెంపుమై
పూతలం గలవారు, సైనికే యుత్తరమును మెడలొట్టుకొని నన్నట్టి బంగారు
సింగంబులతోఁ జేరబడినారు. మఱియుఁ బొందెట్టి వెల్లువలం గొత్తగ
స్నిగుడుచున్న వెన్నెలతోని చాయలో యన మెరియుచున్నారు.

మం—చూడు. ౨.

చ. వరసంబుచక్కాని పరివర్తితసూత్రవలగ్నయైన యా
ద్విరదరదోదమంచకృతవిభ్రమపుత్రిక యాడు నిత్యజీవ
ఖరరిపుచాప మెక్కిడఁగఁ బొంపిపోయెడువేడ్క నిక్కు భూ
వరులయతిత్వరాన్విక విభావనమైనది చిత్రవృత్తిచాన్.

నూపురకుడు—పీయఁకొయ్యిడా! ఇకఁ జెందెడు? ముక్కంటి వింటి నెక్కిడుట
యందలి మిక్కిటంపువేడ్క యనెడు నామనలభ్యచే విచ్చిన గగుర్పు మొగ్గల
గమిచేఁ గైసేయఁబడిన తనబుజుమ్మలనెడు తియ్యమామిడికొమ్మదోయిం జూచుకొను
చున్నాఁడు.

మంజీరకుడు—స్వకీయ యశస్సుగంధసముత్సృజితచారణమట్పురణకులకలకలముఖితదిగం
తుండు కుంతలాంకారండు మల్లికాపీడుఁ డను పేరుగలవాఁ డీతఁడు.

నూ—వెండియు నితం డెవండు? దవ్వగ నెగఁద్రోయఁబడిన బంగరుకడియముచేతఁ
చెలుకఁబడిన తన సింగరాణిగొనము తాకులవలనం గలిగిన కాయలచాయచే నంద
మైనభుజమును గనుఁగొనుచున్నాఁడు.

మం—ఈతఁ డుత్తరదిక్కు త్రకాశిసీఫాలఫలకాలంకారండు కాశ్చిరతిలకుడు.

నూ—మఱియు నెవఁ డీతఁడు? మగఁటిమి కలిమి గందపుఁజెట్టుకొమ్మకుఁ బుట్టుపుట్టు
వపు కత్తిఁ బట్టుకొని యున్నాఁడు.

మం—స్వప్రతాపప్రభావటలపాలితిమలయాచలనికంబమండలండు కాంబీమండ
నుండు వీరమాణిక్యం డని పేరువడసినవాఁడు తేఁడు వీఁడు.

నూ—మఱి యితఁ డెవఁడు? ఎడయని గగుర్పుగల చెక్కిలంక గదలు పోగులక దాల్చు

సెవమున వెల్లడిపఱుపఱచిన ముక్కంటివంటిని పీనుసొమ్ముగం గావించుకొనుటయఁ
వేడుక గలవాఁడగుచు వెలయుచున్నాఁడు.

మం—వీఁడు, అనమనమిలి మహార్జునమకరము మత్స్యరాజు.

నూ—వెండియు వీఁడెవండు ? గండపుఁబూఁతచేతఁ దెల్లనైన తనబుజములచేఁ బోఁ
బడిన చిలువతేసిమేనిజిగి గలవాఁడు. వైడికొండవంటిదంటవంటిం బూవువంటి
యెఱ్ఱుచు నిలుచున్నాఁడు.

మం—వీఁడు, స్వచ్ఛమాక్షికహారాలంకృతనికాలోఽస్థులండు సుత్తుంగదోస్తరంగుఁ
సింధురాజు, [వఱియు సకౌతుకంబుగ,] చెలికాఁడా ! చూడు వీరిని.

గీ. కడఁకముక్కంటివంటి నెక్కిడెఱుచేడ్క, రోమహర్షణముం గల రుచిరబాః
లపనిజాలొకనసుకుతూపాలవికటిత, హృదయు లగుచున్నవారు తేం డ్లెల్లయెడ

నూ—[చెనివిచ్చి] నెచ్చెలీ ! తెలియఁబడని యింపయిన నిబ్బరపుఁ బెనుగ్రంధిదేది ?

మం—క. దివిజేంద్రచావయుతమై, ప్రవర్షణమునను జనుకునవర్షముధ్వని నా
శివుసింగాణిం గొనివ, చ్చువరమదేభములయులివు సుమ్ము చెలంగున్.

ఓయీ ! శంకరకర పరిమండిత కాండాన మెట్లు లేఁబడె ? [వెండియుం జూచి] ఓయీ
అద్భుతరనైకతాండవరంగమండపము కోదండరత్న మిది.

న. గొ. మ. పై మె. పై గొ. పై ది. పై పై
శుభచగునూర్పుగాడ్పు చు జొచ్చుచు ఘోరవిమాన్మిలీలీ
లను లలిగాలఁ బూస్త్రయివలదృశితంబును జోవనోవ దే
నను వెలవడ్డనులులఘనంబగుగాడుపు ఘోరఘోర మై.

నూ—ఓయీ ! ఎందు సువర్ణమయపత్రపత్రిభావమును సువర్ణరథుఁడు గోవిందుఁ
పొందె నని బృందారకులచేతం దలఁపఁబడెనో, అదియ యిది త్రిపురవినాశక
కార్తుకము.

మం—చుట్టు దిరిగి, రాజులారా !

కా. ఆకర్ణంబుగ నీడ్చునీహరధన ర్జ్యావల్లిజ్యామండనం
దేకల్యాణగుణుండు వానికడకే యింపొందఁగ న్వచ్చుఁ దా
త్వైకాంతాత్మజ మందయాన దరహాజత్కాంచితాశ్రోణియై
యాత్మార్థక్షియహోత్సవంబుకొఱ కాహ భాగ్యమెవ్వనిదో.

[విలొకించి] ఓయీ ! నమయనంచారసమ్మిగ్ధండభ్రలకర్షణనువృజరజరణన్తణికుండ
బగు రాజమండలం బెట్లు కదలెను ? [విహసించి]

గీ. కనుకనుమి వెల్లడిగ విలుకాండ్రచేత, భక్తియే చూపబడినది కత్తి గాదు

చేయబడిన దంజలిమప్పి సిద్ధి గాదు, తలయే వంపబడినయది భువు గాదు.

నూ—నవ్వుచు సంస్కృత మాత్రయించి, ఓయీ! బూరగవెట్లపూతవలె వీరియారంభ సంరంభ మెట్లు ప్రవర్తిల్లెను? ఎట్లనగా,

ఉ. కొందఱు దవ్వనం గనియుం గొందఱిదెం తని చెంతఁ జేరి వే

కొందఱు దాఁకి తిన్నఁగను గొందఱు గొఁగిటఁ జేర్చి గట్టిగాఁ

గొందఱు కట్టి చేకొలఁదిఁ గొల్చి స్వదోర్బలమెల్ల నల్లనం

గొందఱు శైవ మీవిలు దగుద్రదకాద్రి యటం చెరంగిరా.

[నవిహదంబుగ]

కా. నానాద్వీపములందునుండియు నృపు ల్నల్వాండఁగా నందఱుఁ

రానై రీయెడ నేని కానో యశ మన్న స్వెండిదాల్గన్న దీ

చో నేఁడుం గదలింపఁడయ్యె భనువుం జూ వంపలేఁడయ్యెదుకొ

హీనత్వంబును గన్న దయ్యెనె యహః యాయుర్వి నిర్విరమై

[నేపథ్యుండు]—ఆ! ఎవఁడు వీఁడు వివరీకవైతాళికుఁ డొకవిల్లు వంపబడమివల్లనే నిర్విర ముర్విశల మని న్యుపదేశించుచున్నాఁడు?

నూ—[భయముతో] నెదఁబడ! త్నాకానిచు త్రైపాకేయస్యంసనధ్వని కరొఁము కర ఘోషము వినుబుమిచ్చు.

మం—చెలికాఁడా! నేను నెఱిగినవాఁడం గాను. కాన, వీని నడిగెదను [పరిక్రమించి]

ఓయీ! నీ వెవఁడవు అన్నిసీమలం ద్రివ్వరు నాకుం జెలియఁబడనివాడవు?

పురుషుండు—[ప్రశ్నపించి] గర్వముతోఁ బరిక్రమించి [శ్రోధముతో]

హీ! కొన్నియూళ్లు ద్రివ్వరు దుర్విదగ్ధవైతాళికుఁడా! ఎట్లు నన్నును దశ [అని యథోక్తియందు], [తనలో సాశంకంబుగ] ఆ! దాఁకుఁడనినదాని వెల్లడింపఁ దల పడితి. కానీ. దీనినే నిర్వహింతును [ప్రకాశముగా] ఎట్లు నన్నును, దశదిగ్విర ఙ్గి నీకర్ణపూరీకృత కీర్తిశీలయునికొ, త్రిభువనపీఠనామధేయనికొ, నూలికప్పు మున్నీటి నప్రసిద్ధ మన్నట్లు పలుకుచున్నావు? అదంతయుం జెప్పుము. కర్ణాంతనివేళ నీయగుణం బగు కార్దుకరత్నమును గవ్యారత్నము నెక్కడ?

మం—ఇద్దియే యధనువు కన్యామణినో పిమ్మటఁ జూడఁగలవు.

పు—హీ! మూఁఁడు! రాశి నక్షత్ర పారకుల గోష్ఠినే నెట్లు చూడవైతివి? వారును గన్యనే మొట్టమొదటఁ జెలుపుచున్నారు. పిమ్మట భువును.

మం—తనలో, ఎట్టికడు శ్రద్ధఁదనమునే వెల్లడిచేయుచున్నాడు? కానీ! ఇందుచే యీతని సెంతయు వారించును. ప్రకాశముగా నవ్వి, ఓయీ! వీరవారమునం నీవే నక్షత్ర విద్యాకుళుండవు.

పు—ఆ! నే నెట్లు నక్షత్రవిద్యాకుళుండను?

మం—విల్లెక్కడకయే కన్యావలొకనచు నకు నెక్కడగి న్ననుత్కరితుఁడ వవుచున్నా

పు—నాచు జాపారోచణమున సంశయము?

మం—ఔం.

పు—ఎందుకట్ల నిం యచ్చుట్టుచున్నది?

కా. విద్యుల్లేఖ ఘనంబు లేకయే దివి న్నెల్లందును న్నాతకం
భద్రోత్తప్రకతిం గడు న్నెల్లందు న్నల్పింతగా యెంతయున్
హృద్యంబైనది నైవతాపగయు లే కెంతే నభోదేశమం
దుద్యత్తుద్యుతిమేచకొత్పలవనంబు న్నస్తకాలొక్కమై.

[మ్రోలఁ జూచి, తనలో]. నాప్రతిజ్ఞాభంగముకొఱకు విధిచేత వివరితస్పష్టివైపు మెట్లు ప్రకటింపఁబడియె? ముం దిదియ? [విద్యుల్లేఖ ఘనంబులేకయెం పద్యంబుం బరించి విమర్శించి] అటు గాకున్న మత్స్యప్రతిజ్ఞాభంగముకై యా యెవఁడు?

మ. అలడుగ్ధాబ్ధి నున్న వెన్ననిది యో నందోపునాభ్యుత్థిన్
జేలవొంద న్నిజవాపికాకమలినం జేయ న్ననిం గోరి యం
కిలికంక న్నులు మోములం బలుకు వీక్షింపంగ నాచైన య
ర్చిలికై తియ్యనివల్కులం బలుమఱు న్నేలాండఁగా నీతఁడున్.

[నిపుణంబుగ న్నిరూపించి] ఆహ! సాదృశ్యముచే మోసపోతిని. ఎట్లనఁగా;

ఉ. కాదిది మించు మేడపయిఁ గ్రాలునొకానొకచానమేనిదాల్
గా దకుకొత్తెడుంబసిఁడి కమ్మిగఁ గల్వలతోట మేటియుం
గాదు సమీనశేలనము గన్నను దన్నయనావలొకమే
కాదగు నమ్మరం బహమా కాంత యి దేనికిఁ గాంతయో నొక.

ఔ నిది సీతానామధేయము గలది కన్యారత్నము! [నిర్వర్ణించి]

మ. వనజం బామనెదీపు వ్యర్థముగ నో పద్మారి యీనారిపా
దనఖండేనియుఁ బోలఁజాల వికఁక దద్వక్త్రంబునుంబోలెదే
వనితారత్నముకన్నుదోయి యెదుర న్నర్పిల్లెదే జింకఖం
జనమా నీవు జనాభిరంజనము మెచ్చుం జేయఁగంజాలుదే.

[పెండియు నవిన్నయంబుగ]

ఈ ఒకటి నృజించి వేధయె పయోధిని దుగ్గమయంబు దేవుఁ డిం
కొకఁ డుపమన్యుఁ డెన్నపసియొక నృజించె దపంబు నల్పి ముక్
బ్రకటముగాఁగ నివ్వడు వరంబుగఁ గేదఁగిరేకువంటికం
టికిఁ దుదమాడ్కి నీసలి భుజించును బెక్కిటిఁ బాలసంద్రముల్.

మం—సెయ్యుఁడా! నూపురకుఁడా! ఒకానొకతెచేతివలనఁ గైకొని యిదేమి యంతః
పురికాజనము సకౌతుకంబుగ నాలొకించుచున్నది?

నూ—గురుగృహమునుండి వచ్చుచున్న యంతఃపుర పరిచారికయగు చంద్రికయొక్క
చేతివలన గ్రహించి చిత్రపటమును జూచుచున్నది యని నే నూహించుచున్నాను.

మం—నీచేత నాచిత్రపుఁ బటము చూడఁబడెనా?

నూ—ఆ! (చూడఁబడెను.)

మం—అం దేమి వ్రాయఁబడి యున్నది? అదితెలుపు.

నూ—రాచహంతురు (నీత), మఱిలాలివాఁ డెవఁడో నల్లగలువవలెఁ జూచునిచాయయా,
మెదువునయిన మేనుగలవాఁడు, తనయంతం దాన యందగాఁడు. కొనబెసిష్టుగఁ
గావింపఁజేసిన ముక్కంటివింటి గుడుసుగలవాఁడు రాజాజునుడు.

మం—అహహా! ఈ స్త్రీ జన మతిమగ్ధము. ఎందువలన నన, రాజతికరిత ప్రతిజ్ఞగలవాఁడు
గాఁగా, చిన్న యాడుగల యల్లుని (పెండ్లికొడుకును) గోరుచున్నది. [పెండియు
సాహుతంబుగ] ఈ పట మెవనిచే వ్రాయఁబడిన దని యెఱుఁగుదువా?

నూ—ఓయీ! భగవంతుఁ డైన యాజ్ఞవల్క్యునిస్వీతీయద్వితీయచేత నని దీని నెఱుఁ
గుదును.

మం—ఇప్పుడు కొరిక మొలకరించినది.

నూ—ఎట్టు?

మం—దేవి మైత్రేయి త్రికాలదర్శిని సిద్ధమొగిని దబ్బఱి వ్రాయదు.

నూ—[నిట్టూర్చి] నబాముచేఁ గట్టడియగు వీఁ డిటఁ దొలఁగెనా; అంతయుఁ దలఁవఁ
దగినదే.

మం—హా! వీ డేడు? వీనిని దొలఁగింతు [నని యంతటం గలయఁ దిరిగి] ఓయీ! ఈ
వల నావల నేమి విలొకించుచున్నావు? ఇది యేమి కొదండము గాదా? ఔను గాన
నిందే దృష్టి యునుపఁబడందగు.

పు—ఆ! దృష్టి యని యేమి చెప్పుచున్నావు? ఓయీ! ఇది ముష్టియే యాయఁబడు

చున్నది. [సంసారభంబుగ, సంపరిక్రమించి, శేఖరభ్రంశ మభినయించి సవిజ్ఞుగం గాంచుచున్నాడు.]

క. ఓలంకేశ కా విగళిత, చూడఁగోకనముచేతఁ జూ చనెడుఁగదా

కాలంబు గావున నేవ్వ, కూలిది విట్లందిగొమ్ము కూరత మీఱఁ.

పు—[తనలో], నే నెట్లు వీనిచే నెఱుఁగఁబడితిని? అటుగాడేని, ఘనాక్షర స్వార సారముగ శబ్దసామ్య మాయది. [ప్రకాశముగా]

గీ. హేలమెయి నారినిం గట్టి యెక్కు వెట్టి, కూలివిలు మేలుమే లనఁ జూడఁబ
నేను బూనిన నిది యెంత పూన నడ్డ, మేమి యుండెడు నీదారి హితకమం:

[పరిక్రమించి, తనలో] ఆయ్యో! ఈ ప్రతిహాలశకునశంకువుచే కైలచాప న
రోపణముకొఱకు నాభుజిబలము కట్టఁబడిన ట్టయ్యెను. దీనిచే నేమి? [ప్రకాశం,
ఓయి! ధను వన వంకరయే పద్ధతి. కావున సరళమైన కరవాలధారాపథః
సీతం దెత్తును.

మం—ఓయీ! వీల ప్రాగ్భ్యములఁ బలుకుచున్నాడవు? చూడనా యేమి?

తే. భూరిరోషారుణాక్షిశోభోరభిన్న, భూరిభంగవిఘటిత సుభ్రుకుటియతము
శోకనిద్ర క్షుప్తింశభూరబాహు, దండచండంబు చరివీరమండలంబు.

పు—[కత్తిదూసి చుట్టుపట్టఁ జూచి], చూడు,

తే. దారితారిద్విరదకుంభతటవిముక్త, మాత్తికనుతారకితనభోమండలరుచి

కాళరాత్రివలెనె యెదిక్కాలునాలమున నదిది నాదుకైదువు భూపులార.

[అకాశంబునఁ జెవి నిచ్చి] యేమి చెప్పుచున్నారు? అ.

తే. ఒకఁడఁ బెక్కుండ్రతో నెట్లు లోపును నని, సలుప నని వగ మానుము తలఁకు
జయముమదియెనర్పించి త్రనుసమరమునను, బూన్మిసమశీభచే నిందుఁబొందుఁ
అహ! మానిసిపురుగులదిట్టతనము? కాఁబట్టి స్వాకారముచే వీరి నెవ్వఁజించుచునా
[నేపథ్యమందు]. [అని, నిష్క్రమించెను]

చ. అమరసరిక్కువర్ణ జలజాంచితభూరిబిసాంకురంబులక

నమదదిగంచితోట్లనీతసానుజసద్దశనాంకురంబులక

బ్రతుదముచేత నేయవి పరంగను బీఁకుటఁ బాపె బాలభా

వ మవి మదీయబాహు లివి బాగుగ సప్రకటికృతంబులా.

[అంతట స్వరూపముతో దకాన్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

నూ—ఘోరికాదా! చూడు. అ. అచ్చెరియము. అ, ఒకమానిసికిం బదితలల్లు.

మ—దయవూహ! చీడు మరువ్వఁడు గాఁడు. ఏవ, రాజనరాజా.

నూ—[భయముతో], కావున నన్ను నేవ్రకాఁడు కాపాడవలయును. ఓయీ! రక్కసుండే తన కెదురుపడిన మానిసి స్వేచ్ఛునున్నాఁడు. వెండియు రక్కసుల యొడయం దనశేల?

మం—[నవ్వి] చెలి! వెఱి శేల? నిజుల వీర సరముచే నభినందింకడగదా, వంది జాలి? అందువలన, భువనైకహరుడైన యీ శిశుచర చక్రవర్తి మరవంటివారి విషయమున నెట్లు విచరితవర్తము గలవాఁడన?

కావున నిగ్గుయుండవలె నున్న నవీశ్వరుడు (అనుచు నుండించి) ఇహ! ఇన్నితల పేరుని మోవఁబడుచున్నాని? ఏమియీ? ఒక్కటి ప్రాణి కక్కినది సతీ మెచ్చడనేని విడవఁబడ ఁడదవు?

రావణుఁడు—[నక్రొధుడుగ] హా! ఓ! పాపా! అస్థాఁడును నాకు కరకేదముం దెలుపును నాకయింగళమును పెంచెనున్నావు. నీవు వైతాళికుడవు కావున బోయి యున్నాడవు.

మం—[నిరసించి] ఓయి పకకఁగఁడా! స్థాఁడునైనచోమాత్రము మర్తకజేదము లంగళమున కెట్లుగ?

రా—వీరి! స్థానముపై నుండి నట్లున్న;

క. ఘనవిద్యాధరవనితా, జాతరవిద్య ప్రసముచయనకీర్ణం

మన శివచరణమునకు రణమునఁ దలగఁచి దెగుట నాకు మొగిమంగళమే.

నూ—నీ విట్టివాడ వైన నెందువల్ల నిన్ను నిజహావముం గోచరునీసి ముచ్చువరే కొచ్చినాడవు?

రా—భీ! మూర్ఖా!

క. పురహరిగిరిసంచాలక, వరకక్షిసహృదకముల బాకున నావీ

గురుభుజములచే చచ్చిన, శరాన మొకఁ డెక్కిడ నెటు నైతును లజ్జన్.

దీనిచే నది చాలను. జానకె యొక్కడ? వక్కాణింపుము.

మం—అవహరించి (మఱుంగునీసి) నొమ్ముఁడా! నూపురకఁడా! అప్రతీకార మనర్థము. మఱియు [నవిషాదంబుగ.]

చ. అగుగద యాజ్ఞ వల్కుఁడు మహాముని నీకులనద్గురుండు నీ

కగుగద తండ్రి యజ్ఞనకుఁ డంచితుఁ డంబ ధరిత్రి యట్టి నీ

వగుదువయో వలాశనకరాంకగ దుర్విధివై శనంబునక

నుగుణియో బిడ్డరో యిపుడు శోకముఁ బొందకయుండ శక్యమే.

నూ—సెచ్చెలీ ! దిగు లొందకుము. ఈ రాచపిండునందెల్ల నొకండైనను, తగనిచనికె
బూనిన పీని కెదురుగ నిలువఁగలవాఁడు లేఁడా ?

మం—[నిట్టూర్చి] తోధోద్ధతుఁ డైన దశకంఠునకు నహస్రబాహులైన కార్తవీర్యుని
కంటె నన్యుడైన డ్ద్రయ్యుఁ డెవ్వఁ డభిముఖుఁడవు ?

నూ—[నవార్దంబుగ] బ్రదికితిమి. ఎ. అదె వేయిచేతుల గల కృతవీర్యమానుఁడు
పచ్చెను.

మం—[విహసించి] ఇస్సీ ! తెలివిలేనివాఁడా ! పరశురామ కఠోరకురార ధారాజల
నిమగ్నుఁ డైన యర్జును నిపు డెట్లు చూచుచున్నావు ?

నూ—ఓరీ ! దబ్బతి చదువరీ ! ఎట్టయెదుట నున్నకొ లేన టైట్టు వాదాడుచున్నాఁడవు?
ఓయీ ! ముందర పీడు వేయిచేతులవాఁడు చూడఁబడుచున్నాఁడే, చూడు.

మం—ఔను. పీడు బాణాసురుఁడుగా నుండవచ్చును. [భయముతో మనస్సునందు]
కనుక, ఇది మఱియొక యనర్థ మంకురించినది. [విమర్శించి] అది గాఢన్నకొ, విష
మునకు విష మాషధము గాఁగలదు.

బాణాసురుఁడు—[ప్రవేశించి, గర్వముతోఁ బ్రకృమించి] చిరకాలమున కిప్పుడు,
క. శైలానముకంటెం గడు, సారతరంబైనధనువు శర్వునిదిది నా
శేలం గునుమనముగకొ, గ్రాలంగాదింతు భుజవనము నఫలముగన్.

రా—[వినఁబడమిచేత] ఓయీ ! ఇప్పుడును నీత రష్మింపఁబడకున్న దేమి ?

బా—[చూచి, తనలో,] ఇక్కడ దశకంఠుఁ డెట్లు పచ్చి ? అగుఁగాక. [ప్రకాశముగా]
ఓయీ ! ఇంత కూరవారమందు నెవనిచేతఁగాని యీ సింగాణి యెక్కిడఁబడ
దయ్యెనా ?

మం—ఎక్కిడఁబడదయ్యెడు.

రా—[చూడఁబడమిచేత.] అందువలన నాదు చంద్రహాసమే నీతను రష్మించును.

బా—[విహసించి] నీ వీరలక్ష్మీవిలాస మిటువంటిదేని, విదైక్కు వెట్టకయే నీతను రష్మింప
శేల ?

రా—అ ! పొల్లు ప్రల్లదము లాడువాఁ డెవఁడు పీడు ?

గీ. చండబాహుదండచలితహారాచల, కీర్తికాలి నగుచుఁ గెరలంనాకు

బాలవినసదృశము బాణాసము నెక్కు, వెట్టుకొర్కింగలుగు నెట్టి దనము.

బా—ఇది యశక్తి పర్యాయాక్తి.

రా—అ ! ఓరీ ! ఈ దశవధనునికెగూడ నశక్తినంభావన యెట్లు ?

బా—[నవ్వి] ఓయీ! బహువదనత్వము బహుప్రలాపితకు హేతువు. పరాక్రమము నకు బహుబాహుత్వమే.

రా—ఓరీ! వీల? పలాలజాలమువోలె నిస్సారమైన నిజభుజసారముచే వీరంమన్యంద వవుచున్నాడవు?

బా—పలాలజాల నిస్సారమా, నా భుజసారము? [బ్రాహ్మపులం బాపుచు] ఇక్కడఁ గదా?

కా. వాతాశ్శబ్దం కే, లోడిని వదాజ్జవ్వంద్వసుం పచ్చి నం

ప్రీతికొ మ్రొక్కంగ నెన్నిమాట లట నాచేకేటలం దాచ్చి యా

ధాత్రి నిర్లతభారసర్వభూతంగం దద్దందకూకేంద్రు నం

ప్రీతుం జేయఁగనైతిఁ గూర్చి టిడిగిగ్వదండముల్తా)క్కఁగాన్.

రా—ఓరీ బలితనయందా! చలితనయంద వవుచున్నాడవు. ఎందువలన ననత్యవిక్రమ వర్ణనచే, సత్యవిక్రమండవు లంకేశ్వరు సమక్షమున నిన్ను బొగడుకొనుచున్నాడవో, అందువలన.

బా—మఱి నీ వెట్లు సత్యవిక్రమండవు?

రా—అ. పంప్రసాదించి, కయ. ప్తం ముం. మ. గంగ కేచి చేప సకనాప్ర
లక్ష్మ పీరలక్ష్మ దివ్యసౌభుబుబా, మగ్నంబు లనుపాహ మది సెబుంకవు.

బా—ఈ వ్యర్థః గుర్ధముచే నేమి? ఓయీ! మన యిరువుర బాహుసారతారతమ్య పరీక్షయం దీశరాసమే త్రాసు గాఁగలదు.

రా—అట్లగుఁగాక.

మం—ఓయీ! సరపీలై కనమర్పణీయ జానకీవివాహమనోరథముచేత జేతోమార్గ మేల నలఁగింపఁబడుచున్నది?

బా—క. శివధర్మ మెక్కువెట్టుట, యవనితనయ నేను బెండ్లియాడుటకై కా
దు బహుళదోర్వాహుబల, ప్రవరత ప్రథితముగ జెలియఁబఱుచుటకొఱకే.

రా—క. శివగిరిశిఖరముఁ బెఱుకుట, సువిదితమన్నద్భుజబలసుపరీక్ష యిదో.
శివధనురాసమనక్రియ, యవనిజకుచయుగళకేళి కానక్తిసె యా.

నేపథ్యమందు,]

క. ఎవఁడేని సురాసుర మానవకన్నర సిద్ధచారణ భాగాహులలోఁ

దివి చెక్కిడు నీధనువుకొ, దవువాఁడు మదీయసుతకు ధవుఁడుగ నుండన్.

రా—[సహర్షంబుగం బరిక్రమించి చేతులఁ జూచుకొనుచు,]

లే. వేకులార త్రైలోక్యముఁ జేయుఁ దీరు, తెలుపుగా నీశివభయస్సు మలఁచు కీర్తి
నరగ జానకి కుచకుంకుమరసమునను, బాబలత్వంబుఁ బడయుఁడు బాగుమీఱు.

[వింటివయిం జేతు లుంచి కదలింపఁ గడఁగి,] [తనలో,] కదల జేల? [ప్రసాద,
బుగ] ఓయి బలినందనుఁడా! నీవే యిప్పుడీవి త్లెప్పుఁజెట్టుము. క్రొత్తగా వచ్చినవాఁడ
వపుటచేత, మాకును మానసియఁడ వపుచున్నాఁడవు.

బా—అట్లునుఁగాన, [అని కుంభిరంబుఁ కదలఁచుచును] భుజుంజలము నాలోకించ
చున్నాఁడు.

రా—[స్వగళంబుగ] ఓ వసున్యా! మీ వెలుచెడ? అంకిత్యవశికుంజరాక్రమంబగ
నీశితికంఠకార్దుక విషయంబున మీ డెంతటివాఁడు?

మ. ఎవఁడే నయ్యుఁడు దీని భీమునిదియో నిష్కార మెక్కించి తా
నవని ప్రోద్బువఁ బెండ్లియాడినను నే కల్యణధర్మిణీ మైతిలికా
జనమాఱంగను లంకఁ జేర్తును వచస్సంతస్థితం జేయుదుకా
స్వవశంగా నొనరింతు నెంతయు వహనంతోషముం గాంచెదన్.

నుం—[నవార్థంబుగ] మిత్రుఁడా! నూపురకుఁడా! చూడు. ౨

చ. కనలదు కొంచెమైన శివకార్దుకమిద్ది నహస్రబాహుఁడై
విడుతుదు నైఁబొగింపరిచ్చిమిఁతులచేర కేళికా
మదనరార్థిహాసె నను నికహాస్యంబు నాచు నుండె
కదలనిచాప్తి మానముఁజైవడి పై నను కర్మ మెల్ల మో,

రా—[నవహదంబుగం దనమనఁబున] సతాననమూంతరాయముం జెలుపు నీ దురుః
శ్రుతియేల [ప్రసాదంబుగ] ఓయి బాగుఁడా! సుజలబల మంతయుం జెత్తిప్రోక్ష
పోలి నిచ్చిని మాయా?

బా—[ప్రసాదంబుగ] ఓయి 'నియవరాజ్య' అను నా భుజు ను నాలోకించ
చును వెంటమాట లేల పొందున్నావు.

రా—[నవ్వి,] దీరిచే నేమి చేయఁగలవు?

బా—నహస్ర బాహువైన మోహయరాజుచే నేమి చేయఁబడియె ననియె.

రా—అ! పాపుఁడా! ఇదే, నా ప్రతాపనలము ను భుజవనమును నిర్దహించుచు.

బా—ఇదే, భయర్థతానుకత మనీయ బాహు బలాహకాని నిష్కార నిష్ఠర కరభార
సారము నీ ప్రతాపనలము నార్జును.

రా—అ. బాణంబుచళినిఁ బఱచరబాణుండ, కలదు నాదుకల భద్రలతిక

[వృద్ధయము నభిలషించి,]

పంచబాణ సీపు కణపర బాణముల్, నమ్మఁగూర్చి వచ్చు నన్నెలఁతుక.
 నూ—పీయీ! బాణరావణులు తమం దచుర పొగడుకొనుచు సిగ్గొందమన్నారు.
 రా—అహో! ఎట్లాత్త మాత్రక్షాసునీయఁ దగుచున్నాఁడు పంత్తికంఠుఁడు?

కా. మామందోదరి గొప్పవొప్పున రహింపం బాయమందారదా
 మామోదన్తకరంద మానుచును మ్హంబునం బొల్చు నీ
 జామాభర్యధరుధరదన్తంబు విన్నాడె నం బొల్చు చా
 రా మద్విశ్రమము న్నచువు ముగ్ధులై కంఠింపితి.

బా—ఎట్లు పీయీ మందార దురుచు బావ కమలము సామింపఁబోగ సౌభాగ్యవీలకే
 స్వీయవిశ్రమమును విభావించుచున్నాఁడు? అందుల నెప్పుడు,
 మ. తులితస్వర్ణ మహిమోధరము లా దోర్దండము ల్నా వివే
 బలవైరిం బవిహస్త ద్వంద్వంబుం భంగించి తన్నందనో
 జ్జ్వలమందార ముఖాచరము లతికావర్గంబులం బెల్లగిం
 చిల నావేడుకతోట చేవతరువల్లిద్యంబుగం జేయుతన్.

[అని నిష్క్రమించెను.]

రా—వీమి వీఁడు పోయినాఁడే. అహో! కనో,

క. నాయుకజీవిది యెమిల సయవన సకలము నేల సీతా
 తోయ కైత్రం బజీమిద జేమిక పోగుండును లయ్యెన్.

మం—[రగ.] ఎడ్డా! జాననీ! ఎప్పుడు జైముచేఁ గావడఁబడినదావపు.

రా—[అఃకించి,] ఇది యెవనియేడుపు వినఁబడుచున్నది? స్వరముచేత మారీయఁ దని
 యూహించుచున్నాను. కగును. వీఁ డొకానొకపీరునివారనముచే బీడింపఁబడినవాఁ
 డనిచు నలబులు నవంబులచి మృత్యురాలిని నుండఁచుచును. అందువలన వీని
 సుఁతఁదెలును. [అని నిష్క్రమించుచుండెను.]

నూ—చెలికాఁడా? పునోజీవిండ్లి కడపను. వ గువజీకవోలె సీత యిప్పుడు విడుపు
 గన్నది.

మం—ఇది యిట్లెకాని, ఈవృత్తాంత మెవఁయు చెలికి విన్నవించును.

[అని యందఁగు నిష్క్రమించిరి.]

ఇది ప్రథమాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

ద్వితీయాంకము

[కరువాకల వాడనుండి ప్రవేశించుచున్నాడను.]

[హందు నూచి] ఆహా! పెళ్ళులు చిచ్చిపెట్టలతోడ. గూడుకొనుటకల్లం బెట్టుగ జామనిచాయ గలిగిన వనరువన్నెలీగలమేలుకట్టుచే బాగుమీఱిన భూదోఁ యొక్క వాటమైన యునికీగల యీ ప్రదేశము నాయుల్లమును జల్లజేయుచున్నది [హందు నూచి] ఈ భిక్షు వేల దండనుండెడు? [బిగ్గరిగా] ఓయి భిక్షూ! ఇక్కడ

భిక్షువు—[ప్రవేశించి] తాపసున కంతయుం గుళలమా?

తాపసుడను—సీరాకచేత నివృత్తి దది విశేషము. [వెండియు సన్నేహముగా] భిక్షువ నీవు పురుగువలె భూపర్యటనముచే బడలినావు. కావున నీమిథిలయందు నైదురేల విశ్రమింపుము. ప్రాగమునైన నీ తేజఃబల బాడబడదగు.

భిక్షువు—కొరికరేసి మారు వేరి పరిచయము?

తా—కాదుకాదు. ఈ సీమిథిబాడు బ్రహ్మచర్యసోదశిలయను.

భి—[కాతుకలలో] సమయము. ఈరాత్రి బ్రహ్మచర్యమును.

తా—నిజము. స్వామియయిన దశకంఠునికు [అని యర్థోక్తి గలుగఁగా,] స్వామియై శిలికంఠుని యాజ్ఞ.

భి—[విహసించి] తెలిసెఁ జలినె. నీవు రాక్షసుడవుగదా? తాపసుడవో కావు.

తా—నీ వెవ్వడవు? అవి చెప్పుము.

భి—నేను సెవఁడో యొకడను; నీవంటివాడను.

తా—నర్వమంత్ర మకుటమాల్యభూతుడైన మాల్యవంతునిచేతఁ దాటకంగుఱింఁ పంపబడిన వాడనుగదా నేను. అతనిచేత వినబడెగదా? ఎట్లన్న; విశ్వామిత్ర ముని తనజన్మమును గాపాడుకొనుట నీకొడుకుల రామలక్ష్మణుల నిష్ఠ యయోధ్యానాథుడైన దశరథరాజును యాచించెను. అతేఁ డీముని యవశ్యమ మనసీయుఁ డని యెన్ని తనకన్నులకన్నఁ బ్రీతిపాత్రములైన యయ్యిరువురు త; యల నతని కొప్పుగించెను.

భి—అటుపిమ్మట నటుపిమ్మట.

తా—అంతట సంతుష్టుఁడై యాముని యాభూమిశ్వరునకు దివ్యమైన తాటంకయుగ శము పారితోషిక మొసంగెను. మఱి, ఈ తాటంకద్వంద్వము వెలుంగొందొదగినది.

క. కాన నిది వీరజననివి, వీరుల కుచితం బటంచు విలసిల నారా

మానికములలో వర్ణవి,తానము తానే తెలిపెడుఁ దద్ధ్యముగాఁగన్.

అందుచేతఁ గౌనల్య కర్ణములయం దునుపవలసినది యని చెప్పెను. రాచకొమరుఁడ నిరువురఁ దోడ్కొని యమ్మని నిజాశ్రమపదమునకుం జనియెను.

భి—అహా! మణులలోనల వర్ణములు స్ఫురించుననునది యసంభావ్యమట! [అలోచించి] మఱియు మాల్యవంతునిచే ఎవనివలన నాలకింపఁబడియె ?

తా—లే. వార్తకాతుకకరివద్య పరమనిమల, మఱిజగత్తుత వ్యుగనాభిమహితగంధ మంబువునఁ జైలబిందువునట్టు లణఁగ, కేచు నీమూఁడు దమయంత నీజగమున.

అందును బలుగుండ్ర వేఁగువాండ్ర నియోగించినవాడు మాల్యవంతుఁడు.

భి—నీవృట్టఁ బిమ్మట.

తా—అది విని యాకమ్మడోయి లంకజేరియమ్మచెవులకుఁ దగిన దని యెంచి దానిని హరింపఁ జ్రేరింపఁ దాటకంగూర్చి మునుపే యెవఁడో పంపఁబడెను. ఇత్రు దాతాటక చేరివలనఁ దాటంకములఁ దెచ్చుటకుఁ దాటకాపనముంగుఱించి నేను బంపఁబడినాను.

భి—అట్లయిన నెట్లు మిథిలోపకంఠవనంబుం బ్రవేశించితివి.

తా—లంకేశ్వరుఁడు మిథిలకు వచ్చె నని నేను వింటిని. మిథిలావృత్తాంతము దెలియఁ దగిన దని మాల్యవంతుఁడుం జెప్పెను. అందువలన మొదట మిథిలోపకంఠమునకే వచ్చితిని. మఱి నీ వెవ్వఁడ వది చెప్పుము.

భి—తాటకంగుఱించి మాల్యవంతుఁడు మొట్టమొదట నెవనిఁ బంపెనో ! వాడే నేను గదా ! మిథిలాగమనకారణమో మన కిరువురకు నమానము.

తా—[నహర్షంబుగ] ఇప్పుడు చెప్పు మంజయు సతాటంక మగు తాటకాపనమును గూర్చి.

భి—[నవ్వి] చెలికాఁడా ! సతాటక మని యంశవఱ కడుగుము.

తా—[సాతంకంబుగ] మఱి యాతాటక యిపు డెక్కడ ?

భి—పురిం బ్రవేశించెను.

తా—అదేమి దశరథునిదా ?

భి—కాదుకాదు, కాలునిది.

తా—తాటకకు దేనిచేత నంతకపురప్రవేశము ?

భి—రామబాణముచేత.

తా—ఓయీ ! ఆరాముఁ డెవఁడు ?

భి—[విమ్మించి] విశ్వామిత్ర పువర్వాప్రహలైన దశరథునిపాదుకు లిద్దఱులూ
వాడు వీడుగదా !

తా—సరే. మఱి, తాటకాకుమారులు మారీచరుబాహు లిపు డెక్కడ ?

భి—సుబాహు వామనే యనుసరించెను. మారీచుఁ డచట బాలిలోచితమైన రాము న
రాచపాతముచేత దూరముగా నెత్తుకొనిపోఁబడి ప్రాంతతోనే పాఱివేయఁబడెను.

తా—వివ నిది యెనిచేనేని దశకంధరునికి విన్నవించబడెనా ?

భి—సరే. వాలమ్మగారిచేఁ గొనిపోఁబడినవాడును రాతలిడు మన్నవాడును నగు మా
కునిచేతనే మిథిల కరుగుకంటికి పంపింపబడియెను.

తా—పిమ్మట, ప్రకృతికొపయందగు రాక్షసా జే మని తలంపెనా ?

భి—చెలీ ! సీతాముఖశీతాంకు శీతలమైన రాక్షసయుగ మనకుఁ దేసంతాపమును బో
తుదు.

తా—అందువలన రామలక్ష్మణు లిపుడు విశ్వామిత్రాశ్రమముననే యున్నారా ?

భి—లేదు. అందువలనతోడూరూద విశ్వామిత్రుఁడు మిథిల కరిగెనని నేను వింటిని
[తెరవఁకఁజూచి సారంకంబుగ] అహహ ! మహాశ్రమాదము. కలాశ సవచాహ
దాహక చాదనానాడు రామజుండు అమ్మను ఏడె సూప్రాప్తించెను ? కాన
బొలఁగి చనుటయే మనఁ కరహను. [అని యిరువురు విష్కరించిరి.]

ఇది శుద్ధ విష్కంభము.

అంతః రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.

రాముడు—వత్సా ! లక్ష్మణా ! ఆరామముయొక్క రామశీరుకముఁ జూడుము.

లక్ష్మణుడు—ఆర్యా ? స్వభావముచేతనే యీలోంటి ముందిమైనది. ఇప్పుడన్నంతో
పసంకలక్ష్మీసమాగమముచేత మఱింత విశేషము.

రా—అబ్బాయీ ! ఇది యిట్లే. పసంకలక్ష్మీ అవతరింపనె యవతరించినది. ఎట్లునగా ?

లే. లేటి పూఁదేసఁ ద్రావెను లేటిబొంట్లు, కాకలీధ్వని యిం పయి క్రాలుఁ జాల
దక్షిణానిలనిర్దిష్టతత్పదగతి, నిందు పంజాళిమంజరి యెలమినాడు.

మఱియును,

ఉ. చిత్తజరాజకాసరముచే మలయాచలమందునుండి యా

గిత్తహామాయరాతు దగుకీర్తితత్వలముదాచ భూవలం

చిత్తటి గెల్వఁ గోరి సురభీడితబాలసమీరజుండు ముక్

చిత్తజవైరి వ్యాళధరుఁ జేరఁగ జంకుచుఁ బోవుఁ దిన్నఁగన్.

ల—నేను మఱియు నిట్లుపాించుచున్నాను.

మ. ప్రతిమార్గంబున నల్లతావరతనూవర్గంబు పుష్పేనుము
తృప్తమాధీర్వకరనంబువర్గ ముగఁ బర్వంపంగఁ బూజింపఁగాఁ
జతురాళి ప్రమదానుగీతవరమాసక్తంబు నా జింకనె
క్కితగం ద్రిప్తురుఁ దిన్నదిన్నఁగను బూన్కిం బూపడిం గా డ్పిలన్.

రా—అబ్బాయీ ! ఇంతతోఁ జాలు. ఇప్పుడు భగవంతుఁడైన విశ్వామిత్రుఁడు పూజ
నీయుండైన యాజ్ఞవల్క్యునిసమాగమసుఖ మెంతదడ వసుభవించుచుండునో,
యంతదడ వాయనయొక్క సాయంతనదేవతార్చనమున కుచితములైన కుసుమమలను
గోయుము.

ల—వల్లే [యని చెట్టనడుమఁ బూలుగోలుట నభినయించుచున్నాఁడు.]

రా—[పరిక్రమించి.] ఏమి ! ఇచట చండికాలయ మొకటి యున్నది' (బద్ధాంజలియై).

క. తల్లి దయాతరంగిణి, పుట్టాంబకనత్సుధోర్నిపుయశీకరిణీ
నల్లలితచంద్రచారి, ప్రాల్లసితనీమతల్లి మ్రొక్కెద నీటన్.

ఆహా ! ఇదె దగ్గఱనే, మదకలకలహంసోత్తంశితకమలనమదయకమనీయము నభో
వరము నాచిత్తమును స్వాయత్తముగఁ జేసికొనుచున్నది. [నకొతుకంబుగ] ఔరా !
ఎట్టిది పిల్లరాయంచ, వనజవనచరి న్నహచరిన్బాసి, మామిడిచెట్టనడిమియెడ కరుగు
చున్నది ! [చెవి యొగ్గి] ఆహా ! ఇదేది ? మదనమహారాజునిహారమదావళీముయొక్క
పసిడిగోలుకుల చప్పుడుచాడున మనోహరమగు కోలాహలము విసంబడుచున్నది.
[నిపుణంబుగ స్మిరూపించి] నిజముగ నిది యండెలహొద ఈరాయంచపిల్ల తిగివీక్షించ
బడినందున. ఇందువల్ల నిందు ముందుగ నెవతెయో యొకనుందరి, కాళ్లకడలికచే
మ్రోయుచున్న యందీయలఁ గలదియగుచుఁ జండికతోవెలకు వచ్చుచున్నదిగా నుండ
వచ్చును. కాన, నిక నాలోకించుట చాలును. పరస్త్రికంకయు, రఘువంశజాలమైన
మానవిశోచమునకు, [అని పరాజ్ఞుఖం దగుచున్నాఁడు.]

[తెరలో] భర్తృదారికా ! ఇక్కడ నిక్కడ.

రా—ఈమె రాజకన్యయా ? అందువలనం దిలకించెద. [అంతయు విలోకించి, నకొతు
కంబుగ].

ఉ. ఏయదియిద్ది తాలివయి నేర్పడ గీచినపైఁడిగీత గాం

గేయపరంటిలోనిజిగి గేరెడు నంగముల నిడుకు హరి

ద్రాయతసీరపూర్ధరుచి దర్పకుక్రిడలగీమువాకిటన్

శ్రియంతమైనదివ్వెవలెఁ జెల్లుగ వెల్వడుచున్న డెన్నఁగన్.

[అంతట సీత ప్రవేశించుచున్నది. సఖయును.]

సీ—ఇట్టి చూడు మిచ్చ డిల్లూడోట, విల్లెక్కిడికొన్నవాడును, అమనితోడ గూడు కొన్నవాడును, నగు మరుచిచేతకై నేనుబడినవడి గానబడుచున్నది.

స—అనవద్యాంగి ! ఇది యిట్లే.

రా—చర్వానవద్యాంగి యచి చెప్పగలదగు. ఇచ్చడతికి వ్యక్తముగదా !

లే. మోవిబుడూకబంధపు మొగలిరేకు, వన్నెగ న్నిప్పులూ మొగ్గవలెను బుగ్గ
కలువను దాడిమోబీసపరిభవకర, మగుచు మొగ మర్చు దమ్మి కొనగను గొలుపు.

[వెడియుం జూచి] ఆహా ! ఈపె ముగ్ధయయ్యను, ఆయా కమనీయవస్తువుల విషయమై పరికిలనాచిత్యచాతుర్యమును, అంగములచేతనే యంగీకరించుచున్నది.

చ. అడుగులచేత నంచదరుణాంబజకాంతి సధశకరించెడు
గడుకొని కేలకై కొనెడు గ మ్రకిసాలనుశోణశోభలకై
విడువక విద్రుమశ్చుతి నిచే పలుకవ్వనక గ్రోలులీల నొ
ప్పడరెడు నవ్వువెన్నెల సుధాంశురుచి న్నుగువన్నె మిన్నగన్.

స—రాజపుత్రీ ! ఇదిగో ముందు చండికగుడి.

సీ—[సాంజలియై] ఓసి దేవేరి ! నెలదారిసామేనిదానా ! ముజ్జగముల ముత్తైదువా !
నీకు కేల్తాడ్చు.

ద—[నవ్వి] జోతరీతి మిగులక దగినదే.

సీ—[పాలయలకతో] పొట్టు ప్రల్లదములక జాలింపుము.

స—[దోయిలించి] ఓదేసి !

క. ఇందుళిరోమణిరమణీ, యిందుళిరోమణి మదీయహితసఖయౌ నీ
యిందుముఖ యిందుచుదరుక, బొందుత మగనిం దొరదొరక బురుహాత్తమునిన్.

రా—పట్టిమె పెండ్లిగోరునది చెలికత్తై ? [అలాచించి] ఇది యుచితమే. వయస్సంధియం దీపె యున్నదిగదా ? అట్లే.

చ. కడవక బాల్య మీడుగడక న్ననమారక రాక మాగ్ధ్య మె
క్కడనో చనంగక గొగిలిడుకాంక్ష పొనంగక మిమ్మటంబుగా
దొడరక యున్న నెవ్వడును దొయ్యలిచైనది మేను మానుగా
నడరెడు గామదేవత మహాకవచంబుగ నిజ్జగంబునన్.

స—ఓదేసి ! నాకోరికను వేగిరముగానే నెఱవేర్చుము ఈమె నెంజెలిం జెందకముందే,

సీ—మీమని నెంజెలిం జెందద ?

లక్ష్మణుడు—ఓరాజహంసకన్యకా! విలసెంజెలిం జెందుచున్నావు? ఇదుగోసీ
మగండు మామిడిపెట్టనడుమ మఱింగియున్నాడు.

స—[సహర్షంబుగఁ దనలా] ఓమనసా సంతోషింపుము. ఇది సుఖోపశ్రుతిగదా?

సీ—[సకాతుకంబుగ] ఎవని దిది యేనికగున్న గొంతుగవళివలెఁ దిన్నని తీయని బలపుం
బలుకు వినఁబడుచున్నది? కావున రావే కాంక్షము. [అని యిరువురు పరిక్రమించు
చున్నారు.]

రా—[సవిషాదంబుగ] అయ్యో! ఎట్టి తాంగి లతపై మఱుగుపడెను? [అపహ్నాత్]

క. న్నవనిజిత ప్రబకశ్రీ, వినుతాధరనిర్మలకిసవిలసితలక్ష్మీ
వనిత స్పృహఁగిడియెదె నా, నను గనకున్నావు నీవు నలువేషణీ.

[మఱియు, సహర్షంబుగ]

క. నలువైన యరఁటియాకుల, నడుమఁ గనంబడెడునంగనామణి జలదం
బులనడుమఁ గానఁబడుశశి, కలవలెఁ దనిపెడుఁ జూరకమునువలె ననున్.

రా—[అరఁటిపెట్టుంగూర్చి.]

అ. బాలహేమరంభ వడఁకుకతోడసిరిఁ, బడయఁ గడఁగు మీ వదడల కడర
నీవిలాసవతినిఁ బోవనీ కాపుమీ, స్త్రీలకల లెనసెన స్థిరతను గను.

సీ—[సకాతుకంబుగ] చెలి! మీ డెవఁడు, వరువపునెమిలింపెపుం గనులచేఁ గైసేయఁ
బడిన చెవులుగలవాఁడు, వనిఁడిపన్నెవాఁడు, ముగుదకనముచే విడువఁబడినచూడ్పి
వేడబములు గలవాఁడు, కొమరుఁడు, చూడఁబడుచున్నాఁడు? వీనియెడ నామది
పేర్పిచేఁ దొడుగఁబడుచున్నది.

ల—బోరా! ఈమె యేమె? నిర్వికారమధురమూర్తి, తద్దయం దయగలదిగ దర్శింపఁ
బోడుచున్నది. ఈమెయందుం దల్లియందువలె నాచిత్తవృత్తి వర్తిల్లుచున్నదిగదా?

సీ—[సకాతుకంబుగ] చెలి! ఈకొమరునిఁ గనుచున్ననాకు బిడ్డయైన యూర్తిక వారిం
దోచుచున్నది.

స—[నవ్వి] యుక్తము. ఇతఁడును, ఎవనికో యొకని కట్టివానికి బిడ్డఁ డను శబ్దముచేఁ
బేర్కొనం బడఁదగినవాఁడు కాఁగలండు. ఎవనిఁ జూచుచున్న నాకు నీవును న్నన
స్సన స్ఫురించుచున్నావో?

సీ—ఓసీ! నవ్వలమారీ! ఈమాట చాలు. ఇతఁ డెతఁ డని యడుగు.

స—[పరిక్రమించి] ఓయీ! ఎవ్వఁడవు నీవు? చిన్నప్రాయమువాఁడ వియ్యో, నుఱుంగని
వననీధులయర దొంటరిగానే విచ్చలవిడి విహరించుచున్నాఁడవు?

ల—భీ మూర్ఖురాలా ! సమీపమున వర్తిల్లుచున్న యన్నయైన రామచంద్రునితోడఁ గూడియుండుటచే నాధవంతుడ నైన న న్నింటరి యని యెట్లు చెప్పుచున్నావు ?

న—ఇప్పుడు నామనోరథకాని పుష్పితము.

సీ—మనము ముందువలె నిపు డెట్లు విరుగుచున్నారము ! [అని పరిక్రమించి, యపక్రమించి.] సకియా ! ఒకటి మఱచితి. దేనికి బండిగరివెదటింగతోడికూడిక నవ్వగారు గోరుచున్నారో, ఆట్టి యాతియ్యమామిడిచెట్టు చూడఁదగినదిగదా ?

న—[సకౌతుకంబుగ మనస్సున,] ఆహా ! లజ్జాకుతూహల హేలాలలితంబులు, వయస్సంధిమధురంబులు, వనితాజన లలితంబు లివి యెట్టివి ? (మాటలు.) [ప్రకాశంబుగ,] అందాఁక రమ్మ. చూతము. [అని యిరువు రరిగిరి.]

రా—[చూచి, సహర్షంబుగ,]

క. ఇది నామది యనుకలువకు, ముదంబు నిడు కారదమగుపున్నమ రేయై
పొదలెడు వెండియు నీయెడ, నిదియె జగన్తోహిని యన నెనఁగెడు నాహా.

[చూచి,] ఆట్లుగదా ?

ఉ. ఒందుక దీనిచూడ్కి యసితోత్పలమాలికమాడ్కి వేడ్కమైఁ
బొందుతఁ బూర్ణచంద్రునిఁ బొల్పుగుదీనిదిసెమ్మొగ వ్వింగం
బొందుగ దీనిచన్నుగవ పోలెడుఁ దామరమొగ్గలందమున్
వెం దమమున్ సృజించెడును వింతగ దీనిదిగొచ్చుకొ ప్పొగిన్.

[విమర్శించి,] రసాలాలాకనకుతూహలమువలన నీశెలువ యెట్టిక్కడనే మెలంగుచున్నది ? అందువలన నందనుకం దొలఁగి యుండును. [తొలంగి తీగపొదయం దణఁగుచున్నాఁడు.]

సీ—[సరభసంబుగఁ జనుచెంచి] చెలీ ! ఇదిగో లియ్యమామిడిచెట్టు. [సలీలంబుగ, రసాలల తను వరామర్శించుచు] సకియా ? మొలకగోరులగొనలచే వ్రాయఁబడిన మెత్తని యాకులచే నెన్నుచున్నాను ఇది యెవఁడో యొకనేర్పరిచేతఁ గావించఁబడిన దని. ఇట్లు గాదేని, తనమది కదలికఁ దలచిన తుంటునింటిదంటచేతనే.

రా—ఓసీ లతాంగి ! మఱి నే ని ట్లూహించుచున్నాను.

ఉ. పూదిలుకాఁడు సీతనువెసా తనవి ల్లివి మధ్యదేశమున్
దాఁ విడికింటఁ బట్టె భువనప్రితయొకవశీకరోరుము
వ్రావిభవప్రితేఖ లన రాజిలుచే భువనండుగీరలం
దో వరవర్ణి నీమణి యెవఁడో ప్రివశీకరకుంబుడంబునన్.

స—[చేరఁబాటి] ఇదిగో యా వాసంతిక. [నకాతుకంబుగ,] రాజపుత్రికా ! ఈకడ నాలాకింపు.

క. ఇందు స్వాసంతీరస, బిందువు నిందిందిరములు పెత్తిం ద్రావుకొ
ముండెడి మందిర మయ్యర,విందము నతిమందము గని వే విడనాడున్.

సీ—ఇది యిట్లే [ఇందుస్వాసంతీత్యాదిపద్యముం జనువుచున్నది.]

స—అహ ! తీగయొక్క చక్కండనము !

రా—అ ! ఇది యేమి ? పెండియుం దీవ పర్తింపఁబడుచున్నది. ఇది యుక్తమే.

క. వదలఁగ తైశవశిశిరము, పొదలఁగ యౌవనవంతమును గుచగుచ్చా
భృద్దయ మొదవుటను నవయంప, తిదితనులత ముదమునిడు మదినిఁ గడు మాటన్.

స—[నవ్వి,] చూడు. ఇది వాసంతీలత తానే బాలరసాలము నాలింగనము సేసికొన ముందుగ నరుగుచున్నది.

సీ—[పాలయలుకతో] ఇచ్చుడు తచ్చుచుడువులఁ జెచ్చ నీయొక్కప్రక్క నెడలి వేటొక్క
చక్కి కరిగెద.

రా—[నిర్వర్ణించి]

తే. విరుచిసరోచులు శరీరివిభ్రమములు, చందలనలీలనీలాంబుజములు గనులు
చారుచితనదశోకకిరములు శయము. లలివవిలసములు మనోహరము లవును.

సీ—[నకాతుకంబుగ, తనలా]

చ. విరిసిననల్లగల్వలకు బేర్చినదండ యనంగ నల్లనై
మరుటగవానియౌదలను మానగుక్రొన్నెలవోలె లేకయై
వరఁగెడుపీఁ డెవండు సిరిపాపని మీఁతెడుఁ గుంచెసొమ్మువాఁ
డిరవుగఁ దీగఁయంట నిడు నెంతయు వేడ్కను నాదుచూడ్కికిన్.

స—భర్తృదారికా ! తీవే జూచు తుకూహలము నేల మానినావు ?

సీ—[చిననట్టభినయించుచున్నది.]

స—ఎట్టిమె యన్యాసత్తచిత్త యయ్యెను ? మఱి యామెచిత్త మెట్టి ? [రామునిఁ జూచి సాకూతంబుగ,] ఆ ! ఇది యామె చిత్త మను గజమునకుఁ గట్టుకంటము.
[నిర్వర్ణించి] ఇది యుచితమే. అట్ల కదా !

క. ఈముగ్ధాకృతిచేతకొ, శ్రీమహితునిచే గుమారవృషభునిచే నా
రామం బీయది సలతము, సోమాప్తి గపర్దమువలె సొబగొందుఁ గడున్.

స—[నీతను శేతఁబట్టుకొని] ఏమమ్మా ! నీచెలికత్తె నేల విడనాడెను ? అటు గాదే నిది
యుచితము.

క. నామాట వినుటవలనక, క్యామ లతావలయమునకు నరుడెంచుట వే
 నీమనమున నీమనసిజాఁ, డేమే నెలకొన్నవాఁడె యెఱిగింపవుగా.

సీ—[తనలా] దీనిచే నే నె ట్టెఱుగబడితిని ? [అని సిగ్గుతో మొగము వంచుకొని నిలు
 చున్నది.]

రా—క. కనవే కురంగనయనన, యనములఁ గమలస్తయావహరములను గనుం
 గొన నగుఁ గలిందనిందని, ఘనతుంగతరంగశోభ భతలం బెల్లన్.

స—[తనలా] ఈమె యేల సిగ్గుపడుచున్నది? అందువలన వేఱుచోటికిఁ జేర్చెద. [ప్రకా
 శంబుగ] నీస్వాదయ మేల యిచ్చడును నీ ప్రణయకోపమును వదలకున్నది ?

సీ—[తనలా] విల యిది యలకంగుఱింది పల్కెను ? మఱి యిది కాదు. [వెల్లిడిగా]
 చెల్లీ! నీయెడ నే నేల కనలుదు? వే తెందో డెంద ముంచితిని, అందుచేత నట్లు తలం
 చితిని.

స—ఇచ్చడు మఱి యెక్కడ దత్తచిత్త వవుచున్నావు ?

సీ—అరాదు నీమనే.

స—అహ ! ఈమె బాణగా నగుచున్నది. ఆకారప్రకటనముచేతనే వ్యక్తముగా నాకార
 గోపనమును జేసినది.

సీ—[లజ్జ నభినయించుచున్నది.]

స—నమ్మిక కివ్వయిన నావంటిదానియందును, మనస్సు దాచకుము. నే నెఱిగినదే.

క. నీమన మున్నది జెలిసితి, రామునియెడ క్యామతావరసదామక్రి
 కోమలునెడఁ గమలాత్మం, డామహితునియెడ కిఖండకాంచితునియెడన్.

సీ—నకియా ! చూడు.

క. పలకేనిచానదగునం, జెలరవళి యనంగ నేమొ నెఱిఁబల్కుచు నీ
 యెలమూనిమొగుడ లేనియ, నెలమిం ద్రావియును దేఱి యిటఁ ద్రిప్పురెడున్.

[తనలా]

క. కనులార త్రావుఁడిచెలు, వునినెమ్మెగమ నెడికమ్మిపువుదేనె న్నీ
 రనువొంద నందుఁ దిరుగుడు, గనఁబడియెడి నెం దితండు గడుఁగడు మఱియున్.

[అని, నలీలంబుగ రాము నాలాకించుచున్నది.]

రా—[నిర్వర్ణించి]

మా అగునర్వవ్యము దయావనంబునకు గీచూ నర్వభోగాభిక్ష
 ద్భుగుపాత్రం బగుభాగ్యము న్నదజయక్రికన్నసౌభాగ్య చూ

జగదేకం బగుసారజా జనికి మెద్దంగక ఫలం బంగళా
భక్తగళ్యంగారహస్య మీరమణి యా బా గించు కేఁ గాంచితిన్.

సీ—[తనలో, వెండియు నాగాధనే చదువుచున్నది.]

స—భర్తృదారికా !

క. ఇది యొకబాలశ్రమగము, గదురంగ మది నల్లగల్వగమిని మెలంగక
గదిసి కడుఁ గడఁక బోదలిన, ముదమున నీకనులయెదుర మురియుచుఁ దిరుగున్.

సీ—[స్వగతంబుగ] ఓ కనులారా ! ఈమేలు వినికిచే నెగడుడు. [అని మఱియును
రాము నాలాకించుచున్నది.]

రా—[సోక్తంరంబుగ]

తే. బాల యమృతవయోధికట్టాలలాల, లోకనముల మునింగించు నీకడ ననుఁ

గాదె యిది సుముహూర్తంబు గాకయున్న, బ్రహ్మనిర్మాణము లనెట్లు బాగుమీఱు.
చేటి—రాచహఃతురా ! రాణిగారిచే నాజ్ఞాపితఁబడినదానను. ఏ మని యనఁగా, బిడ్డ
యగు నీతను దోడ్కొనివచ్చి యచ్చెరువుఁ గలిగించు మంచి నగలచే సింగారింపవలె
నని, అందువలన నాసీత మొగముదామరం గనుంగొని కన్నులు చల్లగాఁ గలవార
ము గాఁగల మని.

సీ—ఎట్లు తూరిమివలన ముద్దరాంధ్ర నాయువుగారు ?

చే—మిగుల ముగుద లని యనఁదగును.

సీ—మఱి యెట్లు నాయువుగారు ముగుదలు ?

చే—నబాముచే జక్కందనము గలిగి చూడ్కులకు జాదిలిరేకమాడ్కిం జూపట్టునట్టి
నిన్ను, కై నేతచేతఁ కై నేయఁ గోరుచున్నందున వారు మఱి మిగుల ముగుదలు
గారా ?

ఆ. తెలియ నీదు మొగము చెలంగుఁ జందురుఁడుగఁ, బండువెన్నెల నిడుఁ బండ్లదాలు
నల్లగలువదండ నాల నీయదిజడ, పాలపోతమాడ్కిఁ బరంగుఁ జూడ్కి.

ఇందుచే జాలు. అందువలనఁ బోదము. [అని ముగు రరిగి]

రా—[నవిహదంబుగ, తనమనమున] అయ్యో! ఇయ్యట్లానృ చూపుమేర మీఱి పోయెను.

[వెండియు నప్రత్యాశంబుగ]

తే. అగపడకయు నాకనులకు నగపడియెడి, నెంతయును వింత యింతి మేల్పుంతియిద్ది
పగలురా తేయిపోయినఁ బలుదమిఁ గను, నప్పకోరకములకును జంద్రికవలె.

౨—అర్యా ! ఇది యగపడుచున్నది.

౩—అది యెట్లు తిరిగి వచ్చెను? [చూచి] కాదుకాదు. [బిగ్గఱగా,] అబ్బాయీ ! ఏది
యగపడుచున్నది ?

ల—కా. లీలానిర్మితచి త్రసంభవధనుల్లేఖుండునై చూడఁగా

బాలంధై ననుధామయూఘునికి నొప్పుం గాంతి నిండించుచున్

జాలక రాగముచేత మించుచు నుదంచతారకావాప్తియై

క్రాలు నృంధ్య న్దయంవరాంగనవలెం గావించుచున్ మోదమున్.

రా—(నృ.) నుభోపశ్చుచేత నింతకు నేమో యూఱడింపఁబడుచున్నాడను. (ప్ర.)

అబ్బాయీ ! ఇది యిట్టే. ఇప్పుడు గదా ?

మ. పొనరం జేసి కడుం బ్రబుద్ధకమలంబు ల్లాఁ ద్రిలోకంబులక

దనరం జొచ్చుచు బయోధిగర్భమును మార్తండుం డింత డిప్పుడ

వ్వననిధ్యాశ్రయునాభివంకజము నొప్పు న్నిప్పుడేయంగఁ దా

ఘనకాతూహలం జాటనో యన హరిభ్యాతుండు వచ్చాపుండున్.

[మఱియు సకాతుకంబుగ] అబ్బాయీ ! పిని నిక్కడఁ జూడుము. ఇంచుక మెఱయు

వీడఁజిగుత్తు లనెడు కస్తరిమకరికలగములఁ గలిగిన రాత్రిమత్తకాశినిఫాలస్థలమునందలి

గండపుబొట్టువలె రేజేఁడు వెలుంగొందుచున్నాఁడు.

[నిలొకించి, నిర్వర్ణించి]

కా. చాలం జక్కవదోయి కీయది మనశ్శల్కంబు జ్యోత్స్నాప్రియా

పాళిత్రోటికవాటయుగ్మమును జెర్వం గుంచెతోల్లంచఁగన్

కూలిపుష్పమనోజఘాజముబడిం జూపట్టు క్రొమ్మెల్లకా

మ్యులీధన్యయసామజాంతుశము నుద్యచ్చంద్ర మోరేఖయా.

[నిలొకించి నిర్వర్ణించి సహర్షంబుగ.]

మ. ఆలలం బోయినపంకముం గలదిగం గాంచ న్నృజాళంబు నొ

ప్పలయం గప్రపుడబ్బి పుష్పశరభార్యాకీధుభృంగారనా

శరుచిస్సీతము వార్ధివెన్న భసరోలక్ష్మ్యబ్జపత్రాంబుబిం

దులనధర్మము చంద్రఖండ మిది సంతోషంబు నీ దేరికన్.

[చుట్టుపట్టు జూచి సహర్షంబుగ,] అహహ ! ఇప్పుడు.

రత్నావళి.

పొందఁగఁ దూరుపుబంధకిబంధువు - పొదలినఘనమిమిర ప్రకరం

బందఁగఁ బడమరనై ర్విజిజైరిను - ధాంతునికరనికరంబు పొరిం

బొందు గసిలాధ్యస్థితకమువలె - బొనరుచు దిచ్చుధ్య మిటం గా

లిండిగంగామిశ్రదమలాంధో - లీలానోన్యన్యాంబితమైతిన్.

అందుచేతం ద్వరితముగానే దేవతార్చనముకొఱకుఁ గోసినపూవులతోఁ బూజనీయుఁ

డైన విక్వామిక్రుని నుపాసితము. [అని రామలక్ష్మణు లిరువురు నిష్క్రమించిరి.]

ఇది ద్వితీయాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

తృ తీ యాంకము

[అంకట వామనకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వామనకుడు—[తన్ను జూచుకొని,] ఆహా ! నామేనివెంపు. కానీ ! సోగనుగా నిగిడింపబడిన కేలు దలలతోడఁ బోవు నాకు వాకిలితలుపు సిగరములు దాఁకకున్నే ! అందువలనం గుఱ్ఱగా నయి పోదును. [అని యట్లొనర్చుచున్నాడు.]

కుబ్జకుడు—[ప్రవేశించి, విచారించి,] ఓయి వామనకా ! ఇప్పుడు నీవు, అన్నిగొనముల చేత నిండుకొన్నావు. ఎందువల్ల ననగా, మొదట వామనకుడవు. ఇప్పుడు మఱి గుఱ్ఱతనముం బొందినవాడవు.

వా—[సక్రొధంబుగ] ఓరి మోతికా ! నీ గుఱ్ఱతనము నొరునియెడ నెట్లు పెట్టుచున్నావు? నీవే గుఱ్ఱపురా. తలుపు దారబంసములు దా.కు నను జంకుచే నాచే నాయందు గుఱ్ఱతనము గలిగించుకొనబడినది.

కు—ఓరి బుద్ధిలేనివాడా ! జేకేడంత నీ మేనిచే దలపు దారబందము లెట్లు తాఁకుచు? మఱి నేను గుఱ్ఱని నీకు నెవఁడు నెప్పెను.

వా—ఓయీ ! నీ వెన్నునందలి యీశాలముద్దయే.

కు—ఓరి బుద్ధిమాలినవాడా ! ఇద్ది యెట్లు పొలముద్దరా ! మఱి సొబగు సిరికిఁ చలగడ దిండురా !

వా—ఓరి ! పెల్లపెల్లఁగాఁ జెప్పు. మనవంటి యంతిపురి కొలుపుడుగాండ్రకు సొబగన్న మాట విన్న నొడయఁడు కనలగలఁడు.

కు—వెఱువ నేల ! తేఁ డిప్పుడు సమాదియింట నున్నాడు.

వా—లేడు లేడు. ఇప్పు డెవఁడో యొక పెన్నిరాబారిరాక వార్చుచు మోసల నున్నాడు.

కు—ఇప్పు డెవఁడు పెను నిరాబారి ? వేగుగా నుండును.

వా—నరే.

కు—అందువలన మనము చెడితిమి. మొదటనే మనము యాజ్ఞవల్క్యుఁ డనుపేరుగల

యెవఁడో యొక పెరునిరాబారిచేఁ గఱుపఁబడినవాఁ డగుచుఁ గన్నుల మూయుట చేతను బడిచుటచేతను రేలుబవట్ల గడుపుచున్నాఁడు. ఇప్పు డితనిచేతఁ గిరురింపఁ బడినవాఁ డవుచు నంతిపురమునే విడువఁగలఁడు. పిదప దినమొల తపసి నూలుగుడ్డలచేతొలె నితఁడు మనచే నేమిసేయఁగలఁడు ?

వా—వే ఱుండును. వీఁడు మన రాచతపసికి విద్వై గఱుప వచ్చువాఁడు గాఁడు. మఱి ముక్కంటివంటింగంటకు.

కు—[విహసించి] వేలిమిపొవచే నట్లైనై కన్నులు గలవారికి ముక్కంటివంటింగంటకు వేడ్క యెటువంటిది ? అందువలన వీఁడు రాచపాఱుఁ డని యెన్నుచున్నాను.

వా—ఎట్లు నీయొడలివలెనే సీమదియును వంకర యయ్యె ? వీఁడు నిక్కముగ రాచవాఁడై యని యెఱుంగఁబడుచున్నాఁడు.

కు—కావునఁ దడవుగఁ దపసికనమున విసికినవాఁడై వీఁడు నూటియైన మదిగల మన రాచతపసియొక్క దొరతనమును గ్రొనుటకు వచ్చుచున్నాఁ డని వీని నే నెంచుచున్నాను. అఱుగుత దోనము. ౧. ఇటువంటిది పలుకకు. ౨. ఇతఁడు తడవుగ నలరింపఁబడిన బమ్మయొక్క పలుకుచేత రాచతనముఁ బాపిఁగి పాఱుతనముఁ బడ సినవాఁడు.

కు—ఎట్లు నీ మేనివలె సీమదియుఁ బొట్టిదయ్యె ? ఎవఁడో యొకనియొక్క మాటచేత బాఁపఁడు గానివాఁడు బాఁపఁ డానేని, నామాటచే నీవును బాఁపఁడ వవుము.

వా—ఓరి పాలనుఁడా ! భగవానుఁ డగు నలువకును గొడ్డుమూతిగల సీకును వేటిమి యెట్లులేదు ?

కు—నిక్కముగా వీఁడు బాఁపఁడే యైన సీవింటిఁగంటకై యేల పూసెను ?

వా—కలదు. ఇతనిప్రక్కల నిక్కడనే యలపటిచిన్నవిద్వైలఁగల యిద్దఱు రాచ కొమరు లున్నారు. అందువలన వీరికిఁ గనఁబఱుపఁగలవాఁడ నిచ్చిచ్చుకంటివంటి నని వచ్చుచున్నాఁడు.

కు—అందువలన నెట్లు వీఁ డచ్చమైన తలఁపుఁగలవాఁడు.

వా—నరే.

కు—అందువలన నంతయుం జెప్పుము. వీనియందుం దబ్బఱదోసము మోపుటచే నాకు దొనఁగు గల్గినదా లేదా ?

వా—పెద్ద దోసము గల్గినది.

కు—దమ్మముకత్తువ నెఱుంగవురా. తగులము గలవారియెడఁ బరియాచకపుఁ బలుకులు నొకఁడగు గతములు గావుగా.

వా—[విహసించి,] ఎట్టితఁడు నీకుఁ జాట్టతీకము గలవాఁడు ?

కు—నీనికి నిరువురు కొమరులు. మనకును నిరువురు కొమిరెలు. కాఁబట్టి చుట్టతీకము గలుగఁగల దని తలఁచుచున్నాను.

వా—ఎట్లు మన కిట్టి పున్నెము ? [నేపథ్యమగుదు,]

మ. శరసంతాడిత తాటకుండు విలసత్సద్రత్న తాటంకుఁడున్
శరదంభోజవరాయతాక్షుండును వైభానొందు ప్రిరాముతో
వరలీలా త్రణభండమండిండునై భాస్విల్లసౌమిత్రితోఁ
బరమామోదుఁడు ఎచ్చుసిచ్చటికి విశ్వామిత్రుఁ డీతం దహా.

[సహర్ష విస్మయంబుగ] ఎల్లజగములకు వెఱుపుఁ గొలుపునది యెదియో యది తాటక
యను రక్కసి యని వినఁబడుచున్నదిగద ? అద్ది యీతనిచేత బిడ్డింపఁబడియెను.
కావున నితనికి ముక్కుంటివింటి శిశ్కిడుట యెన్నఁదగియున్నది. అందువలన రమ్మ,
వీనులవిం దగు వేలుపుబువ్వను దేవేరులకు విన్నవితము.

[అని నిష్క్రమించిరి.]

ఇది ప్రవేశకము.

[అంతట రామలక్ష్మణులచే ననుగమింపఁబడినవాఁ డగుచు విశ్వామిత్రుఁడు,] వత్స రామ
భద్ర ! ౨.

భాస్కరవిలసిత వృక్షము.

జక్కవపులఁగుల కూఱట గల్గెన్ జానుగ నొగి నవి కవగ సుఖంపన్
జొక్కలగములను నొక్కట మెక్కన్ జొక్కలదొరఁ బరిహసనము నేయన్
దిక్కరిగమనలు గుంతుమఘోతన్ దేజరిలఁగఁ గలువలు బెగఁదొందన్
బక్కున నగఁగను బాగుగఁ దమ్ముల్ భాస్కరుఁ డీచ యందఱుంచెను గనుమా.

రా—[కేల్చిడ్చి]

మానిసి. వనజవనచయంబుం బాగుగా నేలంపానిన్
నవ్వనదుపగతశోకవ్రాతముం బ్రోచువానిన్
ఘనలిమిర మఱిన్ లోకత్రయం గాచువానిన్
దినకరుని నులింతుం దేవు వేఁగాళ్లవానిన్.

వి—[స్వగతంబుగఁతనలో] నాచేఁ గొని తేఁబడిన యీ బిడ్డని రామభద్రునిం జనకరాజు
తన తనూజచే నమ్మానింపఁగలఁడా ?

ల—అర్యా ! చూడు. ౩.

కా. ఎందఁకం ద్యుమతిం బ్రభాకరమయం బింపొందఁ బై కేత్తి పే
స్సంద్రంబందుననుండి నిగియనుబాజాఁడు నుంచుం జగరె

బందాకం గొననాను మూల్యమిడి యంచబ్బాకరం బెంచియో
యందుకొ ఘట్టసరోజమాస్తముల శ్రీశంలే నిడు న్నందజన్.

వి—[సహర్షంబుగం దనలా] బిడ్డడైన లక్ష్మణునిచేతనే యెట్లుత్తరము దత్త మయ్యె!
ముగ్ధవచనములు దేవతాధిష్ఠితములు గదా?

రా—భగవంతుడా! బహుమ, పుణ్యకూరవారణమరంగమతరంగితయయ్యె నీరాజధాని
తపావనధాత్రినలె బ్రకౌలపాపసిగ ఘ్ని భావించుచున్నది?

వి—దీనిని జనకుడు పాలించుచున్నాడు. అతనికి భగవంతుడు యాజ్ఞ వల్క్యుడు
సరహస్యోపనిషదుపదేష్ట.

రా—ఎవడు యోగీశ్వరుఁ డని కొనియాడఁబడుచున్నాడు?

వి—వత్సా! అతడే యితఁడు.

క. పొంది దినేకుప్రసాదముఁ, బొందుగ యోగీశ్వరుఁ డనుభూరిప్రభుకొ
మందిర మయ్యె నెవం డ, య్యిందిర కరణిందమువలె నెంచఁదగుఁ గదా.

[నేపథ్యమందు,]

శ. చెలువుగఁ గుంకుమాంబువులచేఁ దడుపంబడుఁగాత భృంగసం
కలికనుమాళిచే నెనయుఁగాతఁ గడుం బొలు పంకకంఠకుఁ
సలలిత మాత ముత్తైములచవ్వరము త్వలయంగ నల్వంగం
బురవనితాళిచే నిపుడు ప్రోలివిపెంబెరువు ల్పొరిం బొరిన్.

వి—తగునిది, నారాకవలన సానందుడైన శతానందునియొక్క వాక్పరిస్పందము.

[విలోకించి] ఆహా! వీనియొక్క సంభ్రమాతిశయము, నగరాలంకారము కావించఁ
బడినను, విండియు నాజ్ఞాపించుచున్నాడు.

శతానందుడు—[ప్రవేశించి] భగవంతుడా! అభిన దనము నేయుచున్నాడను.

వి—వత్సా! అపరిమిత తపఃప్రభావుండ వవుము.

శ—ఓ భగవంతుడా! ఈ జనకరాజును భగవదాగమనమును బ్రతిపాలించుచున్నాడు.

వి—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను [అసి పరిక్రమించుచున్నాడు.]

వి—[విలోకించి] ఈతఁడు రాజర్షి జనకుడు

క. అంగుగ నా తేడెనిమిది, యంగంబుల నెవనియందు నంగీకృతమై

రంగుగఁ ద్రయిరాజ్యశ్రీ, యుం గడుకొని యోగవిద్యయును రాజిల్లన్.

[అంతట జనకుడు కీరమునుండి లేచి ప్రవేశించుచున్నాడు.]

జనకుడు—[విలోకించి] ఆహా!

తే. ఎవడు తప మనునగ్నిలో నెనకమెనంగఁ, దాను దనమేను బంగారుగానె యనిచె
కనియె నొగిని వర్ణోత్కర్షమును ఘనముగ, నతఁ డితఁడు గాఢినందనుం డధికశక్తి.
[ముందఱి వచ్చి] భగవంతుడా! ఇని నకలనఁజల్లతాఽర్రోహహుశనారామము
ప్రణామము.

వి—తుమాశునాసీర సీరధ్వజా! అప్రతిహతమనోరథుఁడవు శమ్ము. [అందఱు యశోచిత
ముగాఁ గూర్చున్నారు]

జ—భగవంతుడా! శునాసీరపదమువేత దూరముగాఁ గిడ్చుచు బడిలి.

వి—ఎటువలె? హరిచందనవనకరుని శునాసీరునిఁ గూడఁ గ్రందుకఱిచి వర్తిల్లుచున్నాఁ
డవు.

జ—క. ఎటువంటిది యగు నాకుం, బటుసుఖమేతువు త్వదీయపదయుగనమనం
బటువంటిది గా దనిమిష, నుటమని నందనవనజము తుశితమాజా.

వి—అహా! సీయొక్క హర్షోత్కర్షము! అందుచేత సహజసంతోషనము ద్రుమగ్నుఁడ
పయ్య నస్తత్సమాగమసంభవమువలనఁ గలిగిన సుఖశీకరములను బహుకరించు
చున్నావు.

జ—భగవంతుడా! రాజ్యరాహుగ్రస్తచేతశ్చంద్రము లగు మాకు సహజానందచంద్రి
శోద్యేద మెక్కడిది?

వి—ఇట్లు కాదు.

కా. తాఁకుకొ జ్యోనినదంబు దిగ్దశకముకొ దారంబు కందంబునీ
లోకంబందు వెలుంగుఁ దేజము గడుకొ లోజ్యోలియాత్మీయమే
మీకు న్వాకొను సింహపీఠపతకొ మీకాంఠిఁ బద్మాసనం
బోకళ్యాణులు రాజు లీరు నిమిషంశోత్పన్నులే యాదురా.

శ—ఇట్లే యిది.

తే. సక్తిలేకయు సద్రాజ్యసరసునందుఁ, జారువారాంగనోద్ధాతచావరోర్తి
వెలిగొడుగుఁ దమ్మిరాజహంసులు రహింతు, యోగిరాజుభంబున నున్నవారు.

ల—[అపచారించి] అర్యా! ఈరాజులు బ్రహ్మవిద్యావినోదు లని నాకుం గౌతుకము.

రా—నిమిందుఁ గౌతుకము?

ఉత్సాహ. గొడుగునీడ దేనిఁ బాటు గొలువఁ జాల దంట దె
న్నుఁడును మత్తగజమదమషి నాఁబడెడికళంకముకొ
గడిమినార్పనోపకండు గాలిచామరములద
క్కడిఁదియేదో జ్యోతి దానిఁ గాంతురాత్మ సీన్యపుకొ.

వి—కతానందుడా! రాజహంసు లని నత్యముఁ జెప్పితివి. ఈ రాజహంసులు తువలయొత్తంసులేకదా.

జ—ఇది మా పూర్వదలయం దొప్పుచున్నది. కొన్ని యూళ్ల కేలికయైత నీరధ్వజానియం దొప్పుదు.

వి—అ! ఏమి చెప్పుబడియె ?

లే. అవనిపాలయ నెలయింతు రవనిఁ బలువు, రవనిపలియకమఁసీకె యన్యనికెటు లవునవనిదనకూఁతునీ యనుఁగుఁగూఁతుఁ, జేసెఁ గాకావునను నీవె చెలఁగె దధివ,

జ—భగవంతుడా! అభినవభువననిర్మాణపుణుండ వగు నీకు నన్నన్నవభావణ భంగ నిర్మాణ నిపుణత యిది యెంతటిది ? నీ ఐతఁడవుగదా ! ఎతనికీ,

మ తనచూడ్కిం బొనరించి కోపగుణరక్తచాపయముకొ బెన్నల
కను నాకంబుభిత్తివ్రాయ మును వేడ్కం దేవతాచిత్రమో
యనఁగా నాయె మధాకరారుణుల గేయంబైనబింబంబుల
ఘ్నకొగిం గాంచ సుధామలాక్షలద్రవంబుల్లెల్ల పెన్పిప్పలే.

క—ఇట్లే యిది. అతఁడుగదా యీ భగవంతుడు.

చ. ఎవనిది శూతనప్రిదివపృష్ఠినముద్యమసంభ్రమం బనఁ
యవనిఁ బడం ద్రిశంకువును నాకనునందుననుడి త్రోయ నా
కవిభేదం సావఁ బాదమును గాంచె వికాసముఁ జాల దేవతా
ప్రవరులు గేలుమోడ్పు లిడ భక్తిఁ గనెత్ ముఖశక్త్య మెంతయున్.

ల—[అవవారించి] ఇట్టి దికనిది సంతాపితప్రిభువనంబు తపోఽభిధానంబు లేజంబు.

రా—అబ్బయీ ! నీకు దెలియదు.

చ. కనలినజేల్పఁజేనిపడఘాతముచేత నహోగతుం ద్రిశం
కునిఁ గని దృష్టియాతనిది కోపవిపాటలకాంతి నెంతయున్
గని ముఖశీకృతోరుకరకంజవిరాజిత మాచు సంజచా
ఢున నమరాశ్యపాసికగఁబొల్పె మహాత్ములక్రోధ మల్పమే.

వి—[స్వగతముగ] ఇంతతోఁ జాలు. ప్రస్తుతవిషయము విచారితము. [ప్రకాశముగ]
రాజగ్రీ ! వసుధాసంభవంబగు కన్యారత్నంబు నిన్ను నలంకరించుచున్నదా ?

జ—తమ యనుగ్రహమువలన కామాత్మరత్నమును నలంకరించును.

వి—యొక్కము.

జ—[నిలొకించి] భగవంతుడా !

క. నకలజనలోచనోత్సవ, నికరమునకు నిరవుగ నిట నెగడునెతం డీ

సుకుమారుండు హరితమణి, ప్రకరము కల్పదును మన భ్రాంతిఁ గొలిపెను.

శ—ఇతఁ డెవఁడు ? ఇతనికి యీతఁడొకదా !

ఆ. నల్లగలువచేతువాడెంపు మేల్లిగి, చెంతఁ బసిడిపన్నెఁ జెన్నుమీఱు
ఖంజరీటనయనకర్ణాగ్రమున నున్న, చంపక స్తబకముచందమునను.

వి—పేర వీరిరువురూ రామలక్ష్మణులు.

జ—అహా ! కర్ణామృతము ! [మఱియు నకౌతుకముగ] భగవంతుడా ! ఏమిది !

మ. భవగాధాలిగభావలభ్యము పరలృప్తంబునందు స్వహా
త్సవ మె ట్టంచెద నట్లె నీలజలజక్వామాభిరామాకృతి
దపునీరామునియందుఁ బొందెద మహానందంబు నాకుం దృగు
త్సవదుం డాడుఁ గడుంగడుం గనఁబడుం దదృష్టమే యీతఁడో.

వి—[స్వగతముగ] ఇది యాచితము. సకలలోకలోచనానందకరుండు సుధాకరుండు
కవర్తికపర్వకలిత కలానిధియొక్క పరతత్త్వ మగుఁగదా ? [ప్రకాశముగ] రాజన్రీ
సౌందర్యాతిశయముయొక్క మహిమ.

శ—ఆ. మిగులరూపరులు సమిధసహజసౌహృదులవు వీరియందెడో మదీయు
లనెడితలఁపుఁ గొందు నలకౌస్తుభామృత, కరులయందువలెను గర మురిదిగ.

జ—[నిర్వర్తించి]

ఆ. ప్రకృతిసుందరులు స్వభావమిత్రులుజైన, యాయురుపురియొగమో యనగన
జేవజీవసన్నిధిపలెఁ దోచును నాకు, నింతకన్న వింత యేది గలదు.

వి—ఓయి యోగీశ్వరశిష్యుడా ! ఇటువంటి యభివ్రోదంత సుధావేశంతములయందు
నీ మనస్సు మజ్జన మొనర్చుచున్నది. మఱి యీ యురుపురి స్వజనభావమునందు మేమా
సాక్షులము.

జ—ఈ యిరువురు స్నేహదరులా ?

వి—అట్లే.

శ—వంశస్థపృత్తము. స్వవర్ణ కాంలిఁ జితచంపకోత్పలల్
సువర్ణనీలాత్పలసుందరచ్చపుల్
తవంగనే త్రోత్సవదానదక్షిణల్
ప్రవీణు లీలక్షణలక్షణాగ్రజుల్.

జ—ఎవఁడు మఱి యాయురుపురిచేతను మిత్రవంతులలోఁ గిరీటముగాఁ దలఁపఁబడు
వాఁడు ?

వి—ను. ఇవి శీతాంశుమరీచు లానురసదీహేరాళసద్విచు లా
యివియుం గేదలినూచు లాయెచటివి వ్వింద్వత్సనద్రోచులా
యివి యేమంచు గుతూహలాధికతచే బృందారకస్త్రీలచే
దవఁ జూడంబడు చేనికీర్తులు దిశాస్థానంబులం దాడెడున్.

రా—[జనాంతికముగ] వత్సా ! యంత్రము. ఇతఁడు సకలగుణవిశదుని కంఠ్రినిగాన
లయు కొనియాడుచున్నాఁడు.

ల—బౌను. మఱి తఱుచుగఁ బొగడుదురుగాక !

వి—ఇంతేకాదు.

కా. వ్యాళోద్యద్భుజదండహిండితధనుర్వాహర మేవానికీ
లీలామాత్రముగా నఱంగ నసురీలీలావలీభూలీత
పాలామీకరజక్షతాంతికమునా వాస్తోష్పలిక్షేత్ర మా
కాలంబందు నస్యగ్విపాటలరుచిం గాంచు నిరిం గ్రచ్చుఱన్.

ఇంతియకాదు.

క. ఇనకులకిరీటకోటీ, కనదరుణోపలముకుళముగఁ దగు నతనికీ
జనపతికి దశరథుని కీ, ననయులు తనయులు సుధాంశుసమనమవదనుత్

జ—చ. వడిగల వేనిబాహువులు వై రిసతీతతికజ్జలంబునం
దొడరినకాళిమం బనఁగఁ దోచునుదాల్చి ధనుగిణిచ్చవిక
గడిమినినేని జ్యానినదకాండముచేత నిపితమయ్యె నా
నడఁగెను సూడుచేడియలయంచితకాంచనకాంచికాధ్వసుత్.

మఱియును,

మ. తెలఁగంగా నెవఁడింద్రశత్రువిజయక్రీతోడనే యీడ్చిమా
ర్విలతక భూవలయంబుతోడనే ధనుర్నింబంబు దోర్తండలిక
నలిఁ దాల్చు న్నది వేల్పుజేఁ డువిదచంటం గన్నగోర్వంక నే
లలితంబున్నవముక శరాసనముఁ గేలంగాదు పోలుంగదా.

[సహర్షంబుగ] మఱియు,

ఆ. ప్రథితమిత్రవంశరత్నంబనం బొరిం, బొరిఁ బరంగునల్లభూపతికిని
దశరథునకుఁ దగినతనయు లీయిరువురు, రూపవిజితకుసుమచాపు లరయ.

వి—ఇక నేమి ?

జ—అహ ! దశరథునిరెండుకనులును పుత్రాలోకసకీతలములు.

క—దిక్కులును.

వి—చిక్కులని వక్కాణించం దగు.

జ—అ దేమి? వేటిరువురు కొమరులును దశరథునియొడి నిండించుచున్నారా?

వి—ఔను. రామలక్ష్మణులప్రతిబింబములవలె వారిరువురు భరతశత్రుఘ్నులు గదా!

శ—తగుదురు వీరు ఋశ్యశృంగునిచరుభాగధేయములవలనములు.

జ—దశరథభాగధేయములయొక్కయు.

వి—ఇది యిట్లే. భాగ్యవంతులలో దశరథరా జగ్రియుండగుదా?

వి—అవిషయమందు మే మెవ్వరము వాస్తవ్యులవారము? మీమహిమవిషయమున మీరే సాక్షులు.

జ—దశరథునియొక్క మహిమ ననునరించుటకు వారిరాశికే గాసారమువలె నే నెవడను?

వి—[విహసించి] రాజర్షి! విప్రయమధురులకు, అధరీకృతాత్తమహిమలు సత్యవిధురములు వాక్కులు శోభిల్లుచునే యున్నవి.

శ—ఇది యిట్లే.

వి—అ. కనియె దశరథుండు త్వావతి యాతండు, రామచంద్ర దృగభిరామురాము గంటి వీవు సీతక గలవలీవియవంటి, నాని లోకలోచనాతిరమ్య.

ల—[అపవారించి] అన్నా! ఇందూత్పలినదృష్టాంతముచేత భగవంతుడగు విశ్వామిత్రునిచే నేమో సంభావించబడియె.

రా—[సప్రణయకోపముగ] అశీకజల్పితముచే జాలు.

జ—[స్వగతముగ] ఈ వాక్పిణాశికచే నిమి దిల్లిప కుల మంగళ మేమో యభినందించుచున్నాడు. ఎట్లు? [నిశ్చలించి] సరే. సరభసవచనుండు శంకరశరాసమును స్మరింపకున్నాడు. కానీ. [ప్రకాశముగా] భగవంతుడా! నీయొక్క యా వక్రకమ నీయవాగ్విలాసముచేత రెండవ ఖండపరశుకోదండమో యన నొప్పుచున్న కుతూహలము గలవాడ నగుచున్నాడను.

వి—[స్వ.] విల య్భాతండు చంద్రశేఖరచాపారోపణ ముద్భావించుచున్నాడు! అవుంగాక. [ప్ర.] రాజర్షి! చక్కగా స్మరింపబడితిని. నామనమ్మ భీమకార్డుకాలాశనమున మిక్కిలి వేడ్క గలిగియున్నది. కానక దదానయమునకై నియోగుల నియోగింపుము. అటు గాకున్న నన్యులచే నేమి? రామచంద్రుడే నిరూపింపబడుంగాక.

జ—భగవానుడా! ఎఱుంగ వేమి?

మ. ఇదదే యెద్ది సూర్యుని గం బరంగ విత్తైత్తంగ దుస్సాధ మెం

దొదవె న్నూరిగక బన్న గేంద్రు డిప్పువై యొప్పొండ గోవిందుడుక

మృదుచే వంతుగ వండుబడ్డదియు నై యిహ్వానకత్యున్నతికొ
గదిచెం గ్రాతః బురాంగనాశ్రువులవానకొ కాక్రమైశంబునై.

వి—ఎఱుగుదుచుగదా !

మ. పరిచర్యాగతనర్వభేవరకరప్రాంచచ్చలచ్చామరొ
త్కరకాతానిలపావపీనగుణభూతవ్యాళపాకర్ని చేఁ
బరమాకర్షణజృంభమాణతుహినవ్రాతాత్తిచే దేన నీ
శ్వరుచేత నిర్వదువంబడెకొ శ్రమమదే కైలేశసారం బిదొ.

జ—ఇట్లుండ నెట్లు ముగ్ధుడువోలే దుగ్ధముఖుని రామభద్రుని భీమబాణాననానయన
మునకు న్నిరూపించుచున్నావు ?

వి—కేవల మానయనమునకే కాదు; ఆనయనమునకును. [రాము నుద్దేశించి] వత్సా! సిద్ధ
పదుము. ఇదియును,

క. మారీచమారీచతురము, హ్రరనుబాహునికి దువృఘోట్టాణంబుకొ
ఘోరము తాటకకుం గొ, ట్టారా విలులక్షణాకరమం దునుపుము మున్.

జ—భగవానుడా ! ఇ దేమి, అచుంబిత మనువర్ణించుచున్నావు ?

వి—ఎట్టిది మీ కనిదితము ? ఎందువలన ననగా, నీతరిచేత.

క. పొంది ధనుర్నిగమము లొగి. క్రందించి నిశాచరుల శరంబులచేతకొ
టొందుగ మఖరక్షయె నా,కుం దగఁ గావించినాడు గురుదక్షిణగాన్.

జ—[నహర్షంబుగ] ఎట్లు పీడు పీరావతారండు తుమారండు ? [విచుర్పించి, మఱి
నిట్రూర్పు వుచ్చి], భగవానుడా !

క. మారీచాదినిశాచర, వారశిరోమణిమరీచిభాసితపదుడుకొ
మారారిగిరివిచాలన, సారబలుండు పీరుఁ డిట నశక్తుం డయ్యెన్.

వి—ఆ ! ఇంకతో నేమి? పీయీ! అందువల్లనే రామచంద్రుని న్నిరూపించుచున్నాను.

జ—[తనలో,]

మ. నుతకశ్చియపునిస్తమిస్త్రభువనస్తుత్యంబు ప్రఖ్యాతమే
కృతికాకాళివఁ డీమనీశ్వరుండు దా నెట్టా ముధోత్కంఠుఁ డ
ప్రతిమం చీకథకు స్వనం గమానమా రాముండు బాలుం డెటో
మతి నా డీయెడ నూచులొడెడును బల్తా తోలి డోలాగలిన్.

[చతుర్థ నఖిలమింది.] పీ దేవీ !

ఉ. నుందరి పుష్పబాణనతిచొప్పున నొప్పు జనాశిలోచనా
నందిని నీదునందిని ఘనంబుగ నొక గద పుష్పబాణరా

ట్టుందరుఁ డీకుమారుఁడు గడున్పుకుమారుఁడు వీనిచేరినికొ

బొందుగఁ బొందెనీధనువు పుష్పమయంబుగ నున్నఁ శైవ్యగున్.

క—[ప్రణయతోపమతో] రాజా ! ఇది యే మని, కర్తవ్యతామూఢుఁడువోలె మాటి మాటికి నాలోచించుచున్నాడవు ? మునివచనము ననువర్తింపుచున్నా !

జ—ఇదె యనువర్తించితిని. వచ్చి ! రానుభద్ర ! గుర్వాజ్ఞ యనుక్తిపఁబడుఁగాక.

రా—[వరికరమును బాధించుచున్నాఁడు]

ప్రతీహరి [ప్రవేశించి] ఒడయఁ డీటు కన్నవింపఁబడుచున్నాఁడు. మాశారముమొగవలఁ బలువుఁ జూడ వేడి యేడో యొక పాటుఁ డున్నాఁడు. అందువలనం బ్రవేశపెట్టఁ బడవలసినవాఁడా ?

జ—ప్రవేశపెట్టఁబడుఁగాక.

ప్రతీ—[బయలు వెడలి బాడఁబునితోడఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

జ—బ్రాహ్మణుఁడా ! ప్రణామ మొనర్చుచున్నాను.

ప్ర—రాజర్షి ! నమతివి గమ్యు.

జ—[నవ్వి] ఈ యాశీర్వచనవిధ మన్యాదృశముగా నున్న నేమి? కానీ. [ప్ర] మహర్షి ! ఇందుఁ గూర్చుండవచ్చును.

ప్ర—అసన మేల ? నేను సంచేశహరుఁడనుగదా. కాన విషము.

కా. తత్ర స్త్రీకులకష్టలారవిషముం జాలంగముకొ గ్రోలి తా
సీతైలాకృముఁ జేసి తెల్లఁగను గీర్తిధాటహాసద్యుతిక
గోశ్రేష్ఠానునిఁ గొల్చి నిట్లు నెది నిక్కు న్నామ్యధర్మాప్తి నో
ధాత్రింద్రా భృగురాముగొడ్డలి యదే తాఁ దెల్పు నీ క్రియన్.

జ—[నవ్వి] ఆహా ! గర్వాంకురముయొక్క వక్రత ! కానీ, విందును. [ప్ర] వీ మది ?

ప్ర—నీ. ఇమ్ము నీకన్నియ నెవ్వనికేనియు నరపతినుతునకు బొరయు మాయ
వును శివధర్మంబు పొడవార్చ బల్కిన యభుమువలన నన్నదప్రియంబు
వలనను విరమింపు వదలవే నీకొండు పంకసంతోషోనోపాయనరణి
గల దది మామకవిలసితధారాంబుభూరావగాహం బుదారముగను
(వీరశైవధర్మంబును వివర దేమొ, కనినఁ దెలిసెడుగాక నాపనిని నీవు
వదివడి విచారపడినను ఫలము గలదె, సావధానుఁడవై చూడు జనకరాజ.)

జ—అందువలనం దానికి నేను, నీమఖమునఁ బ్రతిసంచేశించుచున్నాను.

మ. భృగురామాయుధ మైన యోవరతువా యీ పొట నామిత్రమి
ప్పగిదిం శైవ్యద నివృ డేడు హరచాపం బెక్కిడు న్నానికికొ

దగ నాకన్నయ నిత్తు నిక్రమింప వంతం బారఁగా నంత నొ
పుగునాయుల్లునిముందఱి చ్చిడువఁగా నొ నీదుధారాంబువున్.

రా—అవుఁగాక. [అని నిష్క్రాంతిఁ దయ్యెను.]

జ—[జనాంతికముగ] అంతవఱకు జామదగ్నస్యచేత నిజోపాగ్నియొక్క విష్ణు
లింగము వేయఁబడినది.

శ—ఇంతమాత్రాన నేమిభయము? గంభీరభుజసారఁజైరవాగాముఁడు గదా, రాముఁడు.

వి—పియీ! నీ చేరు మణిమండితమకుటులు వేవవే లగవడుచున్నారు ?

జ—అ. భవధన్నురస్తబాహుగర్వలు నర్వ, మామిపతులు వీరు పొలుతురుగద

కొనుచు నాదుపూజఁ గొన్నట్లుగా నున్న, వార లిచటఁ గుశభవమునీంద్ర.

వి—వత్స! రామా! వీరి యెదురనే యా చంద్రశేఖరుని దైక్తిఁడుటచేత మము
సంతోషింపింపుము.

రా—వల్ల [యని, పరిక్రమించి, నిష్క్రాంతిఁ దయ్యెను.]

జ—అంగిరసా! అపరిశీలితనన్నివేళుఁ దగు రామునికి నీచేత నన్నివేళము గలుఁగుఁ
గాత. తమ్మిపూదండతోడఁ గూడిన శేలుదామర గల నీతయొక్క స్వయంవరాంగ
ణావతరణమునకుఁ గంచుకీ పంపఁబడుఁగాత.

శ—అట్లే. [యని నిష్క్రాంతిఁ దయ్యె.]

కంచుకీ—[ప్రవేశించి] తేరియానతి నెఱవేర్చఁబడినది.

వి—రామచంద్రుని యో వైజయంతీధ్వజదండము హరికోదండ పెట్టు లేచినది!
[వెండియు నకొతుకంబుగ,] వత్స లక్ష్మణ! చూడుచూడు.

శ. శిశు వపు రామునిచేతక, శశిధరధను చాటగా నెనఁగ వంపఁబడెన్
దశదిశల నెందుదవ్వగఁ, బ్రసరించె దదీయగుణమురవ మబ్రముగాన్.

ల—ఇది యిట్లే. ఇప్పుడు గదా?

శా. ఆయెం బూర్ణము లేదిశల్ శివధనుర్వాణాచలచ్ఛన్నదుర్
క్షేయానేకగుహాగభీరకుహరస్ఫిర ప్రతిధ్వనముల్
సాన్ధయజ్ఞాయితసర్పరాజముఖసంసర్పద్వచోరాజినం
ధేయాశోరురయశఃప్రశస్తలుఁ బ్రవర్తిల్లంగ చార్విధ్వంశ్.

జ—ఇది యేమి చెప్పుచున్నావు? దిశలం పూర్ణము లని, వీనిచేఁ గదా!

అమృతవాహిని. శ్రీరామాస్సాలిలేశానో, దారధర్మగుణధ్వజుల్

గూరంగఁ బంతము న్నాచు, నోరథం బయ్యెం బూర్ణమున్.

ప్రతీహరి—[ప్రవేశించి, కంచుకి నుద్దేశించి,] ఇప్పుడు చూడు వేడుక, సీతారాములచే వెండియు ముక్కంటివి దైహ్యులైనట్లు తుదముట్టింపబడుచున్నది.

కం—[సకాతుకంబుగ, ఎట్టో విలాకించి విమర్శించి వివరించుచు,] ఓరీ ! తెలిసెను, ఇం దిదిగదా !

మాలిని. కరకిసలయలీలం గాంచుముక్కంటివిల్లా
శరభి యుజక యశర్మగముఁ గావించ వంక
సరభసరసయుక్తిం జాలఁగాఁ గ్రాలసీతా
తరుణికుపలయాంచ ద్దామదృష్ట వ్నిగిడ్చెన్.

స—[ససంభ్రమంబుగ] భగవంతుడా ! ఆత్మాహిత మత్మాహితము. ఇది గదా

మ. హరి నిద్రం దొలగించి సర్వవృక్షకార్యవార్యగర్వంబు ని
ద్దురఁ బొందించి దీశభక్తములపాత్తుం ద్రుంచి తామేటిమే
టిరహి న్నించి యుగాంతకాలఘనకోటిగర్జన నిర్జించి నం
భరితంబయ్యె వికర్షి తేశ్వరధనుర్భంగోద్భవధాన్వమే.

ప్రతీహరి—ఇప్పుడు కడు నమ్మర మమ్మరము.

ఉ కొండగవిం గడున్నిదురఁ గూరియు మేల్కూని యుల్కి సింగముల్
మెండుగ మ్రోయ మార్చెలఁగ మిక్కిలి త్రొక్కిని మజ్జగంబుల
న్నిండియు బమ్మగుడ్డయ నిగ్గఱ ముమ్మెనవాల్ దొల్చుచి
ల్లండులు గాఁగఁ బుట్టి యిది ఒకచును బిట్టులివట్టె నెట్టరన్.

శ—రాజర్షి ! తలదువో ? ఆలదువో ? ఇది చూచిన ట్లుచవర్ణించెద.

మ. కను మాకర్ణము గాఁగ జ్యాలతను లాఁగన్ ప్రేల్చి గుల్లారయం
గనుభూభంగము లేదు రామునికి భగ్నుంబయ్యె సీతానువిల్
ళునకంఠధ్వని లే దహంకృతిజహంకారంబు జీర్యధ్వ
ర్ణణఁకారము తద్విభంగరప మొక్కొం డెల్లడ న్నిండెడున్.

జ—ఎట్టు లింతవట్టు మేరమీటి వోవుచు నీవత్సుడు నివారించబడ తున్నాడు ?

శ—ఎట్లు వారించును ?

మ. తనరం గంతుకలాంభితంబుగను నైదై వారఁ గెందమ్మిగా
మును గౌసల్య యొసంగుమంగళసరంబుం గల్గసీబిడ్డకే
ల్పానయం గొంచె మదంతలానె విదళిద్దుభితేచాపాచ్చుల
త్సవనవారాళి మునింగె వింతగ నహా త్రైలోక్యమైక్యంబు గన్.

కం—చూడుచూడు. వేడుక.

కా. క్రీడాభగ్నగిరిశచాపవలయున్ శీత్యాత్తజాతార్పిత
 శ్రీలీలాంబుజమాలికాప్తహృదయున్ శృంగారవీరాంచితున్
 ప్రీడావాంచితవత్తు రామునిని మున్వీక్షించరాజాశికిన్
 జూడం గ్రోధవిహదనిస్తయసుతుష్టుల్తుచు నూర్చు ల్కనిన్.

జ—ఈ భగవంతుడూ, జానకీరామభద్రుల పాశిసంఘటనమనకు నభ్యర్థించబడవలయును.

శ—ఏ మని ?

క. ఇప్పుడే వేర్పడినది యో, విపులారథధనువుననె సువివితము గాఁగన్
 నృప కూర్పంబడియెఁ గదా, విపులాపుత్రికిని రామవిభునికెఁ గరమున్.
 కావునఁ గేవల మూర్తిశాలక్షణులకుఁ బాణిగ్రహణార్థ మభ్యర్థనీయుఁడు.

వి—[నవ్వి] ఇదియెం గానీ.

క. జనకునితనయలఁ గైకొను, ననుజాలతోఁగూడ రాముఁ డనువొందంగన్
 మునుసీతాకల్యాణంబును గావించుకొనుఁగాత ముదము దలిర్పన్.

జ—[నవార్పంబుగ] భగవంతుఁ డెట్లు మాండవీ శ్రుతకీర్తులతోడఁగూడ భరతశత్రుఘ్ను
 లకును సంబంధ మభిసంధించుచు నిమికులమౌగల్య మభిసూచించుచున్నాఁడు అందు
 వలన భవదాక్షాప్రసూన మిది తాల్పఁబడుచున్నది. కావునఁ గోరిక నెఱవేర్చుకొను
 ఁము. [అని యందఱు న్నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది తృతీయాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

చ తు క్థాం క ము.

[తెరలో, పరశురామునిస్త్రావేళికి పాడబడుచున్నది.]

క. మణిమయమంగళదీపము, జనకనృపునిమండపమున జ్వలియించు లలికా

జను దెంచెం జండానిల్లమును విఘ్నాగమముగ నగు మొగి నెట నటకున్.

[మఱియుఁ దెరలో] ఓరీ ! త్రియంబారా ! చూపుక కండక తొలగి పొండు, ఇం దితఁడు గదా !

సీ. భానుభానుసటావిపాటలంబగుదృష్టిపాతంబునం బరశ్వధమిపుడును

క్షత్రకంఠచ్యుతక్షతజనరిల్ని క్షధారంబుదారంబుగా రించు

చతితీవ్రనిశ్శ్వసనాభీలమారుతోద్ధతిచేత విండియు క్షితికి క్షతిని

సూచించుచుకొ మార్చి నేది మ్రోయించుచు శార్ఙ్గి యీతండ్రి నాశార్ఙ్గహస్తః

డగుచు ముజ్జగముల గెచ్చి పొగడు గనిన, యల్ల జగదేకకూరుండు బల్లిదుండు

రుద్రశిష్యుండు మాఱుటరుద్రుడనంగ, జామదగ్న్యుండువచ్చునిచ్చటికిఁ గనుఁడు.

[అంత, జామదగ్న్యుండు ప్రవేశించుచున్నాడు. అ. ననంఠంభంబుగ.] అహా !

సీరధ్వజునియొక్క ధృష్టత్వము. అందువల్ల నీతఁడు ముక్కుంటిని లైక్కించువానికి

గన్యాదానము సేయఁ బూనినాఁడు. [సక్రీధంబుగ పరశువు నెత్తికొని],

క. మహిపతితలిగళపాలీ, బహుళగళద్రుధిరథాతబహుధార మిదే

యహిభూషణశిష్యునియని, మహితముపరశుపజనకము మహిని నొనర్చున్.

[విమర్శించి, కనికరముతో]

క. కలిగితి వర్జనభుజవని, వెలిగితి పుత్రుంగభూమిభృద్వంశములకొ

లలినిమితులకలమపలా, లలవము నీవంటెదె మరలకొ రోమగ్ని.

[అలాచించి, అటుండనిమ్ము. కోరఁబడిన యల్లునిచేతి బలిమి గరువమువలన నడరు

వీనియొక్క యేదైఱిచేతఁ జాలు. వీనిచే నందేశింపఁబడియెఁగదా నా గండ్రగొడ్డలికి.

“మ. భృగురామాయుధమైనయోవరశునా ! యీ వెట నామిత్రమి

బ్బగిదిం తెప్పెద నిప్పు డేఁడు హరచాపం బెక్కిడు న్యానికికొ

దగ నాకన్నియ నిత్తు నిత్తఱిన చుతం బారఁగా నంత నొ
పుగునాయబ్బులిముందఱు నివ్విడువఁగా నొ సీమధారాంబువున్."

[అని యీ పద్యముఁ జదివి,

అహా ! సీమధార్మ్యము ! ఏమిచెప్పెను ? "విడువఁగానొసీమధారాంబువున్" అని.

మహాస్రగ్ధర. తనరంగఁ దేనిధారఁ దళితపరిపత ద్వాచుకాఖాసహస్రం
ఋన నుద్యద్రక్తధారత్ పొలిచె జితవంభోజమిత్రాంశుకాలుం
దనఁగం దత్కార్తవీర్యం దమరపురసుద్ధ గర్భ దాపుష్పితాశో
కనగంబయ్యుక్స్వపారాంగనల కధికశోక ప్రదాశోకమయ్యెన్.

మఱియును.

శా. రేవావాహినిఁ గట్టెఁ గట్టువఱిచెన్ రేకెత్తునారావణుఁ
దేవారాలి నదెద్దియర్జునభుజానీకం బెట స్తున్నెరా
డైవీదృగ్జలపూర మ న్నెవమునం దీపించు నెద్దానిక్రి
డావారం బదె యిద్ది నాచరకు వీడనివ్విడ్పు ధారాంబువున్.

[నిలొకించి] ఎట్లు వీడు కతానందశిష్యుఁడు తాండ్రియనుఁ డిచ్చటనే వచ్చి
యున్నాఁడు ?

తాండ్రియనుఁడు [ప్రవేశించి] భగవంతుఁడా ! అభివాదనము సేయుచున్నాఁడను.

జాము—అయ్యుత్పంతుఁడ వవుము. నీ యుపాధ్యాయుని యజమానునియొక్క శ్రమ
చాపారోహణశ్రద్ధ యెట్లంతవఱకు వదలెను ?

తాం—భగవంతుఁడా ! ముక్కుంటివి తైక్కిడుటతోడనే వదలినది.

జాము—అ ! ముక్కుంటివి తైక్కిడుటతోడనే వదలిన దనియో ?

తాం—సివ్వుట నేమి ?

జాము—ఏమి జరిగినది ? అంతయుం దెల్లముగం దెలుపుము.

తాం—క. ఎవనికొ భగ్నంబయ్యెన్, శివధనువుస్వబాహుదండసిద్ధబలమునన్
శివశిష్యపరకురామా, యవలీలహస్తీక్షుపనఁగా వహహ.

జాము—ఎవనికి ?

తాం—క. గాధిసుతయజ్ఞసూతకు, లాచై త్యులుతాటకేయు లై రేసికివా
స్తాధీశులు,

జాము—చాలుఁజాలు. ఎఱుంగఁబడినాఁడుగదా, దుర్జనాగ్రణి దోషాచరగ్రామణి.

తాం—[తనలో] రావణునిచేత విల్లు విఱిగె నని యీ భగవంతునిచే నెట్లెఱుంగఁబడియె?
అంతవఱకు నిట్లె కానీ ?

జా—[సక్రోధంబుగ, గొడ్డలి నెత్తుకొని,] ఇది యిది,

ఆ. రాజపుత్రకంధరానాళదళనక, లాఘవలము నాదిగా కురార
మింక బజ్జీముఖుని మిక్కిలిచిక్కని, వత్తుకలను దనిలి కోయుంగాక.

[విమర్శించి] అట్లేని,

ఉ. కొండలకొమ్మలం జిదిమి గొప్పతనంబును గాంచి మించునా
ఖండలువాలు సిగ్గెనయంగం గడునర్జునబాహుళాఖలక
జెండి బరేతరాజపురి జేరంగ వాకియైన దిద్ది నా
చండవరశ్వధంబునకు క్షామయె రావణకంఠఖండనన్.

[మఱియు విచారించి,] అట్లయినను మహాపరాధముగల మానవాదునియెడ నుదాసీన
భావము జెందుట యయుక్తము. అందువల్ల నిప్పుడు,

తే. దక్షిణాంభోధిమధ్యమస్థానమునను, గొగకణము నెన్నిదవదానిఁ గొఱలఁ జేసి
లంక కాతంకమును మిగులంగఁ జేయ, నర్హదంబకభూతాన్ని యడరుంగాక.

[అని, పరిక్రమించుచున్నాఁడు.]

తా—ఇప్పుడు క్షత్రియకులమునకు తేనుము. [నేపథ్యమందు] నియోగులారా !
వివాహమంగళమున నెనంగ జానకీరామచంద్రులకు స్వస్తీవాచనికులగు బ్రహ్మజులఁ
బిలుపుడు.

జా—ఓరి బ్రహ్మబంధూ ! ఎట్లు దబ్బఱగా, దళకంఠకీర్తనుడవైన నీచే నేకు మోస
పోతిని ? జనకునల్లుడు వేఱెవ్వఁడో కాఁబోలు.

తా—భగవంతుడా ! నాదుత ప్పేది ? నేను సగము చెప్పఁగానేకదా, మీరు బ్రాంతు
లుగ నైతిరి ?

జా—అది యంతయుం దెలుపుము.

తా—క. గాధికుత యజ్ఞఘాతకు, తాదైత్యులు తాటకేయులై రేనికి హ
స్తాధీనులు లేపోలవ, బాధితులై పరిభవంబుఁ బడసి రరిదిగాన్.

జా—ఓయీ ! తాటకేయదమనుడు వీఁడెవడు ?

తా—క. మునుముశ్యశృంగచరువున, జనియించినదశరథసుతసముదయమున నీ
యన పెద్దవాడు రామా, ఖినుతుఁడు గాధేయశిష్యుఁ డనదృగ్బలుఁడె.

జా—చ. ఎది విధివోలె వక్రత పహింపఁ ద్రిలోకవనజ్జనాళిక
మదమఱి జూడఁగూడనిది మానెను బూస్త్రయికాలిహారి యా
యది శివధర్మమీదశరథాత్మజుచేతను భగ్నుమయ్యెనే !

తాం—[భయకాతుకములతోఁ దనలో] ఇకఁ డేమి చెప్పనో ?

జా— ని దలచు శస్త్రధారకు మునింగెను రాఘవవంశ మంచనా.

తాం—ఈ భగవంతుఁడు సందంభించినాఁడు. కావున నీవృత్తాంతమును గురువునకు విన్న వింతువు. [అని నిష్క్రమించెను.]

జా—[విలోకించి] అభినవవివాహముగళ వేషస్తుపలసం దమ్మునితోడఁ గూడుకొని యున్న రఘురాముఁడు వీఁడే యని యూహించుచున్నాను.

[అంకట, రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

లక్ష్మణుఁడు—[చూచి, తనలో,]

మ. విలసనానిన్న యియ్యది మాంజిని సదాక్షిం దాల్చుచు దీక్షాగ్రముల్
విలసిల్లు న్దులుకు ల్లక ల్లరమునకొ విద్యోతధారంబునూ
జ్వలమా గొడ్డలియుం గమండలువు నిచ్చ నీర్వరకాంతంబు లె
ట్టెలమిం గూడెను జాడ నిట్టులొకఁ డున్నే యట్ర మెందేనియున్.

ల—అన్నా! ఇదియేమి? ముందట, బ్రహ్మాక్షత్రవర్ణమయమయినది (రూపము) చిత్రము వలెఁ జూడఁబడుచున్నది ?

రా—తమ్ముడా! భగవంతుడైన భార్గవునిని నీ వెట్టెఱుంగకున్నావు ? ఇతఁడు గదా!

కవిరాజవిరాజితవృత్తము.

ఎవనికి భేద్యము క్రౌంచమహిభర - మెవ్వని కేయిలదేయము ము
న్నెవనికి సూతనభూస్థంఁ గైకొన - సంతయఁ బ్రివిధేయుఁడు దా
సెవనికి జేయుఁడు తారకజేతయు - నే నిదియా పెనుగొడ్డలికొ
నువిదితహ్రాహయబాహువనం బనిఁ - జూడఁగ భేద్యమునయ్యె నహి.

—విస నీక డచ్చెరువందం దగిన సచ్చరిత్రుఁడు.

రా—విస్తయనీయశీలరకు శిఖామణి యని చెప్పనొప్పు. ఇతఁడుగదా !

ఉ. బంగరుకొండయొండె గలపంటవలంతిని దీని హైమామా
శృంగ మొకండె యుండు పసిచెల్వనఁ గళ్యణమాని కిచ్చె దా
నాంగముగం గిరిశరనయాధికశక్తియఁ దూటువేయలే
మిం గని కొంచగుబ్బలిని మించి నురంధ్రముఁడేని ముల్కిచేన్.

జా—[విలోకించి,] వీడర్థముగ్ఢుఁడుగదా ? ఎందువలన ననకొ వీనిఁ గామ యని చెప్పుట యందు రాముఁ డని పలుకుచున్నాఁడు. [విమర్శించి] మఱియొక తెఱఁగున నేనే

మూఢుడను. ఎట్లున, క్రిందుపజుపూబడిన కామసౌందర్యసంపదంగలవానిని, కామ సమీకరణమువలనఁ గ్రిందుపజుపడ గోరుచున్నాను. [నిర్వర్ణించి]

ఉ. చక్కదనంబు మిక్కిలిగఁ జాటునుగా మునికన్న మిన్నయం
చెక్కువయైనకై బలిమి యీశ్వరు శ్రీశ్వరుఁ జేయుఁ గ్రిందుగఁ
మిక్కిలికంటిమా శిశళి మేలిమిఁ గాంచును మాధ్య మన్న నీ
చక్కనిమూర్తి యెట్టులు రసత్రయి గిరితమయ్యె యెక్కడన్.

రా—[సమీపించి] భగవానుడా ! సామజాంతయైన నా నమస్కార మిదిగో, వరమో న్నతిరమణీయవరిణామము.

జా—వత్సా ! కలహవిజయివి కమ్ము.

రా—భృగువలశిరశ్చిఖిండుండా ! అనుగృహీతుడ జైతిని.

జా—[విదుర్పించి స్వగతంబుగ,]

కా. వీలానద్వినయాపుండున్ శిశువునా నీరామునం దీరసం, బు

[స్వరించి, సక్రోధంబుగ]

కౌలే శూలిశరాస మి గావః పిండే ఖండించె గా

[విచారించి, సకరుణంబుగ]

బాలారత్నమునీత నాశరిమునకొ వైధవ్యముం బొందరా, దు

[వఱియు సదర్పంబుగ]

వీలాకాంతమవుం బరశ్వధము నాదీరేణుకావైరియన్.

[ప్రకాశంబుగ]

ఓయి దాశరథీ! నీయెడ నాది యాయాశీర్వాదసరిణి, నదాచారానుసారిణి, వాగ్విప్ర త్రియే చుమి.

రా—[చిలునవ్వునవి] భగవంతుడా ! చిత్తవృత్తి యన నెటువంటిది ?

క. ముక్కంటివింటి విలుచుట, మిక్కుటమగుగర్వముఁ గని మెఱునెడుఁ గడు నీ

యొక్కభుజంబులు వీనియ, నృక్కనఁ బరతువున కేను దృష్టినిగొనెన్.

రా—నీ నిగ్రహానుగ్రహములకు న్నవజనుడు పిండు. కోపకామై మెఱుగఁ గోరు చున్నాడ.

జా—అహ ! గర్వాంధకారము. నీవు చేసినదియు న్నను జన్మనదియు దుర్వినయమున జ్ఞప్తిఁ గనకున్నావుగా ! వివరా !

క. ఎది యిపుడను ద్రిపురాసుర, సుదర్శివరహ వ్రతంబుఁ తొప్పుడఁ జెప్పుకొ

ఆంధ్రప్రసన్న రాఘవనాటకము

విదితముగా కున్నది యది, విదితము శివధర్మమయ్యో విదితము నీచేన్.
రా—భగవంతుడా ! అశీకలాకవార్తచేత నిరపరాధుడైన నాయం దిట్టేల యె
చున్నావు ?

కా—విన నీశానశరాసనమునకు యథాస్థితియా ?

రా—కాదుకాదు.

కా—విన నీ వెట్లు నిరపరాధుడవు ?

రా—౩. తాఁకంబడియెనొ నాచేఁ, దాఁకంబడలేదొ శివునిధనువు తనంక
ప్రేక్షణవిఠిగై మహాత్మా, శ్రీకంఠసుశివ్య యేమిసేయుదు సెఱుగన్.

కా—చందినిగిగ్గముఖంబగు శిలీముఖంబును నాటి నాయుల్లమును జల్లఁజేయుచున్నా,
[కుఠార మెత్తికొని]

ఆ. ఓరిరామ కామవైరికార్తుకమర్త, హతజాతపాతకా కఠోర
దారమీశ్వరారహార సీతాకర్, గ్రహణ మఱుగ నీదు గళముఁ ద్రెంచు.

కాపున నీవు వీరుడ వవుము.

రా—౪. పోర మొ నీకురారమొ మహామహ యుండెడుమాకు గుత్తుక
నారులకన్నుల స్నైగదు నల్వుగఁ గజ్జలమో జలంబో చె
ల్వారఁగ వేసుఖంబో పితృభర్తముఖంబోకొ కందుమేదోకా
నీరసయందు విప్రతతి నెప్పుఁ బ్రవీరుల మేము గామయా.

కా—ఆ! నన్నున్ననుస్కారమునకర్హుఁడైన బ్రాహ్మణసామాన్యనిఁగా నెన్నుచున్నావుగా!
[సాక్షేపంబుగ]

౪. ఎఱుఁగుడె జామదగ్నిగుహుఁ డేవునఁజేసి నియధ్ధమూని నా
సెఱుఁగిబల్కిఁ బోడఁపనేరక శ్రోధముతోడఁ జూచె ను
కృతీయును గాలకంధరకరాం చితకాంచనగర్భ మస్తకం
బుఱు నని యాస్మవై భరినోహో కనెదే బలమున్నదీయమన్.

[ననరంధంబుగ] ఏమిచెప్పి లేమిచెప్పితిమిరా ! “రసయందు విప్రతతి నెప్పు” బ్రవీరుల
మేము గామయా” యని, ఎట్లు రాచకొలపు గరువమున నేలవేలుపు వంగడమను
గఱకవరకపలఁ దలఁచుచున్నావు ? అందువలన నిపుడు మనయొక్క వర్ణములలో
నేది గొప్పదో దానిని గలహతులయే నిర్ణయింపఁగలదు. కాఁబట్టి కలసికిం గట్టయ
నముగఁ గమ్ము.

రా—౫. నీతోఁబోటనుమాట యంటయును జన్నే మాకు విప్రోత్తమా,

ఖ్యాతుల్చీరలు సద్బలాధ్యులరు మే మాచుందుమద్యములే
ల—సత్యమే యిది.

సీతం బేకగుణంబు మాకు విలువున్కిన్ జేండ్లకు స్త్రీకనన్
ఖ్యాతంబౌ నవమాగుణంబు బలమై యజ్ఞోపవీతం దిలన్.

రా—అబ్బయీ ! మానసియొడైన మునియొడ దుర్వివరమైన దగ్ధము దగదు.

జా—నీని కేమిదోషము ?

రా—భగవంతుడా ! ఇపు డీతీరకంఠునియొడఁ గరిసమయిన కోపముఁ గావింపదగదు.

జా—ఎట్లు వీడు తీరకంఠుడు ? విషకంఠుడుగదా వీడు.

ల—విషకంఠశిష్యుడా ! అట్లయినన్, మిక్కిలి తుంబుపవలయును.

జా—అ ! విషకంఠసామసామ్యమువలన భగవంతుడయిన శ్రీకంఠునివలె సీపును గురువా
నాకు ?

ల—[వివాసించి] ఎట్లన్యథాజ్ఞానము నిన్ను వ్యధపెట్టుచున్నది? నానిన్నవము వేలుగానే
చుమీ. అ దెట్లన్నన్

క. చూడగ్ర మెక్కెనేనియు, బాలప్రాలేయపదుడు భవునిమనమునన్
గ్రాలునె కొటం బెపు డే, నేలాగుననేని లీలసెనయ్యం గాదే.

అందుచేతం దదం లేవాని యగు సీపును నాయొడ తుంబుపదగుదు వని.

జా—[స్వ.] అహా ! ఈరాచక్షత్తనిమాటనేర్చు ! కానీ. [ప్ర] నాయొర్పును.

రా—[స్వ.] జామదగ్నస్త్రింధును త్త్రయజాలియందు తేమముఁ గనుచున్నాఁడని
నాకుఁ గౌతుకమును.

జా—ప్రకృతికరోరమైన యీనాకురాకమైనన్ తుంబుపదు.

తే. తనదుధారను త్తత్రవధం బొనర్చి, సెత్తురెమ్ములు నెఱులెందు సెరయరెంట
నేయదిత్రివర్ణ యతనుగాఁ బృథివిఁ జేసె, నట్టి యాగొడ్డలిదిశిల మెట్టెఱుగవు.

[వెండియు న్సంఘంభంబుగ] ఇంతేకాదు. ఎట్టిజామదగ్నస్త్రినిగండ్రగొడ్డలి బాలుఁడని
తలఁచును ?

మ. తొడరన్సంగరమందుదేనిదియ యకాదుర్వారధారాహతిన్
గడుసీరేణుకయయ్యె త్తత్రశిశురక్తవ్యాప్తిచే థాత్రి య
క్కడఁ దద్బాలవల న్నరించు మమనకకన్యాశిలిలాంబుజో
జ్వలదామంబులదౌపరాగమున నాస్వర్గంబురేణుత్కమున్.

ల—సీమరారధారచే ధారణి సీరేణుక యయ్యెనన్నందున నిందాఁక సత్యమ.

జా—[తనలా] వీడు రేణుకావృత్తాంతముచేత నేతీరున మదిఁ దాఁక నాడుచున్నాఁడు ? [ప్రకాశముగా,] ఓరీ ! నిరవరాధుండవైన, నీవిషయమునఁ దానిమి చాలును. కటువులైన మాట లాడిన నీకంఠము గండ్రగొడ్డటి వ్రేటుచేత దెగఁగొట్టఁబడును.

[తెరలా] జామదగ్ను ! జామదగ్ను ! ఎల ప్రేలుచున్నావు ? అందువల్ల నిన్నుం దండింప విల్లందుకొనుచున్నాడను.

జా—[స్వ.] ఆ ! అబ్బునియెడఁ బొడమిన యర్చిలివల్ల వెలవడినవాఁడు వీడు. అలాచింప నేల ? [చిగ్గరగా] ఓయి ! యోగీశ్వరశిష్యుడా ! నీకు శరాసన మేల ? బద్ధాన మవలంబింపుము. [మఱియు సోపహాసముగా.]

కా. ఓరుద్రాక్షసరోజ్జ్వలదళభులుగండో శ్రోత్రియక్షత్రియుల్
ఘోరాజిం బొనరింప శక్తి యెది మిగుల గోర్కి వప్తేయపుకొ
వా రన్యులద పంచకాఖకలితప్రాంచత్కృపాజోరుధా
రారాధ్ధాతరిపుద్విపాప్రమదపంకాశుల్ ప్రవీరుల్ పరుల్.

కావున నీవలనఁ గాఁదగిన దేదియు లేదు. ఈ రాచమిడుఁగురులజత రూపుమానెడ.

[తెరలా] జామదగ్నుండ ! జామదగ్నుడా ! అట్టికాంతినిధియైన జమదగ్నికిఁ బట్టిగఁ బుట్టిన నీ వేటి కిట్లు శమధనహీనుడ వై నాడవు ?

జా—శతానందఁడు వీఁ డేల ఎచ్చె ? [ఉత్తేషర్థస్వరతో,] ఓయి ! ఆహల్యానందన ! గౌతమునివలననా, గోత్రధ్వంసీవలననా, ఏతండ్రీపలన శమాభిధాన మిది నీకు సంప్రాప్తించెను ?

[తెరలా] జామదగ్నుండ ! జామదగ్నుడా ! ఆ ! పాపా ! క్షత్రియాపుత్ర ! కన్న తల్లిగుత్తుక న్నటికిన గండ్రగొడ్డలి గలవాఁడా ! కులమున కనలమైనవాఁడా ! తప స్తుంగమైన యోగిరసకులముం గూడ నెట్లు కళంకితముగం గావించుచున్నావు ?

జా—కులపాంసనా ! పాంసులాసూనూ ! సమగ్రతపాగ్రగణ్యంబగు భృగువంశముం గూడ నెట్లాడుచున్నాడవు ?

రా—భగవానుడా ! భృగ్వంగిరుల తపస్సు భువనవిఖ్యాతము. విశేషముగా భగ్గశిష్యునికి విజ్ఞాపనము సేయఁచున్నాను.

చ. మునులగు మిగు నొక దపము ముఖ్యముగాఁగను కాంతలిత్రముకొ
మినుతజపాక్షమాలికయు విశ్రుతదిర్భలు గుండ గోలయకొ
వనమున నెందునే నుటజవాసము గాని యి దొప్పు దుగ్రభా
వణమును భూవిభంగమును జాపమురోపమును గుతారమునె.

ఇంటియకాదు. ఈవే విచారింపుము.

ఉ. ఎక్కడఁ బూత మా తన విడక్కడ నీకు ననత్పరశ్వధం
 టెక్కడఁ జారుకీల మిది యెక్కడ ఘోరతరోరుకార్తుకం
 టెక్కడఁ బర్ణకాల యిది యెక్కడ సుధతయుద్ధసాధనం
 బక్కట కాండకాండమరయ నిష్పచమం బిదియే యవుంగదా.

జా—ఎట్లు వెఱతపసించోలే నన్నును నెన్నుచున్నావు? నేను జామదగ్నుడను.

కా. ఛిన్నక్షుప్రియకంధరాక్షతభవాక్షిణాపగాన్నాతుడు
 న్నున్నారాలికిరోజము ల్లశలుగానుంజేసి మేల్లన్నవాఁ
 డున్నా నేడిడరక్తతర్పణము లప్పు గాంచె బిత్రాశిసం
 పన్నంబంచును సంతసంబునను నేపన్నెమివ్వవ్వకున్.

కాన నేను,

సగ్ధర. ముయ్యేడౌమాటులున్న - నొసరిచిలి ననిక - భూపనిర్వాహణంబుకొ
 గయ్యంబుం జేసి యింకం - గడఁక నొనరుతుం - గాక యజ్ఞేషుమాటుకొ
 అయ్యెయ్యుద్దంబులందుకొ - హతవృషతికిరా - ఘాస్త్రీ గాపాలికంబై
 తియ్యంబౌనక్షమాలకొ - దివిరియిడుదు వం - దింతుడైత్రపాలున్.

రా—అంజలింజేసి,

మ. కొనుచున్నీవు ప్రసన్నభావమును వాగ్దోషంబునా దెన్న కిం
 కెనయించెన్ దిం గిన్ననుం బలుమఱుకొ హేరాశఘ్నంగా యశం
 బనువిత్తంబును జీతముం గితవు నట్లత్సంతముం బాపు నీ
 ఘనతస్తిన్నక పల్కతుండుము జగత్థాతుండయో భార్గవా.

జా—ఎట్లు చలంకుదును?

ఆ. వాగ్విడంబునైక వైదుష్యలై నమీ,యెడను బ్రచురవాణి యేమిటి కిటఁ
 బరులయునురుగొనెడు శరముల నా వాని, సైఃపుఁ డీర లెల్ల సైరణమెయి.

రా—[కొంచెము విహసించి,] అన్యలతో నేమి? నేనే నీబాణపరంపరను, ఖండపరతు
 చాపారోపణద్విగుణితసీతాశయకిసలయోపసీత మహోత్పలమాలికాలోలరోంబ
 గానయశశిపరిమళమిళితం బగు సురస్థులమున న్నహించును.

జా—కా. ఉగ్రత్యక్తపురాణధర్మదళనప్రొద్భూతగర్వోన్నతి
 వ్యగ్రం డీవన సంతవాడవు దుదీయాస్త్రాశికిందాళభే

కుగ్రామేయతపోమహాత్మ్యమున మున్నొంచె న్వరంబుం దగ్గ
వాగ్రామాధిపువల్లనీగురుండు విశ్వామిత్రుడే బ్రహ్మమున్.

రా—[తనలా] ఎ ట్లితడు పూజనియ్యఁడైన విశ్వామిత్రునిఁగూడ నధిక్షేపించు
చున్నాడు ? ఇంక సహించను. [ప్రకాశముగా వెల్లిడిగా]

కా. ఉగ్రత్యక్తపురాణధర్మదళసప్రామ్భాతగర్వోన్నతి
వ్యగ్రం డేసన శంకవాండను ద్వదీయాస్త్రాళికిం దాళలే
కుగ్రామేయతపోమహాత్మ్యమున మున్నొంచె న్వరంబుం దగ్గ
వాగ్రామాధిపువల్ల నాగురుండు విశ్వామిత్రుడే బ్రహ్మమున్.

[మఱియు సకాతుకసంరంభంబుగ]

చ. కులిశకతోరమైనవిలుకోలది భగ్నమె భగ్నమయ్యె నా
వలనను సీహృదిక్ శరమువై భరిమగ్నమె మగ్నమయ్యె నే
మొలయును శైవమైన మఱియు నిల్లులవైష్ణవ మైనశేమి నా
బలుచగుడోర్విలాసము ధృవంబు గణింపదు దేనినేనియున్.

కా—బాగురా ! బాహుజబాలకా ! మిడుంగురుంబురునా ! బాగుబాగు. ఎట్లవఁగా, జామ
దగ్గనామకుండైన ధామనిధి మ్రోలఁ గ్రాలుచున్నావు. [వెండియు సాటోపంబుగ]
నిమంటిరా ! నిమంటి ! [కులిశకతోరమైన విలుకోలది యనుబద్ధమును జదువు
చున్నాడు.]

రా—ఓయి, ఇదే వలుమాటు చెప్పెదను [అదే పఠించుచున్నాడు.]

కా—చక్కగా జ్ఞప్తియైనది.

రా—ఏ మది ?

కా—ఉ. దేనిది నారిమ్రోత హరిదివ్యకరాహలిఁ గల్గి యంతట
వానినుదామభృంగములధ్వానముచే ద్విగుణంబు యాను ర
క్షింపలి నేక్షణాక్షయనుకోకరవశ్రుతిపారకాళిక్
బ్రహ్మముభంగినొనదిది వైష్ణవకార్యకరత్న మే నుమీ.

రా—[సకాతుకంబుగ]

అ. కార్తి కేలుదమ్మిఁ జలుపు లీలల నేది

కా— కార్త మద్ది యిద్ది చావరత్న

మిడుకొనంగ వలచివేని కైకొను మిడు
కొనంగఁ జాలవేనియును విడువుము.

రా—[కైకొనుచున్నాడు.]

జా—చేకొన్నావు కావున, కన్నీట్లగారుచున్న సీచట్టములచే దట్టమైన యాచోట
దాటి, జగడమున కనువగు నెడకుఁ జనెదము. [అని రాములు నిష్క్రమించి.]

ల—[విలొకించి, సకాతుకహర్ష విస్తయంబుగ,]

ఉ. పొందునె వైవమైనవిలుపోలిక నిద్రియు భంగమ స్ఫులిక
మందచలదృఢుఁడయిన మారఘురామునిచేత సీతతిక్
బొందుగఁ జక్రమ ట్టినచే బూర్ణముగాఁగను పంపఁబడ్డదై
యందమునైన వైష్ణవశరాసన మియ్యది వింత యెంతయున్.

[తెరలో] ఆహా ! కుతూహలము. కుతూహలము.

మహాస్రగధ.

పొడమెక్ శ్రీరామబాణంబు మొదట విలసత్సార్వ బాణాసనానక్
గడిమి న్నిన్నంటె నంతం గలచే భృగుసుతఖ్యాతనాకాభ్యమున్వే
తెలిపుల్లా నాఁగ నొప్పెం ద్రిదివసుయువతీవిద్యపుష్పించితంబై
గడుఁ గీర్తిం గాంచి వచ్చెం గదిసి పొది కలంకారముం జేయుఁజాలన్.

[అంతట రామశామదగ్గరలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

జా—[రాముని విలొకించి నిర్వర్ణించి.]

ఉ. కాకిత్రిలోకియిద్ది యెసఁగుం గని మోదము నేది తోచినక
బ్రాకటమా వికాసమున భాసలు మానిమనోంబుజౌఘముక్
శ్రీకువలాభుఁడే డితఁడు తెల్వగుబాలుఁడు నన్ననోహరుం
డేకరణిం దదుజ్జ్వలమతీద్రవము జ్యోతి జనించె నిట్లహా.

[నెండియుం దన డెందమునందుం దలపోసి,]

క. పురవైరికరాసనమున, కరముగ నేడయ్యెవాఁడెసఁగ బాలుండై
యరిదిగ నీవి ట్లెక్కిడ, నరుచెంచెఁ బురాణపురుషుఁడని నుదిఁ దలఁతున్.

[శ్రీరాముంఁగూర్చి,] ఓరఘుకులశిరోరత్నమా ! ఇటు చూడుము.

రా—[సిగ్గుతోఁ దలపంచుకొని నిలుచున్నాడు.]

జా—[ముందుకు జరిగి, రామునిగడ్డము నెత్తి.] ఇది లక్ష్మణాస్థాన మేమోయి !

లే. కమలలోచన నీచేతఁ గన్నవాడ, నధరభావంబు నీమహిమాతిశయము
చేత నిక నీవు దేవతాశ్రేణిమాళి, మణుల నధరీకృతములఁగా మనువలేవె

రా—[కేలుమోడ్చుతో] చాలునింతతో, దుర్విసయపంకపంకిబండపైన నన్నుభవదంష్ఠ్ర
నఖరకిరణతరంగిణీజలమునఁ గడుగుకొనుచున్నాను.

లే. చండలేజమె యుండు మార్తాండునకును, సౌమ్యలేజమెయోశైష్ట్యఁ జందురునకుఁ
జండసౌమ్యంబు లేజంబయుండు నీకు, నట్టిసీబిట్టు లేజాన కమరుతు నలి.

[అని పాదములకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాడు].

కా—[లేసి,] ఓయి ప్రకృతికల్యాణనిధీ ! ఆశీర్వాది గూడ నీవిషయమునఁ బునరుక్తియే,
అట్లేనను ఇట్లాశీర్వాదించుచున్నాము.

కవిరాజవిరాజితము.

వెలయఁగఁ జేయుము దవ్వగఁ గీర్తిని వేడ్కను గంగ యనంగఁ గడుకొ
లలనలకన్నులనిద్దురబీకటులం బెడవాపెడు వెన్నెలనా
నలరుత మిద్ది జగత్త్రయితద్విధిఖార్దితరావణమూర్ధచయ
ప్రలురసహృష్టభుజంగనరామరరాజివిరాజితమాజిభవా.

నితాశ్రమగమనమునకు నిక నా కనుజ్ఞ నిమ్ము.

[అని నిష్క్రమించుచున్నాడు].

రా—భగవంతుఁ డగు భార్గవుఁడు కంటి కగవడక యెట్లు నిష్క్రమింతుడ యయ్యెను ?
వత్స ! లక్షణా ! రమ్మ. కామదగ్గ్యవియోగఖిన్నమైన మానసమును జాప్తములఁ
జూచుటచేత సంతోషపెట్టుకొందము. [అని, యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది శ్రీమత్ప్రసన్నరాఘవనాటకమునఁ జతుర్థాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

పంచమాంకము

[అంతట గంగాయమునలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సఖి—కాళిందీ ! ఏల కుందుచున్నావు ?

యమున—భాగీరథీ ! కతము గలదు.

గంగ—అది యెటువంటిది ?

య—ఒక కారణ మేమనఁగా, నా నైదోడు సుగ్రీవుఁడనువాఁడు గలఁడు.

గం—[సకాతుకంబుగ నాత్మగతంబుగ] ఆ ! కోరికాతియందుఁ బుట్టినట్టి సుగ్రీవునిం దోబుట్టువని యెట్లు వ్యవహరించుచున్నది. [విమర్శించి] పీఠిరువురికిం దండ్రీ సూర్యుఁ డొకండే కదా. [ప్రకాశంబుగ,] ఆతని కేమి ?

య—ఆ యాతఁడు వారి యని పేరొందిన బల్లిదుండైన షడ్జ్యోతిశేత నోడఁగొట్టుఁ బడినవాడై కొంత శ్రోతిగుంపుతోడఁ గూడుకొని యొండు కొండనే యండగొని యున్నాఁడు.

గం—ఏమీ ! పీఠిరువురు సోదరులా ? అట్లయినకొ విరి కిటువంటిది వైరమా ? అటు గాక కాకుకమా ! ఏకామిపాళిలావయే వైరకాఘ్ని మూల మని యిద్ది ప్రసిద్ధము. ఇందుచే జాలు. రెండవకారణ మంతయుం చెల్పుము.

య—ఒకానొక నాఁడు తపసితనమున గైకొన్న వారు వలతేఁడామనులవంటివా రిరువురు ప్రాయపువారు జడదారులను బున్నుచుచందురునిఁబోలిన నెమ్మొగవ్వుగల యొక కొవ్వుయు నాకుఁ గేల్పొగించి దక్కినాపుదరి దాటి పోవుటకుఁ గడఁగిరి.

గం—తరువాతఁ దరువాత.

య—అంతఁ గొంతనేఁటికి నాపె కేలుదోయి గీలించి నన్నుఁగూర్చి యిట్లు విన్నవించెను. ఓ దేవీ ! ప్రాద్దుముడ్డుగూఁతురా ! వెండియు సీకుటుంబమునకు చూడ్కిఁజేలు గలిగింపు మని.

గం—అది నీవెట్లు తలంచుచున్నావు ?

య—[గంగచెవిలో] నీ తెఱంగుననే.

గం—ఇది యూహింపఁగూడనిది. సుడివడుపునఁ దిరుగుడువడిన మదిఁ గలదానవై

నిజముగా నిజే యేమో లేనిదానినే యనుభవించితివి. [విమర్శించి] అటుగాదు
జైవముయొక్క సంవిధానచాతుర్యము నెవఁ డెఱుంగును ?

య—పూజనీయురాలవైన నీవు నదేమియు నెఱుంగవా ?

గం—ఇది యనువయుక్తము. బ్రహ్మలోకమునుండి వచ్చిన సరస్వతియొక్క వాక్కుల
యందు నెక్కొన్న నెప్పునప్పున నున్నదానను. అందువలన రమ్మ. తత్పట్టణవాస్తవ్యు
డైన యేనివలననేని పృథ్వాంతమును విని నిరూపితము. [అని పరిక్రమించు
చున్నారు.]

ఇది మిశ్రవిష్కంభము.

సరయువు—[ప్రవేశించి] దేవులయిన మీఁకురువురకు న్నమస్కారము.

ఇద్దఱు—అవిరళమంగళపు గమ్ము.

గం—[సరయువు చేయిఁబట్టుకొని, యేలా? యీలాగునఁ దావమున మునిగియున్నావు?

స—దేవీ ! ప్రతికూలాభావ మాడుచున్నావు. ఈశరీరసంతాపమేగదా, లజ్జావంకమున
మునిగియున్న నాకు సగ మవలంబనము గలది ?

గం—అపియంతయు స్పష్టముగాఁ జెప్పము. ఎట్లు సీకర్థావలంబనము ?

స—ఇప్పుడు గదా.

మాలిని. దశరథపురపౌరోదారకాంతాత్మధారణ్

భృశగళికములుం దాశేధము ల్తృప్తిపాశిక్

గుళము నుడుకఁజేయం గొండుఁ బెంపొందుమేనే

ననురుసురసిస్థి యంబకాంతుం ద్యజింతున్.

గం—[సాకంకంబుగ] మఱి వీరి బాష్పవృష్టికిం గారణ మేమి ?

స—[గంగచేవియందు నిటువలెనే]

గం—హా ! ఇందుమతీనందనా ! హా ! కోదండవండితా ! హా ! శతమఖసఖా !

హా ! అనేకమఖావబృధపవిత్రీకృతగాత్రా ! హా ! నిజతనుజనిర్విశేషపరిపాలితాశేష
జనా ! హా ! రామచంద్రకణితా !

స—[తనలో] వీనివలని విలాప మిది.

గం—హా ! మహారాజా ! దశరథా ! [అని మూర్ఖిల్లుచున్నది].

య—[వైఠిగొంగున వీచుచున్నది.] అక్కా ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము. ఎల్లగొనము
లచే వగచుటకుఁ దగినఁ దాఱేఁడు.

గం—[ఊఱిడిల్లి] కళి ! సరయూ ! నీకొకతెకే కాదు. సర్వజనసాధారణముగదా
యీ తామము ? కావున రామచ్చత్రచ్ఛాయచేఁ బోఁగొట్టుకొందము.

స—[నిట్టూర్చి] అక్కా ! ఎడబాటులేని నీటికలిమిగలిగియుం గమలకేదార మేరీలెఱి బరి శోష మెనయుచున్నది ?

గం—వృక్షముగా సంతయుం జెప్పము.

స—[మోచి యదరుట నటించుచున్నది].

గం—చాలుఁజాలు. దానానలపరిశోషితమైన మ్రానిశొప్పుయందు గొడ్డలివేయుటకు నిచ్చగించుచున్నావు. [విమర్శించి] అటు గాకున్న సంతయుం జెపుము. ఏమి వృత్తాంతము ?

స—[తనలా]

ఆ. సుజనుఁడైనయట్టి స్వజనునియందుఁ గల్గినది బెడదపోసమును గనినది

తగ దెఱుంగ నాడఁ దడవఁ జూడంగను, గలదె యంతకంటెఁ గష్టపాటు.

[ప్రకాశంబుగ] రామభద్రు నభిషేకించుటకుఁ గోరికి గలిగిన దశరథునిఁ జేరి మొదట నిట్లె వానిన్నది చెక్కేయి.

ఆ. తనదుప్రతిస నెఱిపి తనరుట ప్రజఁ బరిపాలనం బొనర్చి వాసిఁగనుట

యనెడు నిదియె నృపుల కహూ! స్వర్గద్వార, మదియన్వర్తకముగ నగపడియెడి.

గం—[తనలా] ఇందుచేతనే యందాకం, దురాశచే నమంగళము నూచింపఁబడినది.

[ప్రకాశముగ] తుద దేమి ?

స—ఇది.

మ. మను నీవిచ్చినదౌ వరద్వయము నిష్టు న్నాకు నీరాముఁడే

వనవాసంబున కేగుతఁ భరతుఁడే పాలించుత న్నూమి నం

చనఁ గైకేయిదిమాట వించు జనకుఁ వృగ్రాతునిఁ మ్రొక్కి పీ

డ్కొని సంతృప్తిని రాముఁ డేగెను మహాభూరాటవీవాటికిన్.

గం—హా ! రఘుకులకుటుంబకందా ! చెడిలివి.

య—ఒక రంగువువంగడమె గాదు. మఱి మొగములు తబనులు కాటివేల్పులుదక్కఁ దక్కిన జగమంతయు రాముమోము నెలచల్లనిచూపు లేమిని మిగుల వగవఁగఁ దగినది.

స—ఇది యట్లే.

క. చలువలఁజేఁ దరుగంగఁక, విలాపికిం జాటటకము నెట్టనఁ గనుట

గలవలె జగిఁదెచ్చ జగంబులుగా చీకటిని మునుఁగఁ బోడిమిపిడన్.

గం—హా దశరథ ! నకలగుణభాజనమవై యెట్టిదైవముచే వంచుతుండ నైతివి ?

య—[సాశ్వతాయంబుగ] ఎవనిచే నటుపంటిశొడుకు గఱికపరకవలె విడువఁబడెనో, యటుపంటితేని మీరేల వెండియుం గొండాడుచున్నారరు !

స—పాదము కాంతము. పాదము కాంతము.

కా. కైకేయావచనంబులకొదకరభక్తుభర్త యొక్కింకనే
పే కాంతెం బహుమోహముం గ్రుధ నిరూపింపంగఁ జోరార్థితుం
డొకార్పణ్యభురంధరుండు కరగంబొరత్నముంబోలె దూ
ర్వాకాండంబులఁబోలె దావిడిచె హా ప్రాణంబుల స్వెండియిన్.

గం—మఃశి యిప్పుడు రామచంద్రునియందు సీతాలక్ష్మణులవృత్తి యెటువంటిది ?

స—నడురేయి చందురునందుఁ జంద్రికాప్రసాదములది యెట్టియో యట్టిదే.

గం—[స్వ] రామునితోడఁగూడ వెలువడి రన నుడువబడుచున్నది. [ప్ర] సఖ! ఇంచుక
సేదదేలుచున్నాను. అంతవఱకు నీవచనామృతముచేత. త్సణమయినను రామచంద్ర
వియోగము ననుభవించుటకు నైఁచనోబనిది మాజానకి.

స—ఇది యిట్లే. ఓసీ ! సీతా ! నాతల్లులను గొలుచుచుఁ గొన్నిదినములు గడపుము.
ఇట్లని రామచంద్రునిచే జెప్పఁబడినదియై జానకి మూర్ఛియైను. ఎట్లనఁగా, బంధు
జనులచేతఁ దేబడిన చల్లని నీటిబొట్టచేతఁ దడువఁబడినదైనను దెప్పిరిల్లదయ్యె.

య—మఱెందుచేత మూర్ఛదేతెను ?

స—అమృతవాహిని. వనంబునకు నాతోడఁ, జనుదేరవె రామరో
యనునిరామవాక్యంబె, వినుతామృత మాటచేన్.

య—మఱి రామలక్ష్మణులకు నేమేని సమాలాపము జరిగెనా ?

స—జరిగెను. రామునిచే జెప్పఁబడినదిగదా !

ఆ. కడపుమిచ్చ కన్నగవ మూసికొంచును, గొన్నియేండ్లు బంధుసన్నిధాన
నన్నుఁబోలె కీలనన్ను తుభరతునిఁ గొలుచుచుండు మిచ్చ గుణభరితుని.
లక్ష్మణునిచేతనుం జెప్పఁబడినది.

క. నీతోడఁగూడ నాకాఁ, బ్రీతిన్నాలుగుయగములు వెన నలుజాముల్
నీతోడఁగూడకున్ననొ, యశాకస్తన్వంతరంబు లన్నియె యేండ్లున్.
మఱియును.

క. నీనంగలి నుఖనగునా, కాసంవత్సరసమంబు లాకల్పంబుల్
నీనంగలిఁ గన కలునా, కా నమలేకల్పసమము లాలొదించన్.

గం—మఱి కాసల్యచే రామభద్రుఁడేమైన కిక్కిరుండయ్యెనా ?

స—అయ్యెను. ఆమె, పత్నీ ! రామభద్ర ! జానకి నని యర్థోక్తి చెప్పఁగానే, కన్నీరును
దగ్గర్తీయఁ గలది యగుచు నిట్లు చెప్పినది. జానకినిఁ జూచుటకే యిట్లు లుండ,
లక్ష్మణుం జూచుటకు నీ వెట్టివాడవు ? కాఁబట్టి యిదే నిన్నుఁ గోరుచున్నదానను.

క. అగుమిదుగ్ధముఖునెడన్, సుగుణునెడన్ లక్ష్మణునెడ నుదయించె పరయం
దగు రాజ్యసూక్ష్మముకంటెన్, మిగులఁగనీవధికుండె పని మెలఁగెడునికఁడే.
రాముడు చెప్పెను పీయమ్మ ! నాకుం బ్రాణపదుడైన నీనియందునుం దక్షిణుండ
వపు మని శిక్షింపఁదగు.

గం—అది మొదలుగ రామభద్రునకు సహజసౌందర్యమే యాభరణమా ?

స—వేటొకటిగూడ. రామభద్రుడు సర్వాభరణములను వదలుచుచు గౌనల్యచే నిట్లు
గోరఁబడియెను.

క. మైథిలిమంగళలక్ష్మికి, నాదటహస్తావలంబనార్థముగా నీ
శ్రీదమురతనపుటుంగర, మేదకుమోవత్స రామ హితమిది గనుమా.

[వెండియు నశేషంబుగ] వేటొందుచు నీకు జెప్పెద ధీరురాలవగుచు నినుము.

గం—ఇంతవఱకు వినుచున్నదాననైన నన్ను నధీరురాలని యేల శంకించుచున్నావు ?

స—చ. ప్రముదితవక్త్రశోభ కలరామునికిం జడలదై లక్ష్మణుం
డమరఁగ మదైమొగ్గ లన నగ్గలమైన నిశాశ్రువీందులన్
శ్రమమునఁ దప్పి లోకమె భృశంబుగ శోకముఁ బాల్చునట్లుగా
నమయకచ్చెల్ల యెచుచు నాదట నాడెద నీడెఁబోడుముల్.

య—తరువాతఁ దరువాత.

స—అంతట సప్రణయంబుగం బంధుజనులచే రామభద్రుం డిట్లు తెలుపఁబడియె.

ఆ సీత చాలబాల చిఱుతవారలు మీరు, దక్కిణంపుదిక్కు దైత్యనిలయ
మందువలనఁ జెప్పుదుమయ్య వత్సలతచేఁ, జనకుమీవవాచికి నీక రామ.
అంతటం దద్దిశంగూర్చియె.

క. పురజననయసార్పితనూ, పరకువలయదామమూని వడిఁ జనె రాముం
డురుసురమురజద్విగుణిత, గురుగుణరసముష్ణకార్జ్యశోదండుండై.

య—వెండియు వేలుపునుదైలసద్వరకుఁ గత మెద్ది ?

స—సఖి ! గంభీరముగా మ్రోయు సురమృదంగంబులచేత గంభీరమైన విషయమే
నూచింపఁబడుచున్నది.

య—చుట్టములచేత జానకి యేమైనను బోధింపఁబడినదా ?

స—అమ్మా ! తత్పరీక్షింపమిది.

క. వనవాసోత్క్రంతుండగు, తనపతితోఁగూడఁ జనుచు భరణీనుతయే
తనమంజూలమండీర, న్వనమున బందులకుఁబె సాధుచరితహ్నున్.
ఇంతవఱకు జరిగెను.

చ. ముచజనునాఘవెన్కఁ జొరిఁ బూనిక వేగముగానె యేగునా

జనకజయంఘ్రులం గిలనచ్చవులం గనుబాంధవాక్షులక
గొనబయి కాకరాలెఁ గడు గొప్పగ నశ్రులు శీతలాష్టముల్
గనులెనుము త్రియంబు లనఁగా నటు లేల ఘటిల్లెనో కనన్.

గం—హర్ష విహదములనిలసిక మిది. [వెండియు నకౌతుకంబుగ] యుక్తము. అబ్బడు
సుఖభోగమును నుమిత్రయుఁ జిన్నవాడైన లక్ష్మణునిచే నపేక్షింపఁబడలేదా ?
న—కోరఁబడినవే.

ఆ. శెద్దయన్నవెంటఁ బృథుకక్షిఁ జనువాని, కయ్యయోధ్య యయ్యె నడవి మఱియు
భోగ మెల్ల రామభూమిశ్వరుండె నుమిత్రనశ్చవిత్త ధాత్రిపుత్రి.

య—సులక్షణుడైన లక్ష్మణున కిది దగియున్నది.

గం—నఖ ! కైకేయావచన మిదే భరతునకు ననుమతమా ?

న—మేనమామయింటినుండివచ్చిన భరతునకుం కైకకును నమాలావమే యిటు స్ఫుట
మయిన యుక్తము.

య—మఱి యది యెట్టిది ?

కా. అమ్మా యెక్కడి కేగఁ దండ్రి నుత యింద్రాస్థాని కేలా వియో
గమ్ముం గల్గఁగ నాత్మపుత్రునిది పోఁగా నేల యాకం డర
ఞ్చిమ్ముగూర్చి నృపోక్తి నాతఁ డెటు లన్యాయంబుగం బల్కె వా
క్యమే బంధముగాఁగ నాదిఫలమే మా నీకు రాజ్యం బయో.

గం—మఱి యిప్పు డిక్కడ రాజ్యధరుఁ డెవ్వఁడు ?

న—క. కమలాబంకృతములు మణి, రమణీయంబులు నఖిలనరప్రణతంబుల్
విమలములు రాజ్యధరములు,

గం—అ దేమి, (రాజ్యధరులు) భరతకృతముల్లా ?

న—పాపము కాంతము, పాపము కాంతము.

గం—మఱి యవి యెవి ?

న— క్రమముగ క్రీరామపాదుకారత్నంబుల్.

గం—బిడ్డఁడా ! భరతుఁడా ! స్వీయశీలసలిలముచేత నీతల్లియొక్కయు నక్షిప్తపంకమును
గడిగినవాడవు.

య—అంకట నంకట.

న—అటుపిమ్మటనో, తద్వృత్తాంత నిరూపణముకొఱకు నిజకమలవనవాని కలహంసము
నాచేతఁ బంపఁబడెను.

హంసము—[ప్రవేశించి] అర్జునారా ! ఇక నా ప్రణామము.

అందఱు, కోమలకంఠా ! మంగళమందిరుడ వగుము.

గం—నాబిడ్డలయొక్క సంచార చరితములను మొనఱిసుకి తువవఱకుఁ జెప్పుము.

హం—మ. తను వెన్నంటినబాలులం బరువడికొ దామాన్ని విమ్నాల నాకొ
మునుము స్నేగె విరాగిసద్గుణుండు రాముం డొక్క డొక్కమృడికొ
జనియెకొ సీతయుం దద్విభూతి యనఁగా సంతృప్తయై వెన్న వే
డ్డను బోయెకొ బిదప న్నుమిత్రసుతుండుకొ గాఢప్రమోదాత్తి నాన్.

అంతటఁ బథికజనులచేత వత్సవర్గము ప్రణయమధురముగఁ జెప్పఁబడియెను.

చ. సితలల మున్నమంబు నయి చెన్నలరారెను దారి మార్గవ
ప్రకటనకాద్యలం బిలయు వాహిని ప్రబ్బలి గల్గి చల్లవై
నికటమునందు ముం దలరు నీరజిసీతుముదిన్యుపేతమై
వికటమునై మరాళరవవిభ్రమ మైననరస్స లెస్సగన్.
మఱియును,

ర. కనుఁగొను మిదె శీతచ్ఛాయంబుకొ తీరదురుమధుకీకరమువటం
బు నిదియె యమితస్వచ్ఛ స్వల్పస్ఫురితలహరివాహినిబాగా
బెనుపొందినయది వెండియుం దుప్రైదసిండు లలియవలపుల కిష్టే
యనఁ దామరతంబర గలదికొల నహహః తామరతంబరగాన్.

గం—అహ ! తెరువునడక బడలిక నుడుపు నవి తెరువరులవలుకులు.

య—తరువాతఁ దరువాత.

హం—తర్వాతఁ బ్రాణనాథుని వెనువెంట జానకి చనుచున్నది.

మ. హరిణంబుం గని భీతముం గురుదరూయత్రాత్త యై తిన్నఁగా
హరిణాక్షిమణి సీత స్వాంతుకముచే నాల్తేశ్వరేహ్వానముకొ
వరలీలాత్తి మణుంగిడెకొ వరిమడికొ స్వశ్రోత్రభూషాయిత
స్ఫురితం బొ వరిమొల్కొ గైకొని యిడెకొ సొంపొందఁగా నింపుగన్.

గం—ఈవిధమునఁ గనికరింపఁదగినది నాదునుద్దబిడ్డ.

హం—ఇంకను,

మ. ప్రియమారంగ సరస్వటంబున నదీహృత్ప్రేక్షకతంబందును
ప్రియు నొక్కింతయుం బాయఁజాలనిది యౌ శ్రీచక్రవాకాంగనం
9

దయవారం గని దారి చారక బ్ర మోదంబుం గనెన్ రామన

ద్వయితారత్నము సీతయాత్మ గుణయు క్తప్రీతియు కంటె కా.

గం—అంతవఱకు నాబిడ్డలనడవదులు, నడకబడలిక నుడుపునదియా ?

హం—మఱి ప్రయాణశ్రమ మెట్టిది ?

స—చ. అలరిగ సెండ యుండంగ నె యో బయనం బదియైన మెండుగా

నిలుకడ గల్గుచుండెడును నీరజబంధుని డాలు డీల్చడన్

వెలయు బ్రయాణము న్నటి రవిం గనలేమిరి గన్నుమూయుంగా

జలజిని వీడువట్టుగను జక్కంగ నెక్కిన టాను వక్కడన్.

హం—నిచ్చలు నడచు తెరువరులకు నిది నియతము గాదు.

గం—[సాతంకంబుగ] జానకీసుకుమారావయవములు బీరెండతాంకుడుం గూడ నెడ్డ

బుంగ తన్నది ?

హం—వెఱపు వలదు.

లే. ఎండమెండైన దాచంబు సెనయకుండు, మార్గమునయందు సీత క్షమాతనూజ

నల్లగల్గులదండడా బ్బుల్గుమీఱు, రాము తెప్పార్పకయె చూచు నామె గా.

గం—[నవార్దంబుగ] నఖి నరయూ! ప్రియతమ స్నేహశీతల యయిన సీతయే కా దా

చేత మనమును మనుచున్నాము.

స—ఈ వలదుచుచున్నాము.

హం—మఱియును.

లే. నేల బీరెండ మెండుగఁ గాలుచుండఁ, గర్మశాంగులకేనియుఁ గానిదారి

స్నేహసంభృతయాటచే త్పిలిజవలిచ, దాంకితత్వతలము శీత మనుచుఁ దలఁచె.

య—పీతండ్రి ! జగముచుట్టమా ! నీవంగడముచందును గనికరములేనివాడవుగా నున్నావు.

స—పీడేది ! క్షమా ! నీహాకునందును నిర్దయ వగుచున్నావు.

గం—ఈ యిరువుర యుపాలంభముచే జాలు. స్నేహనుగూప్రవృత్తులు మహాభూ. వృత్తులుగావుగా ?

హం—కా. క్రాంతక్రాంతయు నయ్యు సీత పలికి నంసేవ సేసెం గడున్

వింత ల్లాంగను వల్కలాంచలమున నిన్నంగ పిచోపుగా

నంకరాముండు విశ్రమాంబుముఖుండై యాజానకిత్వప్తిచే

క్రాంతక్రాంతుండ యయ్యె వెండియుఁ బథిక్రాంతిం గనం డేమియన్.

గం—అహో ! వినయముయొక్క మనోజ్ఞత !

స—తరువాతఁ దర్వాత.

హం—ఉ. చేరువ రాఁగ మన్ని మును జెప్పెరఁ గొన్నియె యజ్ఞ లేక
 చ్చారుకరమునుండి నొని చాపము డస్సినప్రాణకాంతునికొ
 ధీరసహోదరాన్నితునిఁ దిన్నగఁ గెంజిగురాకులం దగం
 గా రహి నీచు నీత విభూత్యగమంచితవైజయంతినాన్.

ఇదియు చేమో సరసము నీకు విన్నవించుచున్నాను.

చ ఖిలీనుతచేత వీవలడుకెంజిగురాకులచల్లగాలి త
 త్తిలిపతిపుత్రయుగ్మకము చెంబలఁ జెప్పుటఁ బాప నోపెఁ గా
 ని తగఁ దదీయశోకభవనిర్గతచేత్రజలంబు మాన్చు దా
 కతమున నద్ది సౌఖ్యజనుకంబుగ నయ్యును దుఃఖదంబె కా.
 ఇంతియ కాదు.

కా. ప్రత్యావాసమునందు లక్షణుండు సర్వస్తుత్యశీక్రావచే
 నత్యంతంబు భజించ నింపుమెయిఁ ద్యక్తాయానుఁ డా రాముఁ డా
 నత్యంతం దని మేషబాష్పయుతసింహం గాంచ సౌమిత్రి త్య
 క్తాత్యాయానుండు శీతలాత్మకుండె యై కన్పట్టు నెప్పుట్టునన్.

గం—రఘుకులీనులయొక్క సముచిత ప్రణయపేశలత చెప్పబడ నేల ? విద్వలచేత రఘు
 రాష్ట్ర మెన్నిదినములు గడవ దాటఁబడెను.

హం—రాఘవుల యాధిపత్య మె ట్టెఱుంగనిదాన వపుచున్నావు ?

కా. వీరల్లాస్వరసావనమ్రవరపృథ్వీపాలమాభ్యజ్ఞుల
 శ్రీరత్నస్ఫురదంకుమాంసలవదప్రేఖన్నఖప్రాంకితుల్
 దూరోన్ముక్తచతుస్సముద్రలహరీతోద్యాత్మకుక్తిస్థల
 ద్రారాజద్వరకుక్తిభూవలయమున్ దాల్చి భరామండలిన్.

ఉత్తరశోసలముల మూడునాలుగునాళ్లలో దాటిరి.

స—తరువాతఁ దర్వాత.

హం—అంతటం ద్రిపురదమనమాలిమాలిక వృందాకిని ద్వరితంబుగఁ గలింగిరి
 కరిత్రకాండగండమదధారోదారం గాళిందినిం దాటిరి.

గం—[జనాంతికముగ] సఖి ! కాళిందీ ! నీవు నా శేది తెలిపితివో యది యిది.

స—విదపఁ బిదప.

ఆంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటకము

హం—అంతట, వ్యాధయూహ విదళిత వింధ్యాద్రి కుంభికుంభస్థల గళితములైన మత్తైముల మొత్తములే మొగ్గులుగాఁ గల లీలగలగల కాఱడపులే వలువలుగాఁ గలిగిన నర్పదను దాటి, చంచలకర్ణాంచల సురభిళ శుండాల గండ చలిత సహచర సమాగమమువలన సమ్రాద మైనసిన యాడుదుమైదల యిమ్మయిన ధుంకారమ్ముచే రమ్మమైన గోదావరీసవిధమనకుఁ జరిరి.

య—అయ్యో! అయ్యో! అయ్యోడఁగద, లంకయొడయుని చెట్లెలు క్రొవ్వినది చుప్పనాని యను నొక్కరొక్కసి తెరలాడుచున్నది.

హం—మిక్కిలి క్రొవ్విన దని వక్కాణింపవగు. ఇప్పుడుగదా యది లక్షణకాక్షియమ్మునఁ గోయఁబడిన లసముక్కుయొక్క నల్ల యను కల్లు నానినది.

య—[సహర్షంబుగ] దాని సఖామునికు నిది దగినదే.

గం—[స్వ] ఇది యేదో యనర్థాంతరము గాఁదగినది. [ప్ర.] దానిని విని జనసౌఖ్యనివాసులైన రాక్షసులసమూహా మేమి నేసెను?

హం—కత్తుల విండ్లం గైకొని రామభద్రుని కభిముఖముగఁ గదలెను.

గం—[స్వ.] విప్రుటఁ బిప్రుట.

హం—అటుపిమ్మట, సౌమిత్రిచే రామభద్రుఁడు విన్నవింపఁబడెను. ఆర్యా!

క. రిక్కసుచెలియలిమెత్తని, ముక్కు దఱిగి నల్లయందు మునిగి పడుచుతో

మిక్కిలి మెఱసెడు నాయది, యిక్కత్తి నిశాఠర్పాటహింసకుఁ దివురున్.

రామభద్రునిచే జెప్పఁబడెను. వత్సా! అబలాజనము ప్రకృతిభిదపుగదా! అందుచేత సీతతోడఁగూడిన పర్ణకాలనే నీవు కత్తిని ల్లికొని కాపాడుచుండుము. “నేను శీత్రముగా,” అని యర్హత్యయందే, మానవాదసమూహమ్ము సమ్ముఖమ్ముగఁ జనుడంచెను.

క. అంతట మహూర్తమాత్రన, సంతయు జయలీలచే రహిం బిల్వబడెన్

కాంతుఁడు లక్షణండు,

స—[సహర్షంబుగ] రామభద్రునిచేతనా?

హం—కాదుకాదు.

స—భగవతి భాగిరథి! నన్నుఁ గాపాడు కాపాడుము. రాక్షససమూహము చేసినచెప్పనో!

హం— అరితలి, గంతుకొనఁగ నులియురామకార్డుకమణిచేన్.

గం—ప్రథమక్షణమున నగపఱుపఁబడిన బీరండగల దిది యమృతవృష్టి గాదు.

య—తర్వాతఁ దర్వాత.

హం—అంతట సంతుష్టులైన సంయములచేఁ బలకఁబడిన సాధువాదములను విను వినోదముచేఁ గొన్నాళ్లు గడచెను.

చ. పరకురువిందశ్రేష్ఠము ప్రవాళవిమాణము మాక్తికోల్లిన
ద్దురుతరచిత్రమండనము కోమలహాటకకాయమై యహా
హరిణము గల్గె నొండడవి సంతట భూరిమనోహరంబు సరి
చరదమరాగమోయనంగ జంగమరోహణశైలమో యనన్.

గం—తరువాతఁ దరువాత.

హం—తర్వాత.

తే. భూజితానమశరవాఙ్ముగన జాప, విజితయవతీవరభూయవిభ్రమముగ
సీతకదకంటిచూడ్చి ఓం శేరి దాని, రాముండుచు నీసితోత్పలశ్యాముండు మఱి.

గం—తర్వాతఁ దర్వాత.

హం—కా. భీతార్తం బయి యార్పు నామృగముతో వేగంబై యేగంగ శ్రీ
సీతాకాంతదిస్వాంతమాతురతతో శ్రీలక్ష్మణుండుం ధను
స్సీతుండైచ నియెం దదాశ్రమము రక్షింపంగ నందుండక
శ్రీతిం వ్రీలిని పచ్చె నచ్చటి కహా భిక్షుం డొకం డెవ్వఁడో.

గం—[తనలో] అందువలన నిది యనర్థనాటకమునకుఁ బూర్వరంగకల్పనమువలె నని
భావించుచున్నాను. [ప్ర] అంత నంత.

హం—అంత.

ఉ. ఆకడ రాముండుల్లి తదయన్ హరిణాంగమునందు బాణమున్
వీకను వేసె లక్ష్మణుండు వేగగ వచ్చె సభర్తుఁ డన్నయై
ప్రాకటభక్తి సీత యిడెత్తైత్తము భిక్షువుకేల లీల నే
నాకనమందునుండి యొకయచ్చడె కంటిని దీని సంతయన్.

స—[బొత్తుకృమను పృక్షీకరించుచున్నది.] అంతట నంతట.

హం—మఱియు నేను,

చ. కనకమృగంబుగాశ్రమన గ్రద్దరిము ల్గిదిపాటుఁ గాంచుటన్
గనికర మొందుడెండమునఁ గానఁగనేరక చూపుఁ ద్రిప్పికొం
చును నిలిపుత్రము న్నుపలిసోమునివృత్తము సీతుఁ డెల్ల గొ
బ్బున నిటసితటి వ్విగితిఁ బుణ్యదయోనరయూ సరస్వతీ.

కావున మీరు ఈ దివ్యవారియందు వాల నాకనుజ్ఞ నిండు. అలసినదానను.

గం—క. తిరముగ నలరుము శుచిజల, మరవిందవికాసముగలయంచితసరసిన్
బురతరుణిచరణరణ, ద్వరనూపురహాటితోత్కృతన్ హంసకమా.

హం—[నమస్కరించి నిష్క్రమించెను.]

స—భాగీరథీ ! ఈ నూపురోద్దేశముచే జెప్పబడిన వృత్తాంతముచేత దానిచే మహిమ
బడిన దేమో యొకటి నాచేతక దలఁపఁబడుచున్నది.

గం—అది యెటువంటిది ?

స—ఎటువంటి దనఁగా, అడవికి వెడలునపుడు, పతివ్రతాశిరోమణియైన యరుంధతి
యంచలజోడు చేతఁ బట్టుకొని పుడమిపట్టి సాదరంబుగ నీమాటఁ జెప్పెను.

చ హరిద్రగంగనామణి యుగంధికము ల్గద యిన్ని యందియల్
పరఃపణిమండితంబులు వలన్ స్పృహఁ స్పృహఁ ల్గరింపుమీ
విరహముఁ గాంచ రెట్లు బలి ప్రీతికె పాత్రము తాడు రింతులీ
స్ఫురదురుహపురప్రవరము ల్గరించిన వీనికైచేన్.

నీత, ఆరితి నే చేసినది.

గం—బ్రతికిని. నాయుండుఁజెలికలై వసివ్వనకాధర్మిణి సత్యవాదిని. కాఁబట్టి యీ
వృత్తాంతమంతయును రఘుపతివత్సలుఁడైన సాగరునకు విన్నవించఁబోదము. [అని
పరిక్రమించుచున్నారు.]

గం—[నవిన్యాయముగ] ఓసీ ! ప్రవాహజవాతిశయముచేతక, దూరముగఁ జెచ్చెర వచ్చి
నాగము. ఇఁడుగో గోదావరీనూచయం డగుచు సాగరుం దేమో మాటాడు
చున్నాఁడు మనము వేలాతమాతముమాటుననుండి తదవృత్తాంతము నాలకింతము.

[అతఁడు, గోదావరీసాగరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సాగరుండు—తరువాతఁ దరువాత.

స—తదవృత్తాంత మిటను నేల చెప్పబడుచున్నది ?

య—అంచచేతఁ దలఁపఁబడనియది యెదో యదే యగుఁ గాఁబోలు.

గో—కా. రామోస్తుతకరప్రభిన్నతనునిర్మద్రక్తసంసిక్తమై
హేమాంగం బగునాకు రంగ మపు డాయె న్నోకుమారీచుడే
యామస్కర్మధముండు రావణుండుగా నయ్యెం దకాన్యండు ను
క్రియక్కుండలమండితుండును మదోదే కాతిలేకుండు నై.

గం—హా ! హతలమైతిమి. [విమర్శించి,] ఏన నేమి ? అంచలదోయి గలదు.

సా—[నసంభ్రమంబుగ] అంతవఱకు మంచిన్నది నిశాచరునిచేత దాఁకఁబడ కున్నదా ?

గో—అట్లేకదా !

చ. దనుజానికేలు దాఁకమికిఁ దా ననమాయయొసంగినట్టి న

ద్విసుతతరాంగరాగమునవెల్వడి వెల్లొకఁడంటరాని వే

అనగ వెలుంగుచుం గువలయచ్చదశీతముగానె యై తనం
తనె వెన నీతఁ గ్రమ్మెరు ఘనమ్ము దటిత్తు ననంగ నత్తఱిన్.

సా—[సహర్షంబుగ] అంత సంత.

గో—అంతట, పరుణమం త్రచింతనముచేత సమానీతమైన నూనన జలదశకలము చే
నిచోళితహస్తం డగుచు నంటకయే,

కా. హానాథా రఘువాళ సాధుజనరక్షా దుష్టసంశిక్షకా
ప్రాణేశా జగదేశపీఠ కరుణాపాఘోధి శ్రీరామ నీ
దాని న్నన్ను నుపేక్ష నేనుదగునే ధర్మజ్ఞ యంచుం బొరిం
దీనత్వంబునఁ బల్కునీతఁ గొని పక్షిగ్రీవుఁ డేగె న్నిన్.

స—[సదిహెదంబుగ] భాగీరథి ! మనయభాగ్యమువలన నరుంధతివాక్కులు గూడ
మృదగాఁ గలవు.

గం—కావు కావు.

సా—[సదిహెదంబుగ] అంత సంత.

గో—అంత నత్వంతోన్నత శిఖరి శిఖరనికాంతుఁడును, శకుంతరాజును నగు జటాయువు
దారి నడ్డగించి సాటోపంబుగ దకాన్య నుద్దేశించి యిట్లు వచించెను.

కా. ఓరి పాపుఁడ నేఁ గనుంగొనఁగ రామోర్వికరామక్ మారిం
తేరా చార్యముచే గిరిశ్వరశిరస్థేందూల్లసద్రేఖ నాక్
ఘోరాస్తన్నఖరాళి నీతలల నేఁ గ్రోధోద్ధతిం ద్రుంచి ని
న్నేరా పంపెదఁ దక్కువర్ణుఁ డమృతాస్వితోరగంబుంబరెన్.

గం—ఇది నూపురప్రభావము.

సా—[సహర్షంబుగ] పిమ్మటఁ బిమ్మట.

గో—లే. ఆజ్ఞటాయువుతన్నుల సంతరావ,జునకు రక్తసిక్తంబయి తనువు ప్రిదిలే
రథము హేమాభరణము ధరానుతాప్తి, జనితనితతమనోరథముచు గ్రచుమున.

సా—అంతట సంతట.

గో—అంతట, నిశితసఖిని స్త్రింశనీపాతభీకరమైన సమరసంరంభంబున విజృంభమాణుండగు
రావణునియొక్క యొక్క కేల సంభ్రమాకులయై యున్న యాకెడి.

లే. క్షణము లేదుగదా జనకజదియందె

క్రందనము నేయు చిలఁ బడెఁ గరుణముగను

గం—అయ్యో ! ఇపు డవసీతాకుల మైతిమి,

గో— నిలనిలుము చచ్చితిని నివు ఖలయనుచును

ఖడ్గహతుడై జటాయువుకొ డమను బడియె.

సా—హా ! బిడ్డా ! సీతా ! ఇప్పుడు దానవునిచే గొనిపోబడుచున్నదానవా ? [అని, మూగ్నిట్లుచున్నాడు].

గం—[చెప్పెర వచ్చి వీచీపటాంచలముచే వీచుచు] జేవా ! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

సా—[ఊరడిల్లి, ఎట్టికడం గంగయూ గాళిందియు నరయువును? అందువలన నన్నం దఱుం బట్టుకొనుండు. వంతవఱదచే నేను గొట్టుకొనిపోవుచున్నాను.

గం—భయంపడ నేల ?

తే. సంపదలును దురాత్మల కింపునిడవు, తుదకు నావదలనె యిడి తొలగఁ గాన

నాపదలును మహాత్ముల కడలు నిడవు, తుదకు సంపద లిడుటచే నిది తగుగద.

సా—గోదావరీ ! రామభద్రునివృత్తాంత మెటువంటిది ?

గో—రామభద్రుడో,

వసంతతిలక. హాకన్ని హావిధనమాననయంచు దుశభా

పేతుండనై పలుకు చేదుపు దోఁప సామి

ప్రీతుండెయైనదక యే పెదలంగ నెట్టో

సీతేతుఁ డేగఁ గలశినుతదిక్కుఖండై.

స—నఖ గోదావరీ ! ఆ నూపురముయొక్క వృత్తాంతము నెఱుంగుదువా ?

గో—దానిని దీసికొని యెదో యొకక్రాంతి ఋశ్యమూకవర్ష తాళిముఖముగ నరిగిన దని వనజేవతాముఖమున నేను వింటిని. [నేపథ్యంబుందు,] నఖ కాళిందీ! వర్ధిల్లుచున్నావు.

య—మఱి యిట్లు సూచీశలాకాశల్యక్షతములైన నాగోళ్లను లత్తుక రసముచే దడుపు చున్నవా రెవరు ?

తుంగభద్ర—[ప్రవేశించి, విలీకించి,] కాంతాజనవరివృతుఁ డగుచు సాగరుఁ డిట నెటు లున్నాడు ? [ముందఱికి వచ్చి,] జేవుండు నర్వోత్కృష్టఁ డవుత.

సా—తుంగభద్రా ! కాళిందీవర్ధనము నంతయుం జెప్పుము చెప్పుము.

తుం—సోదరుండైన నుగ్రీవునియొక్క వానరరాజ్యలాభముచేత.

య—ఇప్పుడు వీరెంతోడను, గండముతోడను గూడుకొన్న రెండుప్రక్కలు గలదాన నగుచున్నాను.

సా—వానిచే బాలింపఁబడు రాజ్యలక్ష్మి యెట్లు నుగ్రీవుని బొందెను ?

తుం—విల వారికథ యిప్పుడు ? సీతాపదగళితమాఖర రత్ననూపురప్రదానమున నమిక్

గెమ్మది రామభద్రుడు దూడ, భక్తుడైన తనకొనుగ్రీవుని నమస్కించిన మాను
మంటుం దప్పుగిది యత్నించెను. ఎట్లన, ఆయత్నమువలన

కా. లీలామత్రముచే వధించి మును వారికొ బ్రాణిలేదెలెలె
శ్రీరాముండు వలీముఖేపదవించి జెప్పించి నుగ్రీవుని
శూరత్వంబున మిత్రశత్రు సలిమారు న్నాకమొందించె న
ధీశత్వంబున నాత్మగోత్రపతి నందించెన్ హరి స్తోవమున్.

సా.—అంత నుగ్రీవుడె ప్రత్యుపకార మేమి సేసెను ?

తా.—అంత నతడెను.

చ. వనమఱి కంది తుంది కడువాడినచంపకమాలవోలె బొ
త్పినగక యుండుసీతను మహి న్నెదకుం డెటనేని మాన కం
చు నముదితాధ్వముం దెలిసి శూరుల నీలనలాంగదాదుల
వెనక జనుదేరుం డెంచు బనిపెన్ మానుమస్తుఖు లేగి రాకపుల్.

సా.—ఇప్పుడు బ్రదికితిని.

గో.—ఈ వాకడవా? ఈచకలలోకమును.

సా.—ఇది యిట్టే. సకలజన కుముదానందకరుడుగదా, రామచంద్రుడు. ఇంద్రే యం
తయుం దిలకింపుము.

ఉ. ఉండెడు నీభగీరథజయు న్నవిశాసరయూసరిద్వారల్
మొండగుకూర్చి గూడుకొని మిక్కిలి న న్నలరించువారు నీ
దొండనె నేను సాగరుండ యుక్తముగా రిఘువంశపక్షమే
యుండినమాకు రామనిశుభోదయభావ మెసంగు టబ్రమే.

[మీఁడు సూచి, సాశ్చర్యంబుగ,]

మ. పదిధారాదితపక్షము ల్లద గిరుల్ భావించుగా నన్నియొక
భువి మైనాకుం డొకండు నావయసునకొ బొ మన్నియుండుం గదా
యెవడో వీర డిట నన్ను దాఁటెనుం గరం చేబొంది గుర్వంగుండై
యివపుంగొండయొ వింజపున్దలయొ యూహించుంగ రాజేమియన్.

కావున వీర డెవడో యంతయు నిరూపితము రండు [అని, యందఱున్నిష్క్రమించు
చున్నారు.

ఇది, పంచమాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్న రాఘవ నాటకము

షష్ఠాంకము.

[అంకట, రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాముడు—కా. సోమి త్రి ద్రుతలంబు నీరవలయుం జందాంకుఁ డేచుం గడున్

లక్ష్మణుడు— రామా రాతిరిస్త్రాద్ధు నుద్దియెది రేరా జీతఁడే రాజిలున్

రా— సోముం డీతఁ డటంచు నెట్లెఱిఁగితో ?

ల—[సప్రత్యభిజ్ఞంబుగ] చూపట్టుటం జింక యిందు,

రా—[సానున్వరణంబుగ, సకరుణంబుగ,]

ఓ మల్లెయిని! హామృగాక్ష! యెట నుండో ద్వాముఖి! జానకి.

[వెండియు నవలొకించి,] అయ్యో! అభీకసంతాపముచేత మోసపోతిని. ఆకాశముపైకి

నెక్కుచున్న రోహిణీనృదయచందనుఁడు చంద్రుఁడావీడు? [చందురుం దిలకించి,]

చ. అమృతకరుండ నీకరము లారయఁ గైరవబాంధవంబుతా

నమరెమ జాగరూకములె యై భువనాభివిప్లవేష్టల

నమమలిఁ జెప్పవేల యది క్యామ మదీయ నసించు నెక్కడన్

[విమర్శించి]నమృగుఁడ వాడు నీ విక నిశాచరుఁ డాదువు చందమామవే.

ల—[తనలో] కట్టా! వనటయల యె ట్టిహాననీయనిమానసంబునుం బొరలించుచున్నది?

అటులవుటవలన, వేఱునిషయముమీఁదికి నరుగఁ జేయుదును [ప్రకాశంబుగ] అన్నా!

ఇటఁ గాంచుము. ఇదె, చంచలచంచూపుటముచేఁ ద్రావఁబడుచున్న యమృతకరకర

నికరము గలది, నెన్నెల పులుఁగు.

రా—[విలొకించి]

మ. మును నీచేడియతోడఁ గూడుకొని సోము న్నాని యేదానిచ

క్కునిచెక్కిళ్ల దిడాలు గ్రోలితిని వేడ్కం జూడ్కికిం బండుకై

తనరంగా నలసీతనెమ్మెగముఁ జెంతన్నాకుఁ గాన్పించి ధ

న్యూనిఁజేయంగఁడె నన్ను నన్నద్విజమాజ్యోత్సాన్నిప్రియోత్తంసమా.

ల—అన్నా! ఈకడ నాలొకింపుము. ఇదే శరత్కృతయు, సుధాకరకరకరంబిత తరం

గయు నగు తరంగిణి,

రా—[కనుంగొని,]

క. కట్టాలిని నీవలెనె, యల్లలన. కురంగనయనయందుం గృళకణ్
నల్లలితపు సహజముకీ, తోల్లసికపు నీత దావ మొందు న్నటియున్.

ల—ఇక్కడఁ జూడుము. నగము విచ్చిన నల్లగలువ మొగ్గనడును నడఁగియున్న దిదిగో
గండుదుమైద.

రా—[చూచి,]

మ. వికసల్లాచనరోచిరాశిలహరీశీతంబు లామోదహా
త్రకము ట్లాదగుకర్ణపూరముల నాన్ధ్యల్ని కింది ద్రుతికే
బ్రకటింతీపుగదా మదంగనకు మిత్రత్వంబు సంధించి యా
యకమో మొందుఁ గనఁదగుం దెలుపుమయ్యా యన్న పుష్పంధయా.

ల—[తనలో] అన్న యిందాఁకం దీని నాలోకింప కున్నాఁడా?

రా—తమ్ముఁడా! ఇది యెట్టి పిట్ట!

క. ఇది కుంకుమరుచి వెలువలఁ, బొదలించును గాంచి లోనఁ బొరిరాగంబున్
నదితటమున నేడ్చెడు తన, ముదితను గనుఁ గాని కదియ మొఁయదు కరుణన్.

[నిరూపించి] అగుఁగద, యిది సహచరీ విరహవిదారిత హృదయము. పరాకము చక్రవా
కము. [నిశ్చలమిచ్చి] ఇది యొకఁడే తుల్యగుళిఖముచేత నాకున్నమానశీలము. కానిచో
నాకును దీనికిని సమానశీలక యేలాగున నగు ?

ఉ. ఈయదిచక్ర మిందు వుదయింపఁగనుం బ్రియవిప్రయోగమున్
జాయ మగండు రా ముఱియు నంగమసౌఖ్యముఁబొందుఁ బొందుగన్
జాయను బాసి గాసిపడు నాకన నెన్నొకొ యయ్యె నయ్యయో
యోయనదుగిఖదరింబులు విధూష్టకరోదయముల్ గ్రమంబుగన్.

ల—అన్నా! ఈకడ నాలోకింపుము. ముకుళిత నళిసీపరిసరానుసారి కలహంసకము.

రా—[కని] కనికరమున,

మ. గిలిగింత ల్పచరించి నన్నభిములం గీలించినం గోరకం
బులు రోజుంబులు బాగఱున్ మధుకరంబు ల్పాడమిం బద్ధినిం
గరుణాహీననిశేపాదహతి భంగస్తూర్భితాంగం గటా
కలహంసంబు గనుంగొనుం బలఁమఱున్ ధ్వాంతంబు ధ్వాంతంబునై.

[విమర్శించి, మెండియు నదిమొదలంబుగ] ఇటువంటివానికి సహచరీజనానుకరిపా శోమలము
మానసము మేలు. స్వభావకరినుండైన రామునితో కాదు.

ల—[తనలో,] ఎట్టిబృదును, అన్నమనమున జానకీమయ మింద్రజాలమన్నీ లించుచున్నది?

[తెరలో,] సఖా ! రత్న శేఖరా ! చిరకాలమున కగపడితివి.

ల—[ఆశ్చర్యించి,] ఇదియేమి? [నువ్వియుండెరలో] చెలికాడా! చంపకాపీడా! ఇది యి
నేసింకకాలమువఱకు నఖిలమాయానిధియగు, మాయావిదులలో నగ్రేనరుండును
మయ్యుండను దానవునియొక్క కూతురును, తనతోడఁబుట్టువు, నవు నామె న
రించుటకు లంకయందు నుసికొనియున్న చిత్రరూపుఁ డను దానవునివలన,
మయిన యాంధ్రజాలంబనఁ జెడిసినుచుంటిని.

ల—అవు నవి యెవరో యివివరు వివ్యాధుల నంపాదము.

[తెరలో] సఖా! రత్న శేఖరా! ఆహా! ఐన నదియేమో, నిజకళాదర్శనమును గావింపు

[తెరలో] చెలికాడా! చంపకాపీడా!

క. నరులకు నురాసురులకుం, గరుడోరగసిద్ధసాధ్యగంధర్వులకు

గర మరిది యైనచిత్రము, జెరవారంగఁ జూపు మెవనిపుత్ర మొనరెడున్.

అటుగానియొడ, వేజేల? లంకననునరించినదే యేదేని నవీనమును, నరనరమణీయ
యైన చరిత్రమును నీకుఁ గనఁబఱిచెద.

ల—అన్నా! ఇక్కడ నిడఁబడు నీయది యయతోపసితము ప్రేక్షణీయము ప్రేక్షణిక
రా—విసకయే.

గీ నీ కురవపుటంబెలనిడము విని, కల గి కలహంసలు కలకలమునేయ

లక్ష్యణపదాబ్జులులకాడలలితని లవు గౌతమీనైకములను గనుము నీక.

ల—అన్నా! ఎక్కడ? మఱి యిక్కడ గోదావరియు వైదేహియు?

రా—ఎట్లు ప్రతారితుండవైతి మతిభ్రమముచేత? కాసేని, కృతార్థకృతుండ నైన
దీనిచేగదా ?

అ. నీక లక్ష్యుండు గౌతమీతీరత, పోవనములఁ బార్శ్వములను బరంగఁ

గడపినాఁడ నిమిషకలన నెయ్యవి యట్టిదినము, లింక ముందు నొనరుపడెడు.

[మఱి ప్రత్యాకతోను,] కానీ !

క. ఇది వేనితోడఁ జూపెన్, ముదమున గోదావరియల మొత్తములసిరుల్

ముదితవియవి వచనసుధల్, గుదురుగఁ జెవి చేరలఁ జవిగొందునొ మఱలన్.

[తెరలో]

క. గోదావరి యో సొబగుండ, తాఁ దాల్పుం జేతను వెలిదామరగొడుగున్

ప్రొదిగనలవెలిసీపురు, నేదకయే వీచు నీకు నిది యరుదుగదా.

రా—[నవార్థంబుగ] ఆహా! అదే యిది, ప్రేయసీనమాలావము. ఆలాగుననే.

చ. పరిమిత మాట హృద్యమగువాగ్విభవంబో నుతోమలంబయా
 సరసము మాధురీధునిఁబ్రశంసిత మింకను నేమనం జనున్
 స్వరమన పీణియం దనరుపంచుఁడు బురణించుదీనికిన్
 పరకలకంఠకంఠరుతి వచ్చుడెడన్ శ్రుతివాదభూమియై.

[విలీకించి] ప్రియురాలు మఱి యెక్కడ? ఎట్టి యవృష్టచంద్రరేఖలు చంద్రా
 తపము? [అంతట వర్తిపఁబడఁగలప్రకారముగా జానికి ప్రవేశించుచున్నది.]

రా—[సావేగంబుగ] ప్రేమసీ! ఎట్లొచ్చితి కిచ్చితి? వచ్చితిని? [అని. కాంగిలిలో గోరు
 చున్నాఁడు.]

ల—అన్నా! విమిది యంద్రజాలమును నిన్నుం గలంచుచున్నది.

రా—[నిర్వర్ణించి,] ఆహా! విమిది నన్ను వేశవిశేషము! ఎట్లన్న
 మ. ఒకకేలం గయిలోబడెం దగ నతోకోర్వీజనచ్చాఖ వే
 రొకకేలం దినచంద్రమన్నరుచి యయ్యుం జెంప యంబొందెడున్
 నుకచంబున్ లులితంబునై పిఱుండుపై సొంపేదెడుం బొడ్డుచున్
 బ్రకటంబొగద పక్షలేఖదిగళద్వాపూరువున్నువై.

[వెండియు విభావించి,] తగు నిది యతోకకాఖను సఖునిబోలె నవలంబించి నిదుర
 బొందెనది. దీనికా?

చ. వికసింపిరీరజముగ భ్రమణం గయ గన్నదీయి ప్రా
 యకంబుతోమలంగము పశించు నహా శిథిలత్వ మొకయేన్

[వెండియు విమర్శించి,] తగు నిది మనస్సంతోషమునకు, స్వప్నమందుం దీనిచే నెవఁడో
 చూడఁబడినాఁడు. ఐహ, దీనికి,

ఇకఁ బలుకం గడంగనవు డెన్నఁబ్రవాళసుతోభం జెన్నగున్
 బ్రకటముగా ముదశ్రుకణవారము మాత్రికరాశి నాఁ దగున్.

సీత—[కనులు జెఱిచి] అయ్యో! ఏమి! ప్రాణిలాకము వేఱువిధముగా నున్నది! గోదా
 పరిజక్తర యెక్కడ? ఎక్కడ నల్లగలవవలె జామనిచాయనాఁడు రాముఁడు?
 లంకాపురి యెక్కడ? ఎక్కడ రాముఁడే మనుగడగాఁగల సీత? [అని మూర్ఛిల్లిపడు
 చున్నది.]

రా—[ఘోషిని గూర్చి,]

ఉ. దేనిని దాల్చి గర్భమున దివ్యపతిమణిరత్నగర్భనాఁ
 గా నుత్తవైతి సార్థకముగాఁగను గాంచిలి నామధేయమా
 మానినిసీత నీవయిం గ్లమంబునఁ బొర్లఁగఁ గాంచి యిండుకే
 మానునవేల ధాత్రుమతిమాలితో నర్వసహాఖ్య పీవె కా.

కావున దీనిఁ జేర్చు నిన్నే బ్రార్థించుచున్నాను. [విమర్శించి] కానిచో సీతార్థున నేమి ?

క. తనకూతురైనసీతకొ, జనవుమెయికో నేనఁజేర్చు నమకట్టవిదో
ఘనకరిన ప్రకృతికయో, తనదుబిడ్డయందునేని దయ యెటు లొడవున్.

అటు లవుటవలన దీనిసె యబ్యర్థించుచున్నాను. [అశోకకాఘంగార్చి]

మ. ఇది యింతయెశోకమా నిజసఖకొ శీఘ్రంబుగాఁ జేర్చు మి

బలనం బల్లచూ ప్రశంసము లల్లజల్లుచుం జల్లుగఁ

వెలయంగం దనకంటినిటి నిది మున్నీ పాదునం బోసి ని

న్నలరించెంగద ప్రత్యహంబును దయాయత్తైకచిత్తంబునన్.

[నసిపాదంబుగ,] ఏమి వినిపించుకొనకయే నిరాకరించినది యిది ఆహా! పలా!

కకృకజ్జిత. [దింపించి,] సఖ! జానకీ! డోఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

సీత—[డోఱడిల్లి,] ఎట్లు నాయొక్క నేస్తకత్తె ప్రజట యిక్కడ నున్నది?

ప్రి—చెల! ఆకాలమనోహరమయిన యీ సీముఖరేఖచే నూహించుచున్నాను మనో
జ్ఞమైనదాని చేనినో చూచినదాన పని.

సీత—చెల! ఇది యిట్లే. నే నిప్పుడు కలలో గోదావరిచే కేలఁ గైకొనఁబడిన యలతం
భుసీర్పించేను, వెల్లదామందెల్లిచేతను, కొలువఁబడి నామగనిఁ గనుఁగొంటిని.

ప్రి—[నకార్పంబుగ] సఖ! వర్ధిలైదవు, నువ్వన్నముగద యిది ?

సీ—[రట్టార్చి] చెల! ఆతనియందే యునుఁబడిన వగవు గలదానఁజైన నాకుఁ గల
యందు నమ్మిక యెటువంటిది?

ప్రి—చెప్పుము ఎట్లు చింతానవ్వపు మని యెన్నుచున్నావు ?

సీ—అట్లే.

ప్రి—కాదు కాదు, అచుంబితముగదా యిది.

సీ—మఱి యేమి యలవడనిది ?

ప్రి—విది కలఁపఁబడనిదో ?

సీ—విది కలఁపఁబడనిదో, అదియు సీజగమనఁ గలదుగదా ? రాము మోముచందురుం
జాడసిదగుచును జనకునికూతురు మనుచున్నది. అందువల్ల నేల యీ నా యునుఱు
నాపైమిటిచే నొప్పరికింపఁబడినదానను.

రా—ప్రియారా! నాచిత్తమందు నున్నదాన వయ్యును, ఎత్తెఱంగున నాచిత్త మెఱుఱు
గని దాన వచ్చుచున్నావు?

సీ—కాకున్నా, ఏమని చేసికంటి చొమిడికప్పు జండమామయందు గందు నెలకొలుపుదు? ఇట్టికిని నావెరిమిటి నాజాడ నెఱుంగకున్నాడని తలచుచున్నాను.

రా—ప్రియురాలా! ఇత్తుడు బాగుగ నాలొందించుచున్నావు.

సీ—క. మొరెనెడు నందియయ్యెన్, దొర కెఱిగింపదు నను మఱిబొలగ న్దానే పొరనెనొ మూగతనం బది, యెరుల ననగ నేల దయ్యమొత్తిడి యిడంగన్.

[తెరలో] ఓ లంకావాసులారా! సావధానుల రగుచుఁ జక్కఁగా నుండుండు.

క. ఎవఁడో వీరి డొకకీక. ప్రవరుండు మహాబలుండు ప్రాకారంబున్
నవలీల దాఁటి లంకం, బ్రవేశముంజేసె మోతఁ బడనిసిడుగనన్.

[ఇరువురు వెఱపు నటించుచున్నారు.]

[తెరలో మఱియును.] ఓరోరి లంకావాసులారా! చాలుం ద్రాసముచేతను. రాక్షస రాజకుమారుఁ డక్షుండు వీరి డతికుపితుఁ డగుచుఁ దానే తదభిముఖముగ ముఖరథను ర్థరం డగుచు నరుగుచున్నాఁడు.

సీ.—[నత్రాసంబుగ] చెలీ! మఱియు నేల యాయశోవనము వణచుచున్నది?

ప్రి—[నవికర్కంబుగ,]

ఉ. వెన్నెల యెచ్చునెచ్చువెడవిల్లునియేపున శోవఁజాల కా

పన్నుండుత్యక్తలజ్ఞుఁ డయివచ్చెను రావణుఁ డచ్చువెల్లరిన్

నన్నితనూర్యవంశవతి సాధ్వినీ రామసివబ్ధిమానసన్

దిన్నఁగ బుజ్జగించి మది నెక్కొలుప నిర్వసిసాభిముఖ్యుండై

[అంతట రావణుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సీ—[వెఱపుతోఁ బెడమో మిడుకొని కూర్చున్నది.]

రావ—ఓసీ! సీతా!

కా. ప్రద్యుచ్చుజ్వరవేదనాపరిపతద్బాచ్చుస్రతిత్యోమా

బద్ధుస్త్రీ కుచకుంభకుంకుమరజోన్మస్తాపరాధోజ్జ్వలం

బుద్ధుద్ధిగ్గజదంతిదంతకీఖరస్త్రోద్దేఖిభిఖ్యాతిక

ప్రద్యోతోరుజగజ్జయం బిదియె నావక్షంబు ని స్తోరెడున్.

సీ.—[విసమిచేత] మఱియును రామచంద్రుని మోముచందురునిచే నాకన్దోయినఁ జల్లుఁ జేయఁగలనఁటే?

ప్రి—[కానకింగుఱించి జనాంతికంబుగ] ఓసీతా! ఈ ప్రకారముగాఁ బ్రలాపించుచున్న వాని లంకానాథునిని వాకుచే నందాఁక నాదరింపవే.

రా—ఓప్రిజటా! ప్రలాపించుచున్నవాని నని వదించిలిది. బాగు.

రావ—చ. నలుగురినంగ మున్ను హరినాథుల బుద్ధుల మొంది మొక్క న
కట్టి మెడవానికేని నలికై దళమం బెది వంగ దద్ది నా
నెఱతల యిద్ది మొక్కచును నీకమలాంఘ్రుల కోసి జానకీ
గొఱలఁగి నున్నగోరుఁ గడుఁ గూర్చిని గొప్పతనంబుఁగాంచవే.

సీ—[సంస్కృతము శాస్త్రముంచి,]

శ్లో. నిజేపాఞ్శ్చత్వావశులతికాబాలముకుళం
యయోశ్చక్రేగుంజన్తధుపమవతంసంరఘువతిః
అపీమాకణ్ణామేవవనమిదమాకర్ణ్యనకథం
విశిష్టాయుక్తం వాం చరితమిదమంతగమటిలయోః.

చ. మును దన చేత గుంజదళిపుంజలసద్వక్త్రోరుకుట్టలం
బునియె వతంసమై తగభృగుద్యహజైత్రుడు చేనియం దవే
వినియును నాదువీరు లిట వీనిదురుక్తిని వీల వేల యె
ప్పుడుగుటిలాంతరంగముల పుట్టుచరిత్రమి దాను యుక్తమే.

రావ—ఓవై దేవీ! విలాసనమాత్రముననైన నంతవఱకు నన్ను సంభావించవే.

సీ—లే. ఆపుడు నినుఁ గాంచులంకేళు నవనితనయ

రావ—[సహర్షంబుగ] వే తెదోకాల మేటికి వేడె దీపు
దానిఁ బలుపుము నీఁ డెదియేనిఁజేయు

వసంతతిలకవృత్తము.

మందోదరిన్సతిని మానుసురాజ్య మన్నకొ, బొందించు నీదుపదముం బరమాదరాసకొ
జంద్రాననా బహువచస్సు లింకేల నీకై, చెందుం దకాననుడు స్వీయశిరస్సుహానిన్.

సీత—చెలఁగునేని భిద్యోతరుచిని జలజిని.

రావ—[సక్రొధంబుగ] హా! దోసకారీ! ప్రాద్దు మెఱుంగుడుఁబురువులకు నెంత యంత
రువో, యంత యంతరమా రామ రావణులకు ? [కత్తి దూసికొని] కావున నీ విపుడు
చంపఁబడుదువు.

రా—[సకరుణంబుగ]

కా. హా సీతా యిపు డేక్రియ న్ననెదవే యయ్యో యయ్యో యయ్యయ్యో !

[సగర్హంబుగ]

ఓ సీ దయ్యను నీదుచేత పొరిదుచ్చింత్యంబు క్రూరంబు

[సక్రొధంబుగ]

రా, కాసీపాపుడ యోకులాధముడ నిక్కంబోకు నేఁ ద్రుంతు నికొ

[నగంభ్రమగుబగ]

హాసామిత్రియొనంగు నిల్వలు మదియం బీయ దే దిష్టమా.

ల—ఇది యంద్రజాలభ్రాంతి చేత.

రా—ఈచంద్రహాసాని సామాన్యముగాదు. సుహృద్గ్రహణము. కాంతిశూన్య శావున నీవడినే వడినే నీవు రావణభుజాక్షేప భేదమును గ్రహింపుము.

సీ—శా. పిరిరాక్షస మానుమారు ముఱి కీయోజం గడుం బ్రేరే చే
మారా నాదగుకంఠసీమ నెవడే నంటం డొంక దెప్పుకొ
శ్రీరామోరుభుజాసితోత్పల నుశుశ్రీభామదామంబున
గ్రూరాత్తుండగు నికృపాణమున నేకగోల్కాందు ముదేటికి.

[చంద్రహాసముంగూర్చి]

తే. చంద్రహాసమశ్రీరామచంద్ర విరహ, హరిభవాస్త్రతూత్రాబహు మిపు
శాంతిజితకుక్షిభవచూర్ణకమవుదాల్తు, ధారచేతను శీతలవారి నార.

రా—ఇక గాలక్షేప మేల? అందువల్ల దీని ఉత్తరనెత్తుటిచేత గాఢక దృశ్యించిం
తును.

రా—అహహ!

శా. కఱచుం గట్టడినైంహికేయుండు శకిం గ్రూర్వంబునం గోఱలక
నెఱుమంటక దవవన్న గాల్చెడును జన్నేగంధపుంజెట్టుచుక
మొఱకొవీఱిడిత్రెంచు నుత్పలసరంబు న్నొరభోపేతముక
తెఱువంబుద్దినీ మత్తహస్తీ చరహానిం జేయు దుష్టుం డహ.

రావ—[వాలంకించుచు,] ఎవడు? ఎవడురా యిక్కడ? నాచేలియందు గపాల
పాత్ర మిడవలయును. దేవ దీని కత్తుక నెత్తురు గోరుచున్నానో? [అని, అగోక
విటపివిటపంబునం గేలుసాచుచున్నాడు.]

రా—చ. కవలయదామకోభ నిదిగోవచరించుగృహణ మియ్యిలా
భవగళమందు నిందుననె ప్రబృహదేతటి నల్లఁజూడఁగా
దవదనుతైవడిక జలధిం దానె మునిగి యుగంబునర్పముక
నవ కెడి దిద్దిరం దిరుగు నున్నెలిదప్పెడు నిట్లు నాకహ.

రావ—[విలోకించి, చమత్కారంబుగ] అహ! ఎట్టిది యెవనిదో శస్త్రభిన్నమయిన
తలయే నాయుఱచేత నిడఁబడినది. [నవికర్కంబుగ] మఱి యిది యెవని దవును!

[నిరూపించి] అయ్యో ! చచ్చితి. ఇది యక్షకుమారునియొక్క శిరస్సుగదా ! హృదయమున నునిచికొని,] హా ! వత్సా ! [అని మూర్ఛిల్లి పడుచున్నాడు.]

త్రి—జేవా ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

రా—[ఊఱడిలి,] ఎవని కిటు లిది పెండియుఁ గావలసినది ? [మిగుల వగచి] హా ! ఆదుండగపు మల్లునకు. ఆందువల్ల ముందుగం దానినే మ్రచింతును. [అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

రా—[సహర్షముగ,] అహా ! విషమే యమృతత్వము నందినది.

ల—అహా ! సంవిధానవిశేషముయొక్క చమత్కారము !

త్రి—[సీతను గొనిరించుకొని,] చెలీ ! పుణ్యముచే జీవించుచున్నావు.

సీ—పుణ్యము గానిదానిచే నని చెప్పందగినది.

త్రి—ఎందు కని ?

సీ—ఎట్లు మఱినాకు నపుణ్యముగాదు ? ఎందువలన, రామచంద్రుఁ డెడబాటువలనఁ బొడమినవేరినిఁ బోకడ వెట్టుటకై కోరునట్టి నేను జంద్రహాసమువాదరచేతఁ దొలఁగింపఁబడనయితి నో ?

త్రి—చలీ ! ఇట్లు చెప్ప నొప్పుదు. “జీవత్కథాప్రణి వశ్యతి” “ప్రదిక్కియుండిన నుఖములఁ బడయవచ్చు” అని, వాక్రచ్చెడరుగద ?

సీ—దీనిచే నేమి ? ఈ నామేనిని జల్లంగఁ జేసికొనుటకై నివ్వం దెప్పు.

త్రి—పాప ముచకమిట్లుత. ౨ ఏమిది యపుణ్యము నుదాహరించుచున్నావు ?

క. హినుకరరుచియుత మరకత, సుమణిమయ మనోజ్ఞ చట్టగుండరమందుకొ నమలయ జరసమునందుకొ, రమణునియెడయం దణిఁతు విరహతాపంబునో.

సీ—అసాన లిడు నీనుడికారముచే నేమి ? నీ వొక నివ్వరవ్వఁదెప్పు. దానిచే నీవెట్లుక్రింద రాలియున్న చిడుగులమంటఁబెట్టి నాకోర్కినిఁ గొనసాగించుకొందును.

త్రి—[హాయి తిరిగివచ్చి] శెచ్చెలీ ! ఇచ్చోట చచ్చుకొరకనిది.

రా—బాగు. త్రి జట చతురురాలు.

సీ—[అశోకమును నిలొకించి, సంస్కృతముతో.]

శ్లో. కురునకరుణంచేత, క్రిమన్నశోకవనన్నతే

గహవకణికామేకాం వామేపురగ్గచ, కటికురు,

ప ప్తాంకము

ననుదిరహితాం సంతాపాయస్సుతీ కరుతేభవాన్

నవకిసలయశ్రేణీ వ్యాజాత్కృతానుశిఖావళిమ్.

ఉ. శ్రీమదశోకమా కరుణఁజెందినదానిఁగఁ జేయఁ చేతమున్
నామునుముందటన్ శిఖాకణంబొకఁడేనియునుంపు మింపుక
బ్రామిడివెల్లడింతుగదవల్లవపాలి నెవంబునం బొరిక
భీమమహాగ్నికీలతతి వేఁగనియోగిను లెల్ల మల్లడిన్.

ఇప్పుడీ మ్రాకుయొక్కొప్పు యను చేతిచేత నిప్పుతునుక యిడఁబడియెడి.

రా—[నవిషాదంబుగ.]

లే. ఆయ్యోయయ్యో యశోకమిదయ్యోనయ్యో

గా సశోకంబు నాదుభాగ్యంబుకతన

ల—చాలుఁజాలు భీతిచేత. ఇది తలఁపఁ దగనిదిగద ? చెట్టింగలము నొసంగుచున్నదట
ఇది యెట్టిమాట ?

రా— రామనిధివైధురియు నట యేమి యూహ

నేయఁగా నీది దైవము చెయిదిడిది.

నీ—[ముందు పోయి కైశానఁ గోరుచున్నది.]

రా—చ. హరిహరికంజశోమలము శైతనరాచెడు సీతచేతిలా

స్ఫురదరుఁశోత్పలంబు దగుమొగ్గ యనంగ నెసంగటొప్పు నీ

కరయఁగ నచ్చరిత్రమది యబ్బెడు నేక్రియఁగ్గవ్వునర్జనా

ధరణిఁ బ్రసిద్ధిఁజెందితికదా నకలాశనయాశ్రయాశుఁడా.

నీ—[చేతఁ దాఁకి నవిషాదంబుగ] అక్కటా ! నాయొక్క యపుణ్యపరిణామము !
దాననే యిగ్గియుం జల్లఁగానయ్యో. ఆయ్యో ! ఇయ్యది యింగలపుఁ దునుకగాదు.
మఱి మానికమా ?

ప్రి—ఎట్టు భాగ్యవంతుల కన్నియును రత్నమగుచున్నదన్న ప్రవాదము నభ్యసే
యయ్యెను ?

నీ—[కైశాని,] ఓసీ ! ఇది, స్వామియైన రామభద్రుని ముద్రిక. [దానిగుఱించి కన్నీరు
నించి సంస్కృతముతో.]

హ్లా. యాశైశవాదధిమనోరమ రామచంద్ర

హస్తాంగళిప్రణయినీ నుభగా మప్నతా,

అన్యేషసా జనకరాజనుతా కథన్ము
లంకాముపాగతవలీ మణిముద్రికేత్వమ్.

ఆ. చిన్న నాటనుండి శ్రీరామచంద్రుని
శేలిశ్రేణుపట్టి క్రాలె దీవు
వేణు సీత యనంగ వినుచవె ట్టీలంగ
బొందినావు రత్నముద్రికయహ.

[మఱియుం గరాంగుళికిసలయముచే లాలించుచు]

ఓసీ ! రకనపు ముద్దుటుంగరమా ! కుశలమా, లక్ష్మణునితోడఁ గూడుకొనియుండు
శ్రీరామచరణములకు ?

మామమృతుడు—[తెంచీరఁ దొలంగఁ దీసికొని ప్రవేశించి.] కుశలము. దేవీ ! కుశలము
సీ—అన్యతముఖా ! ఎవడవు సీవు ?

మ. నిను తారావతి కేను నేవకుడ భావింపంగ శ్రీరామభ
ద్రునికి స్థూతను బ్రాణదేవునికిఁ బుత్రుండక హనూమంతుఁడం
ద్రు ననుక లోకులు నిన్నుఁ జంప దశకంఠుం దేగుదేరంగఁ ద
హ్నహ సబువఁ దిక్కుతాక్షిరముం దాగొల్పితిం దిన్నగన్.

రా—అహ ! ఎట్టి హనుమన్నామధేయమ న నాభాగధేయముయొక్క చెల్లు !

ల—అహ ! సంవిధానముయొక్క చనుత్కారము !

సీ—ఓయి భద్రముఖా ! మఱి యేతఁ డీతారావతి ?

హ—లే. కాన్యసిద్ధిమనవాలికి కాత్రవుండు
లోక బాంధవుఁడైనసూర్యునికి నుతుండు
రామపాదాబ్జములకు పరాసుగర్తి
సమతిసుగ్రీవుడవు కపిచక్రవర్తి.

సీ—మఱి యెవనిచేత మానుసులకుఁ గోతులకు నిటువంటి చెలిమి కావింపఁబడినది ?

హ—రామదాణముచేతనే.

లే. వాలి కిడఁబడె స్వర్ణోకబహుళైభ
పంఖ మొదటను బిచ్చట వాలిదైన
తారతోడుతఁ దన్వహోదారరత్న
మకుట మర్చిత మితనికి మహితచరిత.

సీ—మందభాగ్యురాలైన నానిమిత్రమునం దుర్బలం దైనాడా యేమి యివ్వదు రఘునాథుండు ? అదంతయుం జెప్పము.

హ—అది యేమన నేమని చెప్పదును ? ఇప్పుడే.

క. ఒగి బహుళవక్షశశివలె, రఘునాథుండుకృతఁగాంచు బ్రతిదినమందున్

సీ—అయ్యో ! అయ్యో !

హ— తగునలని కువలయద్యుతి, యగవచనచుభావము క్రియసడరితెలుపుగన్.

సీ—ఇప్పుడేమో లేజులొరుచున్నాను.

హ—ఓదేవి ! దేవునిచేత నీకుఁ జెలుపు మని వంపఁబడిన సందేశమంతయు వినుము.

చ. అమృతకరుండు చండకరుఁ డంబుధరుండు వనావలండు న

ద్విమలసరిత్సమీరణము భీమఫణిశ్వరనానిలంబు గా

ననురెడువల్లి బల్లెముగనాఁ గువలాటవి యాటెకాటువో

నుముఖో నీవియోగమునఁ జొప్పడె నాకు జగంబు వింతగన్.

మఱియును,

చ. ఎవనికిఁ జెప్పి యిప్పాలము నే నెడఁబాయుదు నెంచెలిం జెలి

యెవఁ డెఱుంగంగలండు మనయద్వితయుద్ధిక చెల్లి బల్లిఁదా

దివ నెఱు గెన్నదాత్తియె నె నె నె యె యుంబ నీమనం

బల్లెఁగద నామంబులె నెక్కట పొక్కెద నేమి నెయున్.

సీ—[సిగ్గు నభినయించుచున్నది]

ప్ర—సఖీ ! నీవును రఘువతికి నేదేని సందేశమును గుఱుతును అందింపుము.

సీ—ఇదే నాప్రతిసందేశము. వారక కారుచున్న కన్నీటి నెలయేటిచేఁ గలిగిన

దయ్యను నాచూడ్కి నీయుక్క నెవ్వైగమ్ము సోయగమ్ము నీ రానఁగోరుచున్నది.

[చూడఁమఱిఁ దీసిగొని హనుమంతుని చేలియందు నిడుచున్నది.] ఓతలమానికమా !

క. రక్కసునిచూడ్కి దగులుట, మిక్కిలిమఱికియయినట్టి మేనిఁ గడిగొ

మ్మక్కఱరామునిదయి తగు, చక్కనికాల్లారిడాలు జక్కరసీటన్.

హ—దేవి ! నెలవిమ్ము. రామచంద్రచరణ సందర్శనోత్కంఠ నన్ను ద్వరపెట్టుచున్నది.

సీ—[కన్నీటితోడను, దగ్గు తికతోను] ఓయీ ! నెవములేని యనుఁగవగు నీవు పోవ,

మఱియును నాకు నెవఁడు తెలుపఁగలఁడు రాగవుని నుద్ది ?

హ—దేవీ ! దైవముచే సంస్కృతిఁ జేందినవాడనైతిని. దేవునిచేత దేవికి సందిష్ట

మయ్యెఁ గద ?

వసంకలిలకావృత్తము.

చింతిల్ల కుల్లసిలు సీతరొ మత్సృప్తిల్
సంతోష మొందఁగను జక్కఁగఁ దెల్పు నీకున్
స్వాంతాప్తలక్షణనిశ్చాస్యనగు ల్పురద్వి
టూంకాళియెద్దులును గ్రంధుగఁ గల్గితోడ్రోన్.

[తెరలో,] ఆ ఎట్లా రావుత్తు హింసిం చి య కుని
వానరావళదుడ పాతె దెబకు
నిన్ను మన్నిగొనఁగ నెన్నరావణనాజ్ఞ
నింద్రజిత్తు కార్దుకేంద్ర మూని.

నా—దేవేరీ! కృతకృత్యుడనైతిని. ఇంక నన్ను దాచుకొనక ప్రకటించుకొనియెదను.
కావున నిదిగో నమస్కరించుచున్నాను. నెలవు దీసికొనుచున్నాను.

సీ—ఓయీ! ఊర్పువేల్పుకొడుకా! బడలికలేకయే యాచెడురాకాసిన్సంద్రముం
దాటుము.

నా—దేవియొక్క యాప్రసాద మాదలఁ దాల్పుచున్నాను. [అని నిష్క్రమించు
చున్నాడు.]

సీ—చేరీ! మజ్జడా! నింగిద్రిష్టులై వీనినడవడియంతయుం గనుంగొనుము.

త్రి—ఇట్లగుఁగాక. [అని నిష్క్రమించెను.]

[తెరలో,]

కా. వీరుం డీకడు మేఘనాదప్రహీతస్థితాస్త్రముల్ మ్రొంగడున్

[అందఱును హర్షమును బ్రకటికరించుచున్నారు.]

[మఱి తెరలో]

ఘోరేంద్రానికిఁ జిక్కి బద్ధుడయియుండుం దోకఁ గాల్పంబడెన్

[అందఱు నివ్విహదమును వ్యక్తీకరించుచున్నారు.]

[మఱియుఁ దెరలో,]

భూరిశ్వాలలచేతఁ గాల్పు నహంక షాలేవ్పదఁగా లంక విడు

[అందఱు హర్ష రిహదముల నభినయించుచున్నారు.]

[మఱియును జెరల!]

టోరా ఏం డలయందు వాణ్ణిజలము దాల్చున్ స్వవాల్కాన్నిన్.

[అందఱును మహానందమొందుచున్నారు.]

[మఱిం జెరల!]

అహ! అహ! అహా! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము!!!

మ. పొడవుంగుబ్బలినుండి సూర్యుడు నభంబుండాటున ట్టిచ్చుడి
క్కడవేలాగమునుండి దాటెడు నహా గంభీరమంభోనిధిక్
గడువేగంబునఁ బుట్టు గాలివలనం గాండంబు లిట్టట్టువో
నడుచక్కిం గనుపట్టుఁ బాపదొర యెన్నంబొల్పు సామిరియన్.

సీ—[తెరవంకఁజూచి] చెలీ! త్రిజటా! పుడమిని డిగిలివి. కాన మేలు జలపుదాన
వైన సీమేని గొంగిలిండుకొంచున్నాను. [అని, నిష్క్రమించెను.]

రా—ప్రియురాలా! నన్నుం దిలకింపుమి.

ల—నీమిది? లంకావృత్తాంతము ననుకరించినదియై విశ్వాధరవిరిచితమైన మహేంద్ర
శాలమునందు, మఱిమఱి భ్రమించుచున్నావు.

రా—భాగ్యముచేత మనచేత స్వవిక్రమ కథన విముఖుండయిన హుతుంతుని చరిత్ర
రహస్య మెఱుంగఁబడినది.

[తెరల!] ఓరఘునాథా! ఇతఁడుగుమి,

తే. అతిమదోద్ధతు దశకంఠు నడలఁజేసి
మధువనంబున బహుఫలమధువు లాని
వచ్చుచున్నాఁడు త్వత్పదపద్మములను
గనఁగ నంగదముఖులతో మనహనుమయ.

రా—వింటివా? అబ్బాయీ! లక్ష్మణా! కావున నీవు రమ్మ. కృతకృత్యుండయిన హను
తుంతుని నెదుర్కొందము.

[అని యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

ఇది, ఆంధ్రీకృత ప్రసన్నరాఘవ నాటకమునందు, పప్తాంకము.

ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటకము

సప్తమాంకము

[అంతః బులన్యశిష్యుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

[చుట్టుఁజూచి] నన్ని వేశమరయనివాడఁడైతిని. అతనియి యైదియని యెవని నడుగుదును?

[వెండియు విహారించి] వీడేల లంకేశ్వరామామహాఁడును, మహాంత్రియనగు మాల్వవంతుని పరిచారకుఁడు కరాళకుఁ డీదనే యున్నాఁడు? బద్ధింగా, సఖుఁడా! కరాళకుఁడా! [ఇటఁ బ్రవేశించి,]

కరాళకుఁడు—మునీ! నమస్కరింతుచున్నాను.

ముని—ఇష్టసిద్ధిఁ జెందుము. విభీషణభవనమును నాకుఁ జెలుపుము.

కరా—అంజేమి?

ముని—ఏదో యొకసందేశము విభీషణుని కందింప భగవంతుఁడైన పులస్త్యునిచే నేనాశ్చాసింపఁబడినాను.

కరా—ఇప్పు డిక్కడ విభీషణుఁడు లేఁడు.

ముని—ఎందుకట్ల?

కరా—ఒకప్పుడు మ్రొక్కుచున్న విభీషణునియొక్కచేతినుండి, వ్రాయఁబడిన యొక పత్రమును లంకేశ్వరుఁడు నకొతుకంబుగాఁ గైకొని విశోదంబుగాఁ జెసికెను.

లే. ఆభ్యుదయసిద్ధిఁ దమకెప్పు నర్థిఁ గోరు

సుజను లచరాగమున నెందుఁ జూడరుగద

చవిలనాఁటి శకాంకలేఖవలెఁ దలఁచి

పరసతీఫాలఘట్టికఁ బరఁగినఁ గడు.

ముని—అహ! ప్రభువగు విభీషణునియొక్క విశ్వాపనాచాతురి. తరువాతఁ దర్వాత.

కరా—అటుపిమ్మట లంకేశ్వరునిచేత నహానంబుగఁ జెప్పఁబడియెను. సరే, ఎవఁడో యొక పిఱికివాఁడు చెప్పిన దిది. ఇది ప్రసిద్ధమేగదా?

అ. కొఱలు పరవనితల మచమంభములయందు

ఘోరమైరి మంభిమంభములను

బడపు రక్షింపఁ బరమభీరువు లవి

దృష్టులును బృషత్కృష్టులు మఱి.

ముని—అహా ! లోకముయొక్క నిజచిత్తవృత్తి భూమికాసుసారములు వాక్పిత్రములు ! తరువాత.

కరా—అంతట, సప్రణయకోపవిషాదం డగుచు విభీషణుండు లంకేశ్వరునికిఁ జేవ్వ చున్నాఁడు.

చ. శివునిశిఖాస్రజం బయిన సింధువును స్నిరసించులీలమై
సెవడినకీర్తి యెవ్వనిదియే కడుగుం దెన లన్న గోడలకొ
దవిలితి వట్టివాఁడ వెటు ధాత్రితనూభవపై నయో యిదే
యవును బులస్త్యసంతతి యశోఘ్నికిం దగనట్టి కం దింకన్.

ముని—పిమ్మటఁ బిమ్మట.

కరా—పిమ్మట.

తే. రోషభీషణపాటలలోలదృష్టి, గర్వమూర సెత్తఁబడినట్టి ఖడ్గమష్టిఁ
బొనరురావణుచే వంశభూషణుండు, బెగడ కెడ దన్నుజడెను విభీషణుండు.

ముని—[విహసించి,]

తే. అరయఁ గ్రోధాంధుడైన దశాన్యుచేత, సనయకవచుం డయిన విభీషణుండు గాఁడు
పాదతాడితుఁ డాత్మీయభద్రమూర్తి, తన్నుఁబడె నంచుఁ దలఁచుట దగును మిగుల.

అది చెప్పుము. మఱి యిప్పుడు విభీషణుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు ?

కరా—సరే. రామునినే యాశ్రయించి యున్నాఁడు.

ముని—[తనలో] దినకొ, పులస్త్యసంనేకరహస్యమును విభీషణుండు ముందే యరుద్దించె.

[ప్రకాశముగ] మఱి యిప్పుడు నీ వేమి యొనరించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నావు ?

కరా—జానకీవిరహవిహ్వలుండగు లంకానాథుని మనోవిసోదముకొఱకు సెవడో యొక
చిత్రకారుఁడు రచియించినది యీ చిత్రపటము తద్దోచరముగాఁ గావింప నమర్థం
డగు నొకానొకనిచేత నియ్యవలసిన దిచ్చిత్రపట మని, మాల్వవంతునిచే నాజ్ఞాపించు
బడితిని.

ముని—[సకాతుకంబుగ] శక్రువు సమీపించియుండ, మహామంత్రియగు మాల్వవంతుని
దివెట్టియుపచారము ! సరే. ప్రకృతోచితమే. ఇది యేదో కాఁగలదు. [తెరలో]

కా. ఓరీ నూఱుము చంద్రమశ్మిలవయిక్ ట్రోతాసహివై చందనం

బోరీ కూర్పుము చామరంబుఁ గడు నే రొప్పంగుఁ జంద్రాంశులకొ

సారోదారమృగాళతంతుతతిచే జానొందఁ బద్మచ్ఛద

సాఫారాట్పిందువులకొ రచింపు నుమణిస్రగ్వర్యమోరీ వెనన్.

ముని—[సోపహాసంబుగ, తనలో] లంకేశ్వరున కీకీతోపచారము కర్మశముగాఁ గాఁగల

దని శంకించుచున్నాను. విరహసంతప్తుడైన లంకేశ్వరునికి కీతోపచారార్థముగా నిశాచరు లేల నియోగింపబడుచున్నారు ?

కరా—భేదరులును. ఇవ్వడు గదా !

మ. అమృతాంశుండు కరంబులం బులిమెడుకొ మార్లంబుగం గంధముం

గొమరొందంగను దాళవృంతకలనం గూర్చు న్వసంతానిలుం

డమరం గంజదళాళిఁ దల్పమును నొయ్యం జల్పునట్టేవుఁ డీ

క్రమమారం గొలువంబడు స్మరలచే లంకేశ్వరుం డివ్వడిన్.

ముని—టోరా ! వదరుఁబోతులయొక్క వాగాడంబరసారస్యము !

కరా—[తెరదిక్కు సూచి,] ప్రహస్తుఁ డేల రాజద్వారమును జేరుచున్నాఁడు ? అందు పలనం జిత్రపట మీతనిచేలి కిత్తు. నీవును పొమ్ము. [అని నిష్క్రాంతి]

ఇద్ది శుద్ధవిష్కంభము.

[అంతట రావణుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. చిత్రపటహస్తుఁడయిన ప్రహస్తుఁడుఁడ రావణ—[తనలా]

టే. అకట రాజల్లలాటఫలకనుముఖర, కాంచికాగ్రంథేశ్వరమాయా నగుచును

మారసారాచయస్త్రి నామానసమునఁ, దూఱినది యది నేఁ జేయుదు నిక నేమి ?

[విమర్శించి,] అహా ! ఎట్టిపుడు మలినపేషమును బొందినదయ్యెను, జనస్థానమందు నున్నదానివలె జానకిని సమంచితరూపఁగానే కాంచుచున్నాను ?

[విమర్శించి,] కానిదేనియు,

అ. మ్రింగి యెల్లరుచుల మించిమించినయిన, కాంతు లెంతయేని గ్రమ్మియున్న

జానుమీఱకున్నె శశిలేఖ ధూసర, యయ్యు వేడ్కఁజూడ్కి నాచిహినదె.

ప్రహస్తుఁడు—[చిత్రపటమును విప్పి] దేవా ! ఈ చిత్రపటమును వినోదార్థముగా విలీకింపుము.

రావణ—ఏమిందు ప్రాయఁబడినది ?

ప్ర—ఇంతవఱ కిది, తిమితిమింగిల వాలాహతి కుపిత సలికలభ శోలాహ లోన్నిద్రము నముద్రము.

రావణ—ఇది యేమి ? రత్నాకరమున కుత్తరమున తాపింభవండాఖండలధనుస్సహస్రము ననుసరించి, గగనమును గళికముగఁ గావించుచున్నది ?

ప్ర—ఇది, యాసుగ్రీవపాలితము కపిబలము.

రావణ—[నవ్వి,] ఓయి ! వాలిపాలిత మని వాహినఁడనినది. దీని నేమి గాఁగలదు ? మఱి

ప్రకృతి లలితులైన యాయుధువు లెవరు జడదారులు ?

ప్ర—ఈయిరువు రారామలక్షణులు. ఈయిద్వరలో నగ్రజానిచేత నుగ్రవాధీనముగా నొనరింపఁబడినది వానరబలము.

రావ—[వినకయే] ఓయీ! వీర డేఁడు, చిలంతుటచే గలిగిన యలలచాలుచే దవ్వుగఁ జ్రోయఁబడి కబద్ధికపర్దారోహ కుతూహలంఁడగు చందురునిచందంఁజున మిక్కిలి చిక్కినమేను గలిగినవాఁ డగుచుఁ దీరముచేరువ నత్తి యత్తమిల్లియున్నాఁడు?

ప్ర—వీఁడు దర్భశయనుండు, లంకాగమనకౌతుకి, నిజకులగురుని సాగదుని నుపచరించు చున్నాఁడు రాముండు.

రావ—ఎట్లు వీర డీనిధముననే, జానకీలాభకౌతుకి, నన్నును నుపచరింపఁగలఁడు?

ప్ర—ఈకడ విలంకింపవలయు. వీఁడు, క్రుద్ధరాఘవసోదంఁడ ముక్త కాంఁడ పాత కాతర తరళ తిమి మకర పరివారుండు పారావారుండు.

రావ—ఓయీ! ఏరు వీరిరువురు కృతాంజలులు వానరభటులచేత సాదరంబుగ బెద్దముని యొద్దికిఁ గొనిపోఁబడుచున్నారు?

ప్ర—వీర డింతవఱకు నముద్రుండు. ఇతఁడో, దేవరయొక్క తమ్ముండు, [అని యథోక్తి చెప్పఁబడఁగ,] బాంధవవిరోధియైన వీనియొక్క పేరు వక్కాణింప నేల? [అని, మిన్నకున్నాఁడు.]

రావ—వీర డేమి విభీషణుఁడా? నావిరోధముచే రాము నాశ్రయించుచున్నాఁడు. కానీ!

క. నకలనికాచరమాళి, ప్రకటమణిప్రపూజితాంఘ్రిపద్మంఁడగు నే
నిక రావణసందర్శన, మకుటిలముగఁ జేయ నర్హుఁ డగునే వీడున్.

ప్ర—[స్వగతంబుగ] ఇది సత్యమే.

రావ—[నకౌతుకంబుగ] మఱి యిది యేమి యక్షరావళిద్వంద్వము?

ప్ర—నముద్ర విభీషణులంగూర్చి లక్షణనియొక్క వాక్యద్వయ మివిగద.

రావ—ఇందొకటి చదువుము.

ప్ర—[చదువుచున్నాఁడు.]

మ. విడుమీ త్రానము నోనముద్రుంఁడ కడున్ వేరాముశ్రోధాగ్నిద్రా
వెడుబందీకృతదేవసుందరుల వై పెంపొందుకన్నీళ్లనే
యడరు స్త్రీమకరీగణం వితనిప నమ్మల్లకాస్యాంగసో
జ్వలగంఁడస్థలపత్రభంగమకరీసంహారమే చేసెడున్.

రావ—అన్యముం జదువుము.

ప్ర—[చదువుచున్నాఁడు.]

మ. అడరం జేయుటచే శిరోసతిని రక్షాపేక్షచే జేరుటక

గడునాన్యముగా విభీషణుని లంకక రాజుగాఁ జేయు రా

ముఁ డితం డిప్పుడె యీనరేళునిభుజంబుల్ ప్రాతిభావ్యాధ్యముల్

పుడమిక్ సూర్యజరాజ్యదంబు లిట మేము న్నాక్షులై యుందు మా.

రావ—[వినకయే] కానీ. మఱియేమిది యబ్ధిచుధ్యమునఁ గానఁబడుచున్నది ?

ప్ర—శ్రీరామయశఃప్రశస్తీరచనాప్రబంధము, సేతుబంధము.

రావ—అహా ! చిత్రకారుని చాతురి. ఎందువలన నిది యసత్యమయ్యును సత్యమువలెఁ జూపెను.

ప్ర—[స్వ] ఎట్టిపుడును స్వామి కళికనంభావన ? [తెరయందుఁ గలకలము.]

రావ—ఓయీ ! ఇదేమి కోలాహలము ?

ప్ర—క. ఇది రామచమూచరులగు, నుదర్భకపిఠంబరులది సొరిదిగ నవనీ
రదములగర్జనమువలెకొ, గదిరెడుగోలాహలంబు గడుబెడివముగన్.

అందువలన శంకించం దగినది మఱి మాఱునేత సేయందగినది.

రావ—అ ! ఏమి యిట శంకితవ్యము ? ప్రతీకారము సేయందగినది ఇందుచే గద ?

తే. కపులకోలాహలంబుచే గాంచునాదు, మది ముదంబునె యెంతయు మానసియ

యైనమందోదరినుచుపురాప్తమణుల, శింజితముచేవలెం జాల మంజులముగ.

మందోదరి—[ప్రవేశించి,] ఆయ్యపుత్తునకు జేజే.

రావ—ఓసిప్రియా ! ఇట నిట.

మం—[ముందు వచ్చి, యథోచితముగఁ గూర్చుండి,] క్రిందు నూచుచున్నది.

రావ—తే. వెలయు భుగ్నాలకము స్థితవిజితచంద్ర, లోకమాలోకమాత్రవశిక్యకటవ

లయము నీమొగ మిది సురలకు నవీశ్వ్య, మింతి ననుఁబోలె నూరక వంతు నేల ?

ప్ర—దేవరా ! వానరసేనాకలకలమును జింతించుచున్నదివోలి దేవేరి యధరీకృతముఖగా నగుచున్న దని యెన్నుచున్నాను.

రావ—అహా ! ఇది యేమి చింతావిషయము ? ఓసి ప్రియురాలా !

రత్నావళి. ఇది యంగదభుజలఠిసీలాలక - యిద్ధ లనత్తారకముదహా

నదయితచారునయనతారాపతి - సన్ముఖవానరసేనయగుకొ

ముదితవలెచ్చాముందట దర్పము - మొనయింపన్వలెతిగ నెటులొ

గదియించుచునున్నదియైచ నిటం - గందర్పనిదర్పము నాకున్.

మం—వేణుకతమును గలదు. ఇప్పుడుగద, దేవరకు నకినముఁ జూడఁ గొండసిగరమున నెల

కొనియుండు బోయపల్లెకు నాపనికత్తె నాచే బనువఁబడియెను. అదియు నక్కడ

నొక్క గుడిసెదండ నుండు సింగపుంగోదమను బుజ్జగించుచున్న యొకబోయకయొక్క యావల్కు విన్నది.

రావ—ఏమది ?

మం—క. నాగపతిపరిభవంబున, నేగాతుమఖర్వగర్వనిర్వ్యాధుండ నీ చోఁ గదిసె శరభనందనుఁ, డీగిరినికటంబునను మృగేంద్రుండ వినుమా.

[క్షేప మనుసరించి, మఱి ఛాయ.]

క. నాకపతిపరిభవంబున, నేగాతుమఖర్వగర్వనిర్వ్యాధుండ నీ పికడ దశరథనందనుఁ, డీకుధరనికటమునందు నేచు నివ్వుమా.

రావ—ఇందిది యేమి విషాదస్థానము ? ఇది మావిషయమం దుదాసీనము,

ప్ర—దేవా ! ఇది వేలువిధమున నెఱుంగఁబడినదే.

రావ—అ ! ఇది యేమి, దశకంఠునియందును శతనవిచారగోచరత.

[తెరలో,]

కా. స్ఫారాస్ఫాలితరామలక్ష్మణభనర్ణావల్లరీపుల్లరీ
ప్రారబ్ధభస్మితప్రరూఢపులకప్రాగ్భారసీరంద్రితుల్
నైవర ప్రాతవతదిద్ధతీశకదళీచంచక్రపాణాంచూ
దారస్ఫూర్తితదోర్భలైకచపలుల్లన్నింతు రాత్రించదుల్.

రావ—ఇప్పుడు నిశాచరవిజయోత్తరము, నమరము.

[మఱియుఁ దెరలో] ఇది.

తే. రఘుపతికి మ్రోల నున్న మర్కటసువీర, సేనయె ముసిండిపండుడా ల్నా నెలువగు
మొగమొనరఁ ద్రాగురాకాసిమొసలపిండు, బ్రతరాదిత్యరుచితమోవ్రాతము నన.

రావ—అ ! మర్కటములచే నెట్లుత్కంఠితము ? ఎవఁడురా ఇక్కడ ?

చ. ఒనరించి మున్వినీదుని బలొద్ధతు పీరునిఁ గుంభకర్ణుని
బసుపవలెన్ హృద్భుతసుభండనముం బచరింప రాముతో
నసుపవలెం జీలేందుని మహామహాశూదరి మేఘనాథుని
ఘనకదనంబు నల్పంగను గ్రచ్చుట లక్ష్మణుతోడఁ జెప్పెరన్.

[తెరలో] దేవరా ! భవదభిప్రాయాన్వితైవ మాల్యవన్తంత్రిచేత ముందే యిది ననుకూర్పంబడియెను. ఇప్పుడు గద !

క. రామునితో దుర్భరసంగ్రామం బొనరించుఁ గుంభకర్ణుండు కడిమి
సౌమిత్రితోడఁ బోరెడు, ధీమంతుం డింద్రజిత్తు దివ్యులు బెగడన్.

[వెండియుఁ దెరల!]

మ. తనదంష్ట్రాశను లన్న హాకపులు కుద్ర పాయులే రూపణ్
దననారాచనువృష్టి మర్కటనుహావాగున్నలే యాఁగగ్
ఘనపీరుం దగుకుంభకర్ణుడును మేఘధ్వనుఁడౌ నిండ్రజీ
త్తుచు దద్దాశరథిద్యయోస్త్రశిఖుయందు నిక్షల్లై రక్కటా.

[మందోదరీరావణులు మూర్ఛిల్లిరి.]

ప్ర—దేవా ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

రావ—[ఊఱిడిల్లి] దేవీ ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

మం—[ఊఱిడిల్లి.] అయ్యపుత్తుడు కాపాడవలెను. నేనెవ్వగ బీకటి న్ను నిగియున్నాను.

కాన నన్ను లేవని త్రవలయు నయ్యపుత్తుడు.

రావ—చాలుఁ గాతరక చేత, ఈదండ్రహాసచంద్రుడే నిన్ను స్పృంజెలిబీకటినుండి లేవనెత్తుచున్నాఁడుగా ? [కత్తి దూసికొని] నాయ దీయది గద ?

లే. చిన్నభిన్నంబురా మరుల్పింధురోరు, కుంభమాక్షికవికలగుణమనోజ్ఞ
మాహావోత్కంఠితాభ్రచరాక్షులకును, జండ్రహాసమున్ది లననన్నద మిడు.

[అని, ప్రహస్తనితోడఁగూడ నిష్క్రమించెను.]

మం—అందువలననే యేమో, పొరిపేరిమి యబ్బురమున నిబ్బరమయిన కనులుగలిగిన
విజ్ఞాదరులజంట, యేమేమో మంతనమాడుచుఁ జూడఁబడియెడి. అందుచే నేదో
పెనుగలని పెనుపు వెలయుచున్న దని యెన్నెద. కాననే, అయ్యపుత్తునకు గెలుపు
గలుగ నాయిలువేల్పులఁ గొలువ నరిగెదను. [అని, నిష్క్రమించెను.]

[అంకట, విద్యాధర మిథునము ప్రవేశించుచున్నది.]

విద్యాధరుఁడు—ప్రియురాలా ! ఆలోకింపుము.

మ. రణముత్తాసువులైనరాక్షసులు వీరశ్రీయతు ల్సూర్యునం
దును బెంపొండఁగ తొత్తు రంబుజమునందుం దువైదల్యంజనాఁ
గ నిక స్వీరలచేత భిన్నమయి యాకాశోరుకుంజంబునం
దును చిన్నంబయినట్టి తెట్టియ యనం దోఁచుం దినేడ్చింబమున్.

విద్యాధరి—ప్రియుఁడా! వీర డేఁడు కలను జలుపు వేడుకఁబొడమిన గగ్గరుమొగ్గలగల
నాఁడు, పండిసుజముపిండడవివాఁడు. కొమ్మద్రుమిరి దండున కెదురుగ నరుగు
దెంచుచున్నాఁడు ?

వి...రుఁడు—వీఁడు, బంధువధామర్న దుర్ధరుండు, దశకంధరుండు.

వి...రి—మఱి పీఠ డెవఁడు? ఇప్పుడు కాటుకకొండవలె చుండువాఁడు? గరుడిమానికము పంటివాఁడు, పీని కెదురుపడుచున్నాఁడు ?

వి...రుఁడు—ప్రియా ! విచిత్రజ్యోతిలఁడు, పీఠు నీలుఁడు మఱి యత్సెరియముగ, చూడు చూడు.

ఆ. నీలుఁ డేసినట్టి నీలాద్రికిభరంబు, దవుల వక్షమునను దళముఖుండు

తలఁచుఁ దరుణి వేయఁ దనరు నీలాత్పలం, బయచుఁ దప్పలంబు నగునె యెంచ.

[మఱి సకాతుకంబుగ,] చూడుచూడు.

కా. నీలుం డీతఁడు పంక్తివక్త్రకరసన్నీరేధవాంకంబునక

రోలంబంబువిధంబునం బరఁగెడుకొ బొల్పున్నటొక్కం డహః

నీలుండుం దళకంఠమాఖలమున్నీలాత్తలీలాధ్యుండై

పోలుంగా తిమికిం దిమింగిల మనం బుట్టెం గడుం జీట్టులన్.

వి...రి—చూడుచూడు. పీఠఁడెవఁడో, రాకాసిజేని కెదురుగవచ్చుచున్నాఁడు.

వి...రుఁడు—పీఠు స్వామిపక్షపాతి, విభీషణుఁడు. [మఱి సనిహదంబుగ] అహహ !

క. వీయది విభీషణునిపై, నాయెఁ బ్రయంక్షంబుకీ యద్దళముఖుచే

వి...రి—సిద్దుట నేమి ?

వి...రుఁడు—ఆయది ప్రియవలె నెదవై, నోయనలక్షణునిచేత నొగిఁ దాల్చుఁబడెన్.

వి...రి—హా ! హతశైలి. పై పముచేత.

వి...రుఁడు—[సనిహదహర్షంబుగ] అయ్యో !

మ. పోరి వర్షించి మహాశుగంబులను దృపుండో దళగ్రీవువై

దరువాతం బహుశాస్త్రులంకగతసంక్యక్తాత్తసామిత్రిపై

వరహర్షోరుశుగాత్తులం గపులఁ దోఁపంజేసి రాముండు శ్రీ

హరి క్యాహంగుండు పొల్పు వీరకరుణవ్యామిశ్రుండై చూడుమా.

వి...రి—[సహర్షంబుగ,] చూడుచూడు. రామునారసములగములచేఁ జీల్చుఁబడు వాఁడగుచు పోవుచున్నాఁడు, ఓదిమొగముల రక్కసుఁడు.

[తెరలో]

తే. వత్స లక్షణ యంబకాజ్ఞములఁ దెలిపు, మయ్య యువ్వెత్తుగ నమస్తమస్తమయ్యై

భాగ్యమర్కటలమునకుఁ బ్రదిమి రామునకును నయనాంజనం బూర్తిశకును నకట.

వి...రుఁడు—పోదరశోకకాతరుండగు రామచంద్రుని విలాప మిది. [మఱి తెరలో] ఓ

స్వామీ ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము.

వి...రి—ఎట్లు ప్రాద్దుగోమరునిచే రామచంద్రుఁ డూఱిడింపఁబడుచున్నాఁడు? అందువల్ల నేమి యుపుడు నుడువఁగలఁడు ?

[తెరలో] చెలికాడా ! నుగ్గివుండ ! నే నెట్టాబడిల్లుదు !

క. ఓరాఘవులారా యను, సారవచస్పదకు ద్రాగి సంయమితతిచే

నోరాఘవ యనుపదవిష, మేరీతిక్ రామహతకుఁ డింకం ద్రావున్.

ఇంతేకాదు.

ఉ. మాపినతల్లికాళ్లకు నమస్కరణంబు నొనర్చునట్లు నే

వైపుదు నెట్లు నాకెలన జాగెడునిష్ఫలదృష్టి నయ్యయో

పాపము శాంతమాత మనవాంభయుఁ గల్గినఁ గర్మకాత్తుడే

నీపినతమ్మనిం దొఱఁగి యేగఁ జయోధ్యకు రాముఁ డెప్పుడున్.

వి...రుండు—అహహ ! కరుణైక్వార్థ వము క్రమ్ముచున్నది. [ఎంతయుఁ జింతిల్లి] వివ

నేమాయె ఇక్కడ నేమో యొక్కప్రతికార మగును. అటుగానియెడఁ బ్రతీకార

మేది ? అట్లేని ? విధి వివరీతము.

వి...రి—హా ! హా ! మిగుల బెగడుఁగొలుపుచుని చూడుచూడు. ఈ శ్రోతియును బది

తలల రక్కసునిచే జేయఁబడిన సంధానము గొండసిగరముం దైకొనుచు రాముని

కెదురుగ వచ్చుచున్నది.

వి...రుండు—చెవులు మూసికొని, పాపము శమించుత. పాపము శమించుత. వీఁడు,

తే. కడఁకమై గంధమాదనఖ్యాతమగు మహావధచుహమహీధర మమరఁ దెచ్చి

చేయసామిత్రినిపుడె సంజీవితునిఁగ, వచ్చుచున్నాఁడు వడి జగత్ప్రాణభవుండు.

వి...రి—బ్రదికితిని.

వి...రుండు—[సహర్షంబుగ] చూడు చూడు.

ఆ. అవ్వహావధులది యాగంధముననె సోమిత్రి కనులఁ దెఱచె మించె మఱియు

కార్యధుర్యుడగుచు జక్రీకృతశరాముఁ డై యొనర్చురాముఁ బ్రాప్తకాము.

[వెండియు నకాతుకంబుగ,] చూడుచూడు. రాఘవానందకందళితవానరకుల శోలా

హలాంకురిత శ్రోధకళంకితముఖుండు రావణుండు వెండియు రామసమ్ముఖిమ్ముగ వచ్చు

చున్నాడు. కావున, సావధానముగఁ గాంచవలయును. ఈరామరావణాహవము వీర

శ్రీతులాధిరోహము గదా ?

వి...రి—పలువురు బద్దలచే గెలువఁబడిన పదితలరాకాసితో నరిగ, నెల్లజగము

లందును వాఁడినుగల మేలుబంటియైన రాగవునికి జగద్రపువేడుక, వాఁడిసిరికిఁ దరాజు

నెక్కుట యొక్కరణి నగును ?

వి...రుండు—నత్యము. సకలలోకైకవీరుడే రాముండు. కానీ. ఈరావణుం డేమి సామా

న్యుండా ! ఈరావణుండు దక్క వేడెవఁ డిక్కయివడి నేచే ?

కా. నాకస్త్రీకుచకుంభకుంకుమలసన్నానావిధస్థానక
 శ్రీకాండంబు స్ఫులింగుకే చెఱుప నేచెన్ వాల్లలఁ డేఁ డిఁకన్
 ఏఁక స్థారిక దివ్యవారణశిరోనిర్భన్దణివృత్తవః
 నైకం బెవ్వనిచేత వాసవయశోహచ్ఛంద్రహాసం బగున్.
 మఱియును.

కా. పోలం బల్కుదు మెట్టు లీదశమఖుం తోరన్ బడన్ వజ్రసూ
 తాకు ల్లువ్వెడువాఁడు పీఁ డహ విహాయస్సారకాసార స
 బ్ధిలస్వీనివి పాణిపద్మములు మే లే తా ననంగం గడుం
 గైలాసంబును జంద్రమాశియుతముం గావించె రాయంచగాన్.

వి...రి—మఱి యెట్టరదమున నున్నబలిమోములరాకాసితో సరిగ నేలవై నున్న
 రామునికిని బెనకువ గనఁబడియెడి?

వి...రుఁడు—ప్రియురాలా! వెఱి పేల? ఇదిగో వచ్చెఁ గదా, శృతాంజలియైన మాతలి
 తోడఁగూడఁ బురుహూతరథము ! వినయారాముడైన రాముచే నెక్కఁబడినది.

[తెరలో,]

కా. హేలోన్ములితకూలితైలములు దల్దేలాదిలోకార్దులున్
 శ్రీలంకాభయదంబు లింద్రనగరస్త్రీబృందబంధీకర
 శ్రీలంబుల్ జనకాత్మకాకుచలసన్నీకుంకుమాన్ధంబు లే
 మాలోకింతుము పంక్తికంఠజయదోర్వ్యాపారము ల్గొలిడున్.

[మఱియును చెరలో,]

కా. హేలోన్ములితకూలిచాపములు దల్దేలాదిలోకాభయ
 శ్రీలక్ష్మీ లంకకు భీతిదంబులును స్వస్త్రీబృందబంధీహర
 శ్రీలంబుల్ జనకాత్మకాకుచలసన్నీకుంకుమాన్ధంబు లే
 మాలోకింతుము రానురాజజయదోర్వ్యాపారము ల్గొలిడున్.

వి...రుఁడు—తగునిది రక్షోమర్కటులయొక్క స్వస్వామి వర్ణనానుసారమును బ్రాజ్ఞజన
 మనోహరమునగు వ్యాచారము.

[తెరలో,]

పీయ దశకంఠుఁడా !

లే. అకట సౌజన్యముత్తుడ వవుచునీవు, ఖరుఁడు మారీచుఁడును వారి యరిగినట్టి
 తొంటిదారిసె యరుగంగఁ గొంటిపిహ, సంధువునఁ బడునంధానుగాంధుని వతె

వి...రుండు—రామ వాక్యాయకముచే హృదయమునఁ గొట్టఁబడినట్టి వాఁడు వంకీ కంఠండు సామాతంబుగ నిపు డేమి పలుకఁగలఁడో విందము.

[తెరలో,]

చ. భరుం డన నెంత వారి యనఁగం గసి మారిడు ఁడన్న జింక త
త్థరముఖజంతులం దునిమి కాంచెద నేటి కభర్వగర్వమీ
వరయము వచ్చె నీ డిట దశాస్యండు స్వగళురవారణాఘముకొ
వరసమరంబునం గెలిచి భాసిలుకేసరి వాసీఁ గాంచెడున్.

అటుగాకున్న ;

కా. కేలీకేసరికేసరాంచితసటాక్షప్రాలసన్నంజాల

క్రిడాచామరకోమలానిలవక్రీషీతఘర్షాంబువౌ

క్రిలుం డీకండు వంక్రివత్ప్రండు జయక్రి గాంచుఁ బంచాస్యన

ప్రీలాలాపముచే నవహృత్తయశోలిప్పుం డెవండౌ ననిన్.

వి...రుండు—నీల, యారావణ వాక్యముచే లక్ష్మణుండు కనలినవాడువోలెఁ గానఁబడు చున్నాఁడు ? కాన, నే మని పలుకఁగలఁడో ?

[తెరలో,] దశానత్యముచే నొండెం బంచానత్యముచే నొండె, నీ కేమి? ఇప్పుడా!

మ. మదముం బోనిడి యీవిభీషణువలె న్నారాముపాదాబ్జమం

దుఁ దగం కేరుటఁ గమ్ము తుమ్మెదగ నంతోషమ్ముఁ గాం లింకనే

నిది కర్తవ్యము గానిచో మిదుతగానే కమ్ము దుష్టాత్మ దు

ర్షదుండై కూలినక్షంభకర్ణువలె రామస్థితబాణాగ్నిలోన్.

వి...రి—ఎటు లిటీవల నడచెఱిసేలే వలమ్ముల చిమ్మచీకటి న్నెఱిపుచున్న పదితలరక్క నుండు రేమొగమువలె నగుచున్నాఁడు.

వి...రుండు—కాని మ్మింతట మార్గణకిరణములచే దానినే దవ్వగఁ జూపుచున్న రామ చంద్రుండు చంద్రునివలె నగుచున్నాఁడు. [వెండియు, నకాతుకంబుగ] ఓసీ ! అనేకాస్త్రవిద్యానిరభ్రదివ్యాప్తండును, సావమేలఖండిత కోదండుండును, వురి తుండు నగు దశకంఠుంగుఱించి రాముఁ డేమో పలుకవేడువాఁడువోలెఁ గానఁబడు చున్నాఁడు.

[తెరలో]

లే. అయ్యో ఖండితమిహ్వన ముచుచు వగవ, కూసరా యింక నేదేని యురుతరాయం భంబుఁగడఁగము మఱియు యుద్ధంబున కిపు డీవు నాతోడఁ బోరాడ నెంచిలేని,

వి...రి—వింద మంతయు నేమని యిపుడు శ్రుదువునో రావణుండు ?

[తెరలో]

చ. ఎది తననామసామ్యమున కెంతయునై పక కోపమాని యే
బొదవగఁ బ్రావె బల్లఱు స్వరుత్పలదృష్టాఖచంద్రహాస మ
య్యది విన్నవేమి యియ్యజె దళాననబాహుపటీరకాననా
స్పదఫణిచంద్రహాసము విభాజితపార్వణచంద్రహాసమున్.

వి...రుండు—[నకొతుకంబుగ] సావహేలదళిత చంద్రహాసుండును, సోశ్వాసహాసుం
డును నైన రామచంద్రుఁ డిప్పుడేమి చెప్పుచున్నాఁడు? [తెరలో] అంతతోనె
రావణుఁ డిప్పుడు భేదించుచున్నాఁడా?

వి...రి—ఇప్పుడేమి చెప్పఁగలఁడు రావణుండు?

[తెరలో]

ఆ! ఎ ట్టిప్పుడే లంకేశ్వరుండు భేదించుచున్నాఁడురా? ఓరీ!
మ. పదియాబాహులచేతనే దళదిశతో ప్రధ్వంసముం బొంద వే
ర్పది యా బాహులు భారమాత్రములుగా బల్బుండు రుద్రుం డగుం
గద యారాధ్యుండు కేశవుండు జడధిం గా గూర్చుకొల్లప్పు నిం
కెది కర్తవ్య మటంచు నెంచుచును లంకేశుండు భేదించెడున్.

వి...రుండు—చూడు చూడు.

మ. భనువుల్లడము లోనుగాఁ గలుగుకన్తంబు ల్పైడం గ్రుద్దుండై
తనర వ్రావణుఁ డొర రామశరకృత్తస్వీయమూర్ధంబులం
గని యువ్వెత్తుగ నింగి నొక్కొకటిచే కైకొంచు వే ర్పేతులన్
బొనరం బై కెగయించుచుం దనభుజంబు లేయొ సార్థంబులన్.

[మఱియు సవిస్తయంబుగ]

చ. ఎటు లెటు రామబాహులఁ గృత్తములై యెగురుం దళానసో
దృఢశిరము ల్పభంబున దివస్సతి దౌ పులకాంకురాళితో
నటు లటు లేచుఁ బెంపుగఁ బ్రహర్షతరంగము లిందు తేని క
క్కుటిలనిశాటమూర్ధచయకుర్దనకృత్తవిసోదనాదృశతో.

వి...రి—అయ్యో! ఇప్పుడును రాకాసితేనిచే జెఱుగిడఁబడిన వేలుపు వెలదులఁ జూచుట
నా కేల యరిదిగా నున్నది? నఱుకఁబడినకొ వీనితలలు వెండియుం బొడముచు
న్నందుననో?

వి...రుండు—విషాద మేల? ఇందుచే రామచంద్రుండు కేవలము విసోదించుచున్నాఁ
డు. ఇప్పుడును గోపించినవాఁడు కాఁడు. చూడు చూడు.

ఉ. ఉల్లమున న్వసించుకొనుకొనిన నున్నచంద్రలే
భోల్లసితామృతోరుప్పవదోమమహత్త్వముచేతఁబోలె ని
ద్వల్లవె రామబాహులనైనను గృత్తము లుత్తమాంగముల్
బల్లదుఁ డొదకాన్యవికె బల్లలు మేల్లిగిఁ గల్గుఁ బెద్దలల్.

అహో ! ఇప్పుడును దుర్వాసనాపికాచి నికాచలేశ్వరుని శివమాడించుచున్నది.

ఉ. ఈతఁడు రాముఁ డేవఱకు నేపునఁ దన్ను శిరంబుల న్దశా
స్యాతతవృద్ధ్యధం జలువఁ డావఱ కెంతయు సంతసంబున
యాతఁడు రావణుం డెవయు హృత్సరసీరుహమందునుం భరా
జాత నిరంతరంబుగను జక్కంగ నెక్కినియుంటచేఁ గదా.

[తెరల] ఓ రామా !

క. చెందాడె డేల యీతల, పండులఁ గ్రీడావిసోదవరత నికే నీ
వొండుములికిచేతనె యిటు, నిండింపుము మాకుఁ గోర్కి నెఱిని జగములన్.

వి...రుండు—సరి ! ఇక్కడ గ్రతుభుజులు త్వరపఱచుచున్నారు. అందువల్ల రాముఁ
డేమి యిప్పుడు చెప్పఁగలఁడు ?

[తెరల] ఓభుజదండములారా !

చ. ఉడిగి యు మేళుమాళిపయి నొప్పెడియాళశలేఖ నొక్కటికొ
గడమ దిగిశమాళులను గల్గినరత్నము లెల్లఁ చెండియ
క్కుడిదపుమానికంబులనె కల్గి మదియపరాక్రమంబును
బెడఁ గగుఁమ్రాతఁ బాడు బలుమేల్లాలనూలిని సీత దాల్చుతన్.

వి...రుండు—ఓయి లంకేశ్వరా ! సమయజ్ఞాఁడ వవుచున్నావు. భుజములనే నియో
గించువాడవు కావున, ఇప్పుడు భుజమండలమే నీకుఁ బరిచారవర్గము. [చూచి,
సాహుతంబుగ] ఓహో ! ఈదశకంఠపవనముచే నెట్టో జానకీజాని కుపితుఁడువోలెఁ
గానఁబడుచున్నాఁడు, [వెండియు సవార్ల విషాదంబుగ,] చూడు. ౨.

ఆ. వికచకుసుమవిసరవిలసితమపుకళి, మణిమయోరుతల్పమునను లీల
నేడు పండె వాఁడు నేడు పండు బుడమి, రావణుండు రామరాగదృష్టి.

వి...రి—కావున నీవడినే జనకనందిని రామచంద్రునితోడఁ గూడఁ గలదు.

వి...రుండు—సరే. ఈమెగా !

లే. వెలుచ నెఱుమంటలను దనలైలుంగఁజేయు, నగ్గి లోఁబొచ్చి యవనిజయహవావత్స
సమధికద్యుతితో దివసముఖసమయమునను నిగిడెడు నిసకరముకుళముపరె.

వి...రి—చూడుచూడుము. ఇతఁడు తనవారితోడఁ గూడుకొన్నవాఁడగుచుఁ బొలి కలనికెలన నరుగుదెంచుచున్నాఁడు రామచంద్రుఁడు. [ఇపుడు దీనిని కర్ణామృతమును పుటానుజానకు నివేదింతుముగాక ! (అని నిష్క్రమింతురు).]

[అంత రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతో నుగ్రీసవిభీషణులతోఁ బ్రవేశించుచు]

రామ—పీయీ ! ఎట్టిపుడును బొడమెడు నిశాచరసేచాసోదరంబు తిమిరనికరంబు?

విభీషణుఁడు—ఇంతటం గూడ నిగిడెడుగద, రామకారాచకుటుంబకంబు సుధాకరకిరణ వికాసదంబరంబు ?

నుగ్రీవుఁడు—ఇట్లే యిది. ఇవి గదా !

ఉ. ఇందుకరాళి పాల్కడలి నేచిన పెన్నురువందుఁ బెల్లనై

యిందుశిలాంబుశీకరసమేతము నుత్పలమాలికారజో

బృందమునై చకోరముఖభిన్నసముద్భిదమై చమత్కృతిం

బొందుగఁ జూపుచుం బొదలు భూరివియోగినికృతవల్లికన్.

ల—అయ్యా ! చూడుము చూడుము.

ఉ. వీరకటిగుంపుశ్రీ గళని శ్రీ గళరోచిగఁ బ్రాచిఁ గ్రమ్మఁగా

శ్రీ కుముదాప్రదిధితియు తీరసముద్రపు వెల్పుగా నొగిన్

గోకచకోరశోకనుఖశోరకితగ్ధవన ప్రసన్నదృ

గ్ధోకవిలాకితం బగుచు లోక మిదెంతయుఁ గ్రాలు లీలగన్.

రా—ఇట్టిది. ఇప్పుడు గదా !

మ. ధవళాంశుస్ఫటికాలవాలవలయద్రాగుల్లనక్కొమ్మదీ

ప్రవలద్వల్లివిపల్లవంబులననం బ్రాఙ్మించి యొక్కింతసే

పు వరశ్రీనిజశోరచంచుపుటకప్రాద్భిన్న కాండక్షర

త్వీవరక్షీరనిరంతరపుత మనన్ భాసేల్లు సిల్లోకమే.

[వెండియు సమితర్కంబుగ,] ఇప్పుడుగా !

రథోద్ధత. శంకరార్ధతను - కైలకన్యకా

కుంకుమాక్షకుచ - శోరకాకృతిన్

బొంకచూ శశిమ-నోజ్జనూర్ణున

త్వీకభూమకుభ-భంగి సంగుగన్.

[వెండియు సహర్షంబుగ] తమ్ముడా ! లక్ష్మణుడా !

పంచపాదోత్పలమాలికావృత్తము.

సోముఁడు వీరడె యుప్పులిలం జూడు వియవ్పణి పాంథపాళికిన్

గామభుజంగమూర్ధమణి కామమదాపహాళిమభీమచూ

డామణి తారహారమణి డంబరశంబరపై రినారికాం
చీమణి సచ్చోరకులజీవనభాగ్యదభావితాప్తచిం
తామణి యజ్ఞల్పలావనకనన్దణి నిన్దణి సన్దనోజ్ఞాడా.

ల—ఇట్లే యిది.

ఉ. చించుచు గల్పమొగ్గలను జేల్వఱు దమ్ములమొగ్గ మొగ్గగా
వించుచు గేళిహళి నొదవించుచు బాంధులఁ జాల నొంచుచున్
బెంచుచు వెన్నెలం దెసల వెల్లఁగనే యొరరించు చట్టిఁ బొం
గించుచు గోకిఁ బ్రెంచుచు మొగిం గ్రసించు చిరు త్వలంఁగు ధ్వా.

నుగ్రీవుఁడు—నెయ్యఁడా ! విభీషణుఁడా ! చూడు. ౨.

పృథ్వి. శ్రీరాంకుళభరత్రుట-త్తిమిరమంభిమంభస్థలా
చ్చల త్తరళతారకా-చ్చలవిశీర్ణ ముక్తాఘమై
పురందరహరిద్దరీ-స్ఫురితగర్భనుప్రాత్థమై
కురంగధరసింహ మే-గును వియద్వనీవాటినే.

విభీ—[విలొకించి, నిర్వర్ణించి,]

చ. హరిహయదిశ్చటీరసహరిసుపత్రముగా సుమాస్త్రపాం
దరవిజయాతపత్రముగ నాకరమాసతిదంతపత్రమై
హరిణసహస్రపత్రముగ నారలికేళికి రాత్రిరామకుఁ
సురజతశిధుపాత్రముగఁ జూడఁబడున్ శశిలోకనేత్రమై.

రామ—నఖుఁడా ! నుగ్రీవుఁడా ! చంద్రచరణములం దిలకింపుము.

మాలిని. ధవళదుచికపాలక్ - ధ్వస్తపద్మాసనశ్రీక్
రవిసువిరహతాప-ప్రాప్తతక్ వ్యోమలక్ష్మీక్
శివసువిమలతారా-శీకరాసారసిక్తక్
నవనీశయలరించుక్ - జంద్రికాచందనాప్తిన్.

[వెండియుం జంద్రుని విలొకించి, తనలో,]

ఆ. అత్రినేత్రజాఁ దని యందు రిందువు నెట్లు, భ్రమముగల్గులఁ బ్రజ్ఞ బరఁగువారి
కినుధాంతుఁడు రతియ్యాడితాధరనుధం, గ్రోలుమరునికంటఁ గ్రాలఁబొడమి.

[విమర్శించి, స్వగళంబుగ,]

అ. ఇందు విందుఁ దనుట యెందుల కీయాస, పయసుబిందువుగను బరఁగు నితఁడు
హరిణదృక్-పాలహార్యాస్యముల నెలకొనెడుఁగాదె కాంతి దనకుఁ దనర.

[మఱియు మఱుగిడికొని సీతం గాంచి]

మ. తనుమధ్యా యెటులొందు నిందుడు సుధాధాముండు దుగ్ధాభిక్తి
దనయుం డయ్యుఁ ద్వదాన్యశోభను లసత్తారుణ్యలహర్యవా
ర్థినిధానంబుఁ దరంగి లేక్షణ వాకింలేఁ గమ్ము శితాంకుఁ డొం
దును సీలాబ్జవసీవిహారకలనాధుర్యోరుహంసద్యుతిన్.

సీత—[నిగ్గుతో] మోము వంచుకొంచున్నది. వెండియు, సకాతుకంబుగ నాలాకించి,

ఆహా ! నీడే చందురుండు వెలుంగుచున్నాడు.

క. ముకుళీకృతారవిందుడు, సకలసతీమానహస్తీసమజమ్మగేంద్రం
డు కువలయానందుడు రజ, నికనం జందనపుటొట్టు సెఱచందురుఁ డా.

రా—నెయ్యుండా ! సుగ్రీవుండా ! చూడుచూడు.

కా. ఇందు శ్రీభునిఁ గ్రమ్ము నిందువనరాత్రీందీపరాక్షికుచా
న్మంద్రకీరగంధసారముగ ద్యుళిపద్మాప్రకీర్ణంబుగ
గందర్వస్ఫటికాలయంబుగను బ్రాక్యాష్టాంగనానాసికం
బందు స్తుతైముగ న్నహేశ్వరజటాప్రాంచల్ల తాంతంబుగన్.

సుగ్రీ—ఓయి రఘునాథా ! సుధాంకుశిరణవికాసము పునరుక్తిం జెప్పుచున్నది.

రా—ఎటువలె ?

సు—మునుపే.

సీ. కర్పూరమునకంటె గంధసారముకంటెఁ గైతకంబునకంటెఁ గైరపంబు
కంటెను స్వర్గగంగాతరంగముకంటె తీరాభికింటెను స్త్రీకటాక్ష
మునకంటె శ్రీస్థితమునకంటెఁ బున్నను వెన్నెలకంటె రే వెల్లుకంటె
మానిమనముకంటె మఱినరస్వతికంటెఁ గైలాసమునకంటె శూలికంటెఁ
దెల్లనగునీడుకీర్తులఁ దేజరిల్లు, సప్తసాగరసహితమా త్కృతలంబు
ధవళధవళంబుగను దుష్టదనుజదమన, రచితసకలజగద్భద్రరామభద్ర.

రా—[సలజ్ఞంబుగ] ఆశీకవాక్పరికరమ్మచేఁ జాలు.

నిధి—ఎందువలన క్కృతలము ధవళిత మని చెప్పఁబడెనో, అందువలన నిది యశీక మనుట
సత్యమే. సర్వభువనములును భవతీకైచేత ధవళితములు గదా ? ఇప్పుడు గా ?

పృథ్వి. సదున్నతఘన స్తన- స్తబకచుంబితుంబీఫలా

న్నదన్నధురపీణస్వ-ర్షశినశేత్రసశ్చోధిమన్

సుధాకరకరాయితా-ర్జుననుకాంతినత్కాంతమున్

ద్యదీయయశముం గడుం - దనరఁబాడెడు న్యేడుకన్.

రా—ఓయి లంకేశ్వరుడా ! నీవును గిష్కింధాధీశ్వరునినే యనుసరించుచున్నావు.

[వెండియు విలొకించి] తమ్ముడ ! లక్ష్మణా ! వీడుగా,

ప్రథర. సౌరభ్యాద్రిక్తనక్తం - సమయదశముభూ-చ్ఛండదోర్దండలీలా

క్షైలాసంబుం ద్రిలోకీ-కలితజయరతీ-కాంతశంఖంబు ప్రాంచ

ల్లాలాక్షిగండము న్స-ల్లులితజలధిక-ల్లాలఫేనోరుఖండం

బాలొకింపగదే యీ-యదనఁ బొదలు నీ-యబ్జుఁ డాకాశమందున్.

ల—[సకాతుకంబుగ] అమ్మా ! జానకమ్మా ! ఆలొకింపుము.

క. ఔనందము కుముదాదుల, కానందముఁ గొలుపుచిందుఁ డాకాశంబున్

దానుల్లంఘించును హను, మానుం డంబుధినిబోలె నహహః కనుమా.

సీత—[సవాత్సల్యంబుగ] ఓయి ! మంచిచిన్నైలగల లక్ష్మణుండా ! వెండియు నిపుడు

రాగవులవంగడముయొక్క యుక్కనడంచు గండము గాలిమాలి.

ల—అమ్మా ! ఆహనుమంతుఁడు, బందుగుల నలరింప నయోధ్యకు రామచంద్రునిచేఁ బంపఁబడినాఁడు.

సీత—కనుక మన మేల యాలగ్నము నీయవలయును ?

రా—[విభీషణు నవలొకించుచున్నాఁడు.]

విభీ—[వెలువడి వెండియుం బ్రవేశించి,] పున్నకాభిధానమైన విమానరత్నము నారోపించవచ్చును.

[అందఱుం దాని నధిరోపించుట నభినయించుచున్నారు.]

రా—ఎందువలన, త్రిభువనైకవీరుఁడు గుర్రేరాసుజుండు (రావణుండు) కుచేరునివలననుండి హరించెనో, యందువలన నిది విమానరత్న మే సరి.

ల—అన్నా ! వెండియు వీడెట్లు కిష్కింధామాహిచ్ఛతీపతులకంటె వీరుఁడని యెన్నుబడుచున్నాఁడు ?

రా—[విహసించి] వత్సా ! ఇట్టిది.

తే. అట్టిగట్టిబంబుల నదుముకతనఁ, గాఁగనిశృబ్దములు దశకంఠకంఠ

ములు దదాలింగితుండయి జలధులందు, ముంచినకపీం ద్రుడవ్వాలికాంచు ఘనత.

[మఱి సకాతుకంబుగ]

తే. రుద్రదణిక్పృథ్వీపరుచికవచితుఁ, డగుచు విజయాధ్యుఁ డైన దశాననుం డె

తనిదియగు బంధనాలయమున వసించె, నతఁడు హైహయపతి స్తుత్యుఁ డధ్యుండు.

ఔనుగాని, ఇతఁడును.

కా. ద్రామేష్టాసీనికృతమూర్ధతతిపాదస్థానమందుం బడన్
 క్షాఘాపాత్రము గాంగఁ బిండి శశిలీలం దత్సుధాధారలన్
 వేగం గూర్చి తగం బునర్జనితుఁ గావించె న్నకు న్రావణున్
 క్షాఘింపంబడుఁగాత మాతఁడు జగత్సంస్తుత్యుఁ డీశాయఁడే.

[నిర్వర్ణించి,] ఓయీ ! ఏమిచెప్పఁబడును ? త్రికూటశిఖరిశిఖర కంఠీరవుండగు పంక్తి
 ముఖుని చరిత్రములు లోకోత్తరములుగదా ?

ఉ. ఎత్తఁబడంగ సెవ్వనియహినభుజంబులఁ జంద్రహాళి భూ
 భృత్తు నిరస్తభారత నహింద్రుఁడునుం దల లెత్త దత్సతా
 క్యుత్తమరత్నరాజిరుచు లుద్యుదినాంతులునోలెఁ గ్రాలఁ గ్రు
 చ్చిత్తజవైరిదృత్తయముఁ జేరఁగ నలైన లెఱ్ఱవాఱవే.

ల—అన్నా !

తే. రథ విదియె మూర్తిమన్వనోరథమువోలె, సెన్నఁబడియెడి నాచేత నిపుడుమాన
 లీలదూరాగతులకేని లేదుశ్రమము, సంతనం బెంతయేనియు నమకొనియెడి.

రా—ఎట్లు దూరమువచ్చినారము ? [విలోకించి] ఇదియిట్లు.

తే. కాండసిదిదాటి మఱిదండకావనంబు, మేఖలకళిందనందను, తైలఁగునెడలఁ
 గడచివచ్చితి విదియె శిఖండిమండి, తావనీజంబు చిత్రకూటాచలంబు.

సీత—[శ్రేంగంటఁ గాంచి,] అమ్మా ! జమునా ! నిక్కువమయిన మక్కువగలదాన వపు
 చున్నావు. ఎక్కతమున వెండియు నీకొలమునకుఁ జూడ్కి నిడినదాన వపుచున్నావో,
 అక్కతమున.

రా—అవో ! విడువఁబడిన వైరముగల హూరజంతువులఁ గలదిగనుక నిది భరద్వాజా
 శ్రమము.

ల—ఇది యిట్లు.

క. ఏనికగున్నలు తొండము,చే సెఱసింగములజడలఁ జెలఁగుచుఁ బీఠకున్
 మానుగ నేనుఁగుపిల్లలు, మ్రానిచి శిశువు హరిపాల మఱిమఱి గ్రోలున్.
 మఱియును.

ఉ. అడెడుబాలకావళి పదాహతిచేత వినిద్రమైనకా
 ర్థులము గోళల తైగముదూలను బాపిగొనుం భయంబున్
 వ్యాలము కేకిచంచునిహృతాంచితకంఠుకమై నికాత్తుని
 ద్రాలనమైన ముంగినిది ద్రావెడు సూరపుగాలి లీలగన్.

రా—అహా! ఎట్లువచ్చినది, చక్రవాకవిలాసినిరభసమయము ప్రభాతసమయము! ఎట్లన్న;

మ. ఇదిగా కైతకధూళిధూసరరుచు ల్వీక్షింపుఁ డింద్వంతువుల్
దవితెం బచ్చినువార్ధితీరము జరార్తము వ్వికాంతంబుగా
నివిగో నంవికనత్పరోరుహవనీ దృశ్యాకసంభావ్యముల్
రవిరాజత్కరము ల్వహించు నహహా ప్రాచీనహారాగమున్.

ల—ఇది యిట్లు.

మ. ఇది గావించును జక్రవాకులకుఁ దా మెంటేనియాక్వాస మీ
యవి థావంతాల్లి మునింగినట్టిజగతికై హర్షంబుగకై లేవనె
త్తు విలాసంబుగ దిక్పతీతతిని వేతొంచు న్వసంతంబునకై
రవివో నత్కరము ల్పరోరుహవనికై రంజించు నట్లెలలన్.

మగ్రీత్రుఁడు—[విభీషణుంఁగూర్చి]

మ. నెరయిం జాల నికానికాచరవధూనిర్హాటనా మాంత్రిక
న్సూరితంబుల్ రజనీప్రసన్నునగిసిప్రాప్సోధవైతాళిక
న్సూరణంబు ల్బలజాతకోశకుహరప్రాప్సోధుకభృంగోఘోరహం
కరణోంకారమహోపదేశగురులక్ష్యంబు ల్లినేకాంతువుల్.

[విలొకించి, సకారుకంబుగ,] అహా !

మ. దివసక్రీపదయోజనానుభవప్రాప్తింబోలె ఖాళోకకా
ఖవలత్సక్రలితోరుపుంజము దికాక్రీడక్కురం గేక్షణా
న్వసవతంసత్ప్రమముం బొనర్పు చుదయప్రాంచత్సహస్రాంశ్వభీ
షవలొకంబు కడుంగడు నెవ్వరిగడుక జానొందగా నివ్వడిన్.

రా—[నీత నవవారించి,]

మ. రవి యెందాఁక నరాగుండై కమలినిరాజీవకోశోల్లస
త్ప్రనివని న్వదలింఁచు దాఁ గరమునకై భవ్యాళిమూలముకై
తన మొప్పంగను బొప్పడు న్నటియు నందాఁకం దదంభోజినీ
చ్ఛవిమత్కాంచికచారునీలమణిరుగ్మాలంబు గ్రాలుం బొరిన్.

నీత—[నవ్వి, చూచి,] ఎట్లు మీఁడె పుట్టుచున్నాఁడు.

లే. పాడుపుఁగొండగదినినుండిపాలించితన్ని, యెడలఁ దనచల్లనియెడంద నెఱుకపఱుచు
చొందినుండునుపుంబాఁక నొప్పచివ్వు, డలరుచున్నాఁడు వే నిలంగయిన వేలవ్వు.

రా—ఓసి జానకి! చూడుచూడు.

అ. ప్రచురతరతరంగరంగమాలికయును, మంజులతరహంసమాలికయు ~
మర్త్యమర్త్యలోకమంగళకారిణి, పరఃగు నార నేత్రపద్మ మగుచు.

సీత—[సహర్షంబుగ, దానినే పరించుచున్నది.]

అయ్యపుట్టుడా! ఇది యిట్లు.

రామ—ఓజానకి! చూడుచూడు. [సహర్షంబుగ,] ఇది, రఘుకులకల్యాణప్రరోహభరణి
ఇది సరయువు. మఱి, సరయూతరంగశిఖరశీతలీకృతపరిసరనగరీసీమంతమణియయోధ్యు.
ల—అన్నా! చూడుము చూడుము. భరతానుగతుడు. పుణ్యజలపూర్ణ కలశహస్తుడు
నీయభిషేకముకై సముత్సుకమతి భగవంతుఁడరంధరీపతి.

అ. గురుయశోదిలీపకులవరమాణికన్య, మఖలదిగ్వికాసకాదిమూల
మగుచు నుదయమొందినట్టిభాస్వంతుని, నిశ్చయ జూడవేడుచున్నవాడు.
కనుకఁ బుష్పకమవతరింతుము.

రా—వత్సా! (తమ్ముడా!) అందాఁడం బ్రతీక్షింపుము. నులభశకల మంగళాలాహం
డును, ఆఖండలాకామండనండును నగుభగవంతుని వివస్వంతునికి నమస్కరించు
చున్నాము.

[సాంజలి యగుచు,]

క. ప్రాచీకుంకుమతిలకము, ప్రాచీనోదయగిరిశిఖరమణి త్రిభువన
ప్రాచుర్యభవనదీపము, నైచెలఁగెడు సూర్యునికి మదభివందనముల్.

[తెరలో] ఓనక్క! రామభద్రా!

రా—అహ! అద్భుతము!!!

తే. జలజములబోలె జేయుచు నదిగ్వికాసములను మామానసములను ముద మెలర్ప
భానుబింబంబునందుండి ప్రభయుఁబోలె, జేదొ యొకవాక్యమివ్వడె యుత్పత్తిల్లు.

[మఱియుఁ దెరలో,]

కా. రామా నేత్రకునాలకాననతమఃప్రధ్వంసిచంద్రాకవ
శ్రీమంతంబగు నీయశోలహరి భాసిల్లింగఁ జేయంగజే
భూమి స్వర్గ సహస్రము ల్పఱియు సంపూర్ణంబునా త్వద్గుణో
ద్దామ శ్రీకథనామృతప్లుతముగం ద్రైలోక్య మింబాంబెడున్.

రా—మిగుల ననుగ్రహింపఁబడుచున్నాను.

[మఱియుఁ జెరలొ]

ఓయీ ! సకలకల్యాణకుసుమారామా ! రామా ! వేజేమి కోరువారము ?
నుగ్రీవుఁడు—ఓయితం డ్రీ ! ప్రభాకరపరిపూర్ణ మనోరఘుఁడు రాముఁడు. ఇందుచేఁగదా?
బంగారము.

నిజగుణంబులచేత నిర్భరంబుగ మహోన్నతి సమకొనె మున్నె క్షీతికలమునఁ - బ్రతిలేమి నె
పిత్రాశ్చ సదృశీ వెలయంగఁ బాలింపఁబడె ధర్మ కూష్మంబు బయలుపడఁగఁ - బ్రజకొల్లను
మిత్రనుగ్రీవుఁడు పాత్రవిభీషణుడైరి మహారాజు లభిమతముగ - స్వాశ్రయాప్తి
రావణం డుగ్రనం గ్రామరంగంబున నయ్యెఁ గథాశేషఁ డమరవైరి - యబ్రముగా
చూడఁబడిరెల్లబంధువుల్ శాశ్వతమెడలి - సాంపునిఱఁ
గలితబాపస్వీట్లనల్లాచనులుగ నగుచు - లలితముగా
పట్టభద్రుండయై రామభద్రుఁ డొప్పె - భద్రుడై
యంద తానంద మొందిరి యభిలషితమహార్థసిద్ధి.

అట్లయ్యె నిది యపుత. [భరతవాక్యము.]

కా. ఆబాల్యంబుగ మానవావళికి విద్యాధిక్యమేపొందెడుకొ
దేవుండొ శివునందు విష్ణువునెడకొ ధీభక్తిసంయుక్తమై
దైవాదైవతమతాప్తమై వెలయుతకొ దైవారశేషస్ఫటా
గ్రావివానంబున జ్యావలెం బరఁగు శ్రీయార్యాలయాళి న్నదా.

రాముఁడు—అందువలన రండు. పుష్పకమునుండి దిగి గురుజన బంధుజన పారజనుల
నందఱ నానందింపింతుము.

[అని, పుష్పకమునుండి యవతరించుట నభినయించుచు నందఱు న్నివక్రమించుచున్నారు.]

గద్యము. ఇది, శ్రీమత్తనమధ్యాంబాకరంబిత శ్రీబిల్వనాథమహాదేవశిష్య తిష్యోపజ్ఞాక్షర
సాంఖ్యాచార్య పర్యవితకవిత్వతత్త్వవిత్ప్రకాండ శ్రీమతొక్కొండ వేంకరత్నశర్మ
వినిర్దితం బాంధ్రప్రసన్న రాఘవం బను నాటకంబు సర్వంబును సమాప్తము.

చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామికాన్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి

'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.